

דונה של ישראל לשגשוג כלכלי וחברתי

עורכים:

מיכאל שראל ואיתמר יקיר

2016

פורום קהלת לכלכלה

תמוז תשע"ו | אוגוסט 2016

TIKVAH

דרכה של ישראל לשגשוג כלכלי וחברתי

עורכים:

מיכאל שראל ואיתמר יקיר

פורום קהלת לכלכלה

תמוז תשע"ו | אוגוסט 2016

זדנה של ישראל לשגשוג כלכלי וחברתי

עורכים: מיכאל שראל ואיתמר יקיר

השתתפו בהכנת הספר:
ראש פורום קהלת לכלכלה: ד"ר מיכאל שראל.
חוקרים: ד"ר אשר מאיר, איתמר יקיר, יצחק פנחס ואמיר פדר.
עוזרי מחקר: ירדן מימון, דניאל ווד ושמואל אפלבוים.

הופק על-ידי פורום קהלת לכלכלה בחסות קרן תקווה

מהדורה מלאה, תמוז תשע"ו אוגוסט 2016

מסח"ב ISBN: 978-965-7674-32-1

עורכי הספר והמחברים של כל פרקיו מבקשים להודות לאורי כץ,
עומר מואב, לב דרוקר, מרק פלדמן ומאיר רובין על הערותיהם המועילות.

TIKVAH

תוכן העניינים

64	פרק 5: מדיניות המסים	4	הקדמה
78	פרק 6: ההוצאה הציבורית	6	פרק 1: דמוגרפיה
90	פרק 7: החקלאות בישראל	22	פרק 2: שוק העבודה
102	פרק 8: רשויות מקומיות	38	פרק 3: עבודה מאורגנת
116	פרק 9: היבטים של רמת חיים	52	פרק 4: פריון העבודה

הקדמה

1. ספר תרשימים זה הוא השני בסדרה שמפרסם פורום קהלת לכלכלה והוא מצטרף אל הספר הראשון שפורסם בספטמבר 2015. מטרתו של ספר התרשימים להציג תמונה רחבה של הכלכלה הישראלית באמצעות שילוב של כמה הבזקים נושאים והתמקדות במספר סוגיות יסוד. התמונה המוצגת בספר היא כזו שבחלקה מאתגרת תפיסות מקובלות.

ספר התרשימים הנוכחי משלים את קודמו ומוסיף עליו הן בתחומים שלא נדונו בשנה שעברה והן בתחומים שנדונו אשתקד, בסקירה וניתוח של סוגיות-משנה חדשות. נוסף על כך, בצד סקירה של תחומי מדיניות קלאסיים כמו שוק העבודה וההוצאה הציבורית, ספר התרשימים הנוכחי כולל כמה פרקים שעניינם חתכי רוחב כלכליים-חברתיים כמו דמוגרפיה ורשויות מקומיות.

נוסף על השינויים התוכניים, הספר מוצע בעיצוב חדש והוא כולל מפות שיש בהן כדי לשקף את ההיבט המרחבי של התופעות הכלכליות הנסקרות. הספר כולל תרשימים בכמה רמות של מורכבות, אך כולם משרתים את המטרה שעמדה לנגד עינינו - לשקף באופן מיטבי את התופעות שאפשר לזהות בכל אחד מהתחומים.

2. הכלכלה הישראלית נתונה כעת במרחב שבין ייחודיות לבין שגרתיות; בין היותה של ישראל מקרה "חריג" או "מיוחד" לבין הידמותה עם הזמן למדינות מפותחות אחרות. הייחודיות משמשת לעתים הסבר או תירוץ לחוסר ההצלחה של ישראל בתחומים מסוימים; מצב שיש להתרחק ממנו, אגב הצורך לכאורה להידמות למדינות אחרות בממד זה או אחר; או שהיא קשורה במאפיינים וביתרונות שראוי לשמרם, כך למשל היתרונות המסורתיים של ישראל בתחומי המדע והטכנולוגיה.

חלוקה כזו, בין ייחודי לממוצע, ניכרת בתחומים ובהיבטים רבים של הכלכלה והחברה. החברה הישראלית הולכת ומזדקנת אך היא עודנה צעירה מאוד בהשוואה למדינות מפותחות אחרות. בשנים האחרונות ישראל מתבלטת בהצלחתה לשמור על שיעור השתתפות גבוה ועל אבטלה נמוכה - ומנגד קצב הגידול של הפרייון והשכר מאכזב. ישראל שותפה למגמת ההצטמצמות בהיקף העבודה המאורגנת, המאפיינת מדינות רבות, אך גם חריגה יחסית במידת האגרסיביות שעדיין מאפיינת את תחום סכסוכי העבודה במשק, ובמיוחד בסקטור הציבורי ובמונופולים הממשלתיים שבהם כוחם של ארגוני העובדים חריג בהשוואה למקובל בעולם.

הייחודיות של ישראל קשורה במידה רבה להרכב הדמוגרפי שלה ולניגוד החריף בין שלושת המגזרים העיקריים בה - החרדי, הערבי, והיהודי הלא-חרדי. ההתייחסות לחלוקה המגזרית מקבלת ביטוי גם בספר זה. טווחי הזמן העיקריים הנדונים בספר הם בין עשר לעשרים השנים האחרונות, טווחי זמן שבמהלכם עברה ישראל שינויים שחלקם בבחינת הידמות למדינות המפותחות וחלקם בבחינת התרחקות מהן.

3. כולל תשעה פרקים. הפרק הראשון מציג רכיבים מרכזיים בתמונת הדמוגרפיה של ישראל. פרק זה פותח את ספר התרשימים שכן המגמות הדמוגרפיות – ובפרט גודל האוכלוסייה והמבנה הגילי והמגזרי של החברה – הן בעלות השפעה דרמטית על שוק העבודה ועל רמת החיים במדינה. הפרק השני עוסק בשוק העבודה הישראלי תוך בחינה של חתכים מגזריים (חרדים, ערבים ויהודים לא-חרדים). הפרק נע מתיאור של מדדי ההשתתפות והאבטלה לנתוני השכר וההכנסות של עובדים ומשקי-בית. הפרק השלישי והפרק הרביעי מתמקדים בשתי סוגיות בוערות בתחום העבודה: העבודה המאורגנת ופיריון העבודה. בדומה לכך, הפרק החמישי והפרק השישי עוסקים במדיניות המסים של ישראל ובהוצאה הציבורית – שני צדיה של המדיניות הכלכלית של הממשלה הרחבה. הפרק השביעי מוקדש לענף החקלאות, שהיה רכיב חשוב ומרכזי בכלכלה הישראלית במשך כמה עשורים. הפרק השמיני עוסק ברשויות המקומיות ומציע חתך גאוגרפי מרחבי של תחומים כמו שכר והוצאה על חינוך – ובה בעת נוגע גם בנושאים מרחביים קלאסיים כמו הגירה פנימית. הפרק התשיעי והמסכם בוחן היבטים של רמת חיים, בעיקר כפי שהם באים לידי ביטוי ברמת משק-הבית (למשל: הרכב ההכנסות) וברמת החברה כולה (למשל: תוצר לנפש ומדדי אי-שוויון).

4. בהכנת הספר נעשה מאמץ רב לשימוש מושכל ומדויק במגוון של מקורות נתונים – בליקוטם, בעיבודם ובהצגתם בדרכים מקוריות ומעניינות. אנו מקווים כי בעשותנו כן לא נפלה טעות תחת ידינו, ואנו מזמינים את הקוראים להביא לתשומת לבנו שגיאות, אם תימצאנה. בתוך כך אנו מזמינים את קהל הקוראים לעיין עיון ביקורתי בטענותינו כמו גם בהנחות ובמתודולוגיות שבבסיסן, לאתגר אותן ולהעיר בנוגע אליהן. אלו המעוניינים בכך, ואלו המבקשים לקבל עותק קשיח של ספר זה או של פרסומים אחרים של פורום קהלת לכלכלה, מוזמנים לפנות באמצעות הדוא"ל: office@kohelet.org.il

זמנרפיה

המגמות הדמוגרפיות העיקריות
והשלכותיהן על שוק העבודה, על רמת
החיים ועל הרכב האוכלוסיה

// איתמר יקיר ודניאל ווד

הקדמה

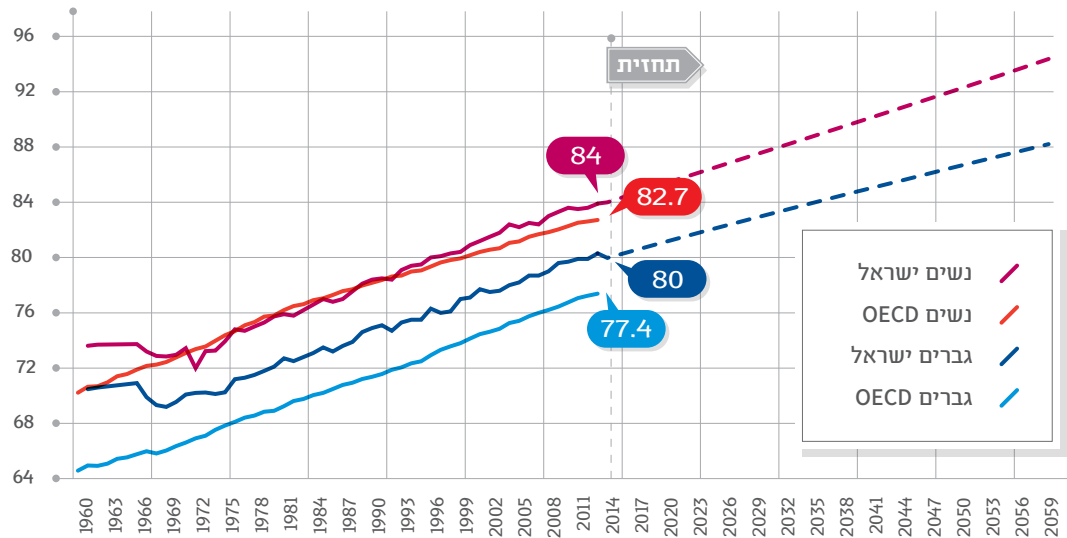
לתהליכים אלו עשויות להיות השלכות מרחיקות-לכת על שוק העבודה ועל רמת החיים בישראל. על רקע זה יידרשו, בין השאר, העלאת פירון העבודה של האוכלוסייה החרדית, העלאת גיל הפרישה, גידול נוסף בשיעורי התעסוקה וצמצום ההסתמכות של הפרטים על העברות בין-דוריות בתוך המשפחה.

ישראל היא מדינה צעירה שאוכלוסייתה גדלה בקצב מהיר, ובכך היא חריגה בקבוצת המדינות המפותחות. תוחלת החיים בישראל גבוהה למדי, במיוחד בקרב גברים, ושיעור הילודה הגבוה חריג בהשוואה למדינות אירופיות, במידה רבה בשל רמת הילודה הגבוהה בקרב נשים מוסלמיות ובקרב נשים יהודיות דתיות וחרדיות.

עם זאת, על פי התחזיות הרשמיות, הרכב הגילים של אוכלוסיית ישראל צפוי להידמות בעשורים הקרובים לזה של המדינות המפותחות: שיעור האוכלוסייה המבוגרת יגדל במידה ניכרת וכך גם תיחלש בהדרגה, החריגות של ישראל מבחינת משקל האוכלוסייה הצעירה. בד בבד, שיעור האוכלוסייה החרדית בכל שכבות הגיל צפוי לגדול באופן דרמטי.

// 1.1

תוחלת חיים בלידה, 2013-1960 ותחזית, * 2014-2059

תוחלת החיים של נשים וגברים בישראל עלתה בחמישים השנים האחרונות בקצב כמעט קבוע: בכל עשור נוספו כשנתיים. מגמה דומה צפויה בעשורים הקרובים.

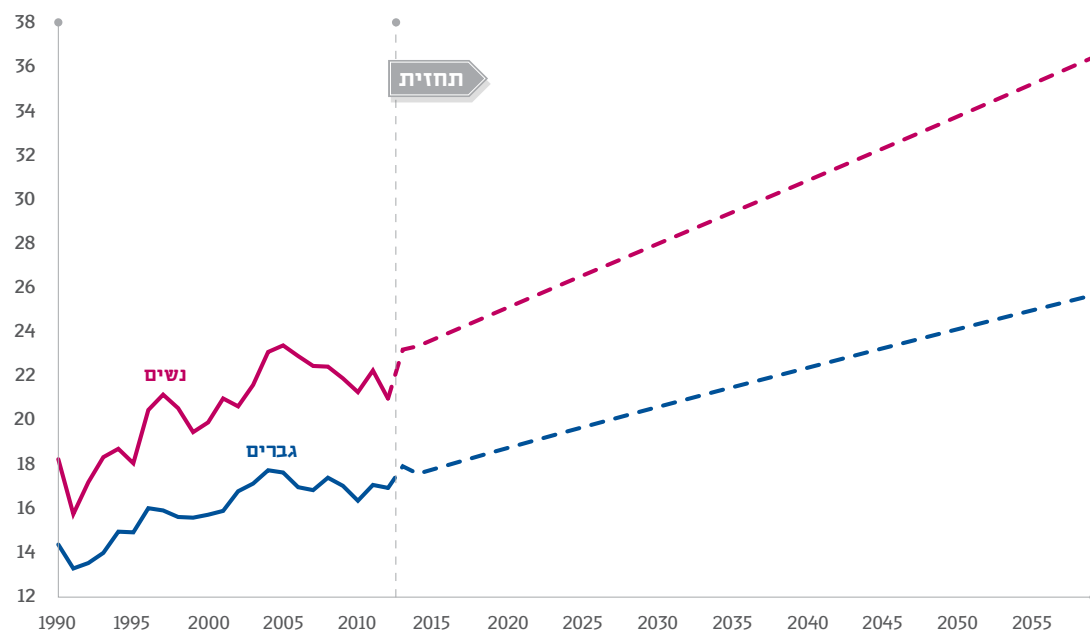
ישראל בולטת במיוחד בתוחלת החיים של גברים בהשוואה למדינות המפותחות. מבחינת תוחלת החיים של נשים, ישראל דומה יותר לממוצע המדינות המפותחות, אם כי בעשור החולף קצב הגידול בישראל היה גבוה יותר.

תוחלת החיים בישראל גבוהה מהצפוי בהתחשב ברמת התוצר לנפש במדינה, עובדה העשויה להעיד על הרמה הגבוהה של שירותי הבריאות בישראל.

* בעמוד זה ולהלן, אלא אם נאמר אחרת, נתוני התחזיות מתייחסים לתרחיש הבינוני של תחזית האוכלוסייה לשנים 2009-2059 שפרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ב-2012 מקור: הבנק העולמי; הלמ"ס

//1.2

הפער בין גיל הפרישה בפועל לבין תוחלת החיים בגיל 65 במידה שלא יחול שינוי בגיל הפרישה בפועל

ללא שינויים נוספים בגיל הפרישה, תקופת הגמלאות בעשורים הבאים צפויה לגדול פי 1.5 עבור גברים ואף יותר מכך עבור נשים.

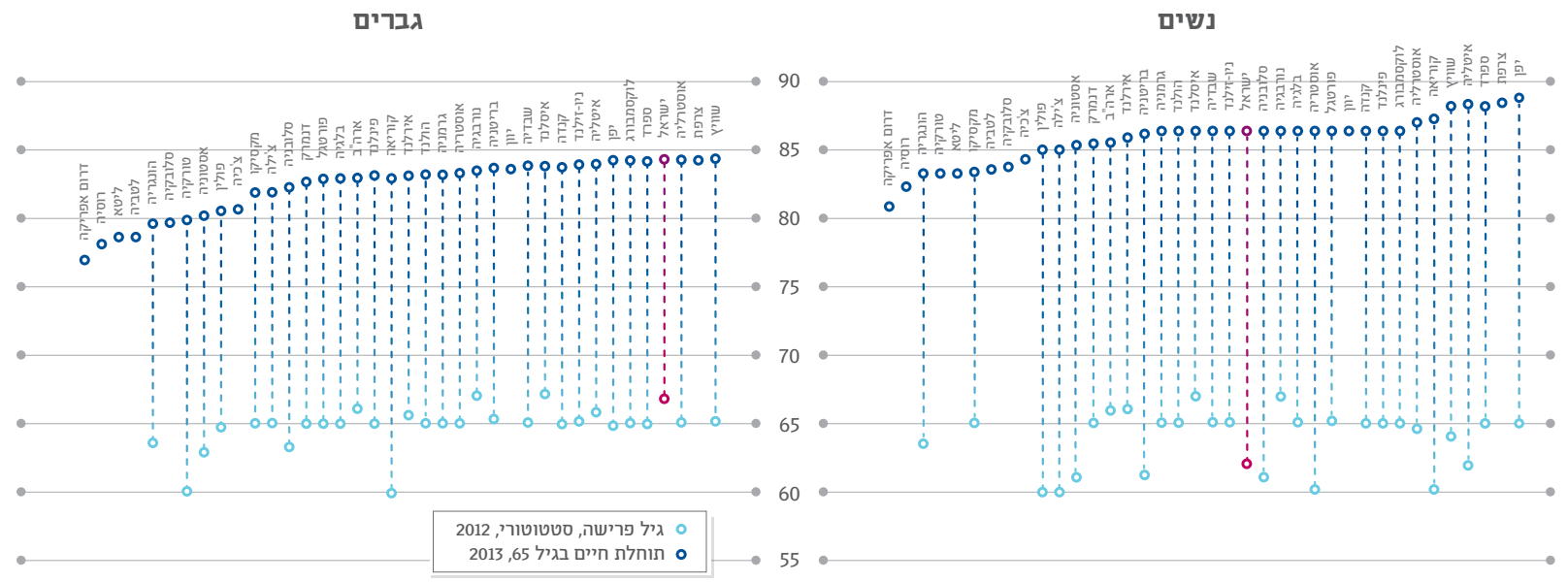
ההשלכה הישירה של הגידול בתוחלת החיים היא עלייה במספר שנות החיים שמשקי-הבית נדרשים לממן בין מועד הפרישה מהעבודה לבין גיל הפטירה.

האפשרות למנוע שחיקה ברמת החיים תלויה בהגדלת שיעור הפרשות הפנסיוניות (או צורות חיסכון אחרות) ובהגדלת מספר שנות העבודה של הפרט. לפיכך, יש צורך בהעלאת גיל הפרישה בפועל - באמצעות חוק או באמצעים אחרים.

גיל הפרישה הסטטוטורי של גברים בישראל הולם את תוחלת החיים הגבוהה שלהם, יחסית לעמיתיהם במדינות אחרות. בקרב הנשים גיל הפרישה הוא בין הנמוכים ביותר בהתחשב בתוחלת החיים הגבוהה.

// 1.3

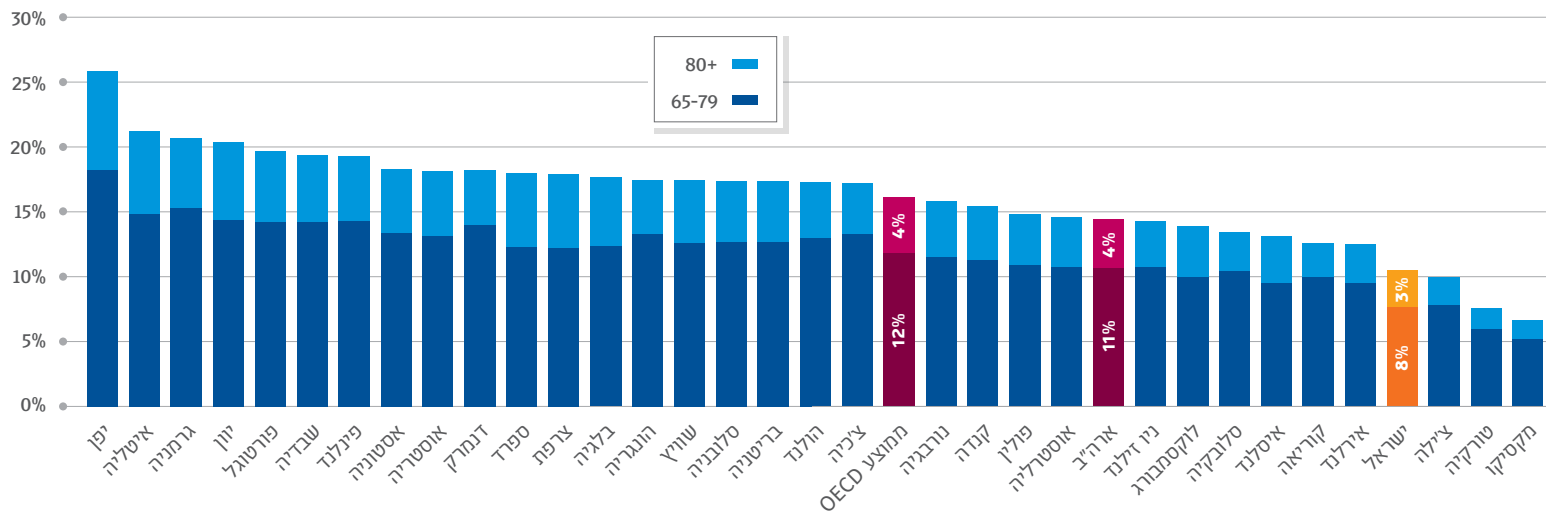
תוחלת חיים לפרט בגיל 65 וגיל הפרישה הסטטוטורי

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני OECD

שיעור האוכלוסייה המבוגרת בישראל הוא בין הנמוכים בקרב המדינות המפותחות. // 1.4

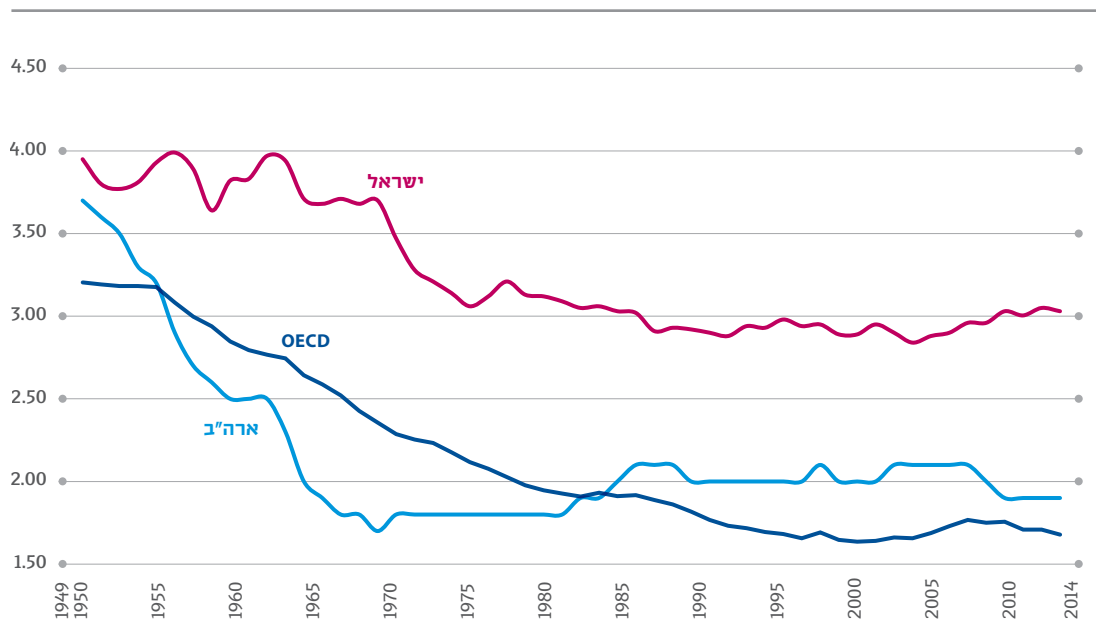
שיעור האוכלוסייה בקבוצות הגיל המבוגרות, 2014 או השנה הקרובה ביותר הזמינה*

* הנתון עבור ישראל מתייחס לשנת 2013, ומקורו בלמ"ס
מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני Eurostat וה-OECD

// 1.5

שיעור הפריון הכולל (ילדים לאישה)

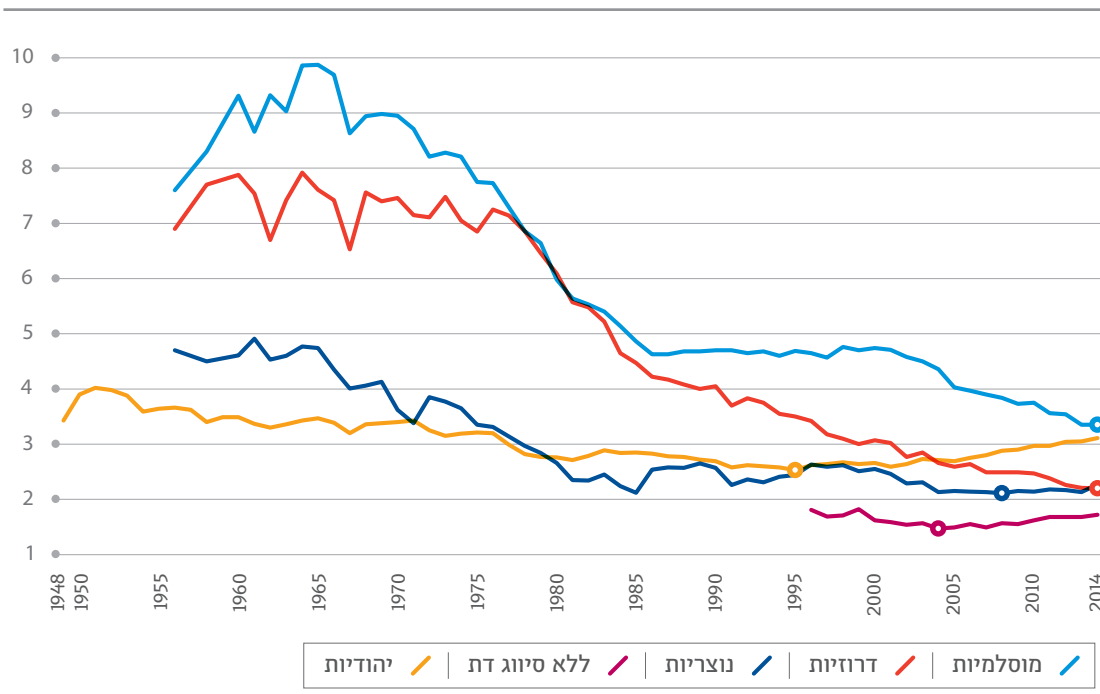
שיעורי פריון הילודה בישראל התאפיינו במגמת ירידה במחצית השנייה של המאה העשרים, בדומה למדינות המפותחות, אך התייצבו על רמה גבוהה יותר.

פריון הילודה במדינות המפותחות הצטמצם במידה ניכרת בין שנות ה-60 לשנות ה-90 והתייצב על 1.5 עד 2 ילדים לאשה. בישראל הירידה הייתה מתונה יותר, ופריון הילודה התייצב על 3 ילדים לאישה.

שיעור הפריון קשור במגוון תופעות ותהליכים כלכליים, ספונטניים ויזומים כאחד. כך למשל, גידול בשנות ההשכלה של האישה מתואם עם קיטון בילודה. שינויים במערכי התמיכה מצד המשפחה, הקהילה והמדינה קשורים אף הם לשינויים בילודה. עם-זאת, שיעור הפריון מושפע גם מנורמות ומאפיינים תרבותיים, כמו רמת דתיות, ומאירועים חברתיים חריגים, כמו הגירה ומלחמות.

// 1.6

שיעור הפריון (מספר הילדים לאישה), לפי דת

על פני חמישה עשורים ניכרת מגמת התכנסות בשיעורי הפריון של בנות הדתות השונות בישראל.

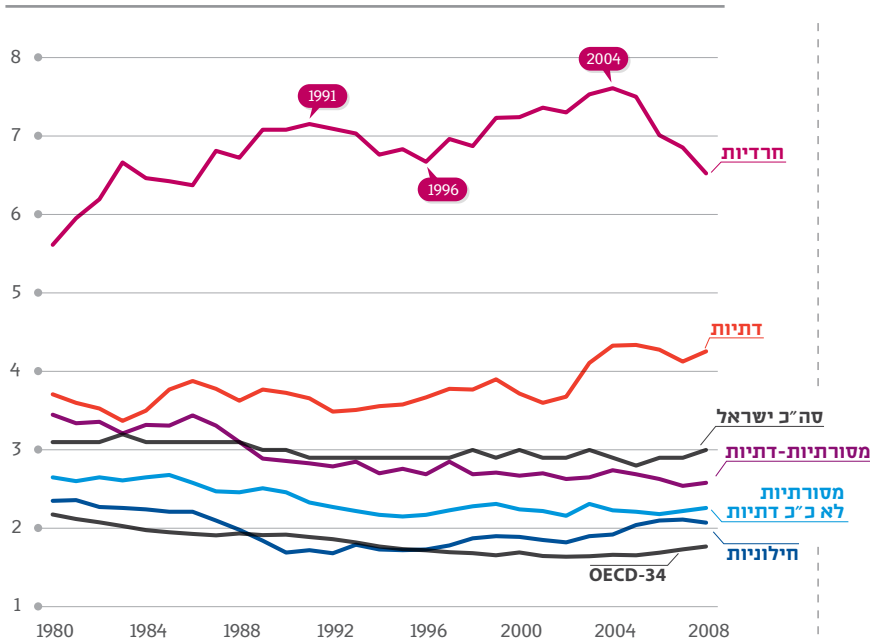
ההתכנסות שחלה בשיעורי הפריון הכולל עשויה להעיד על התכנסות בממדים אחרים של אורח החיים וההתנהגות הכלכלית של משקי-הבית, למשל: יציאה של נשים לעבודה, רמת ההשכלה של המפרנסים, המעבר לערים ולבניינים רבי קומות וכך הלאה.

* מודגשים בתרשים ערכי המינימום עבור כל סדרה
מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הלמ"ס

קיימים הבדלים ניכרים בין שיעורי הילודה של קבוצות בחברה היהודית בישראל בהתאם למידת הדתיות; לעומת זאת, ההבדלים בין העדות אינם משמעותיים מאז סוף שנות התשעים.

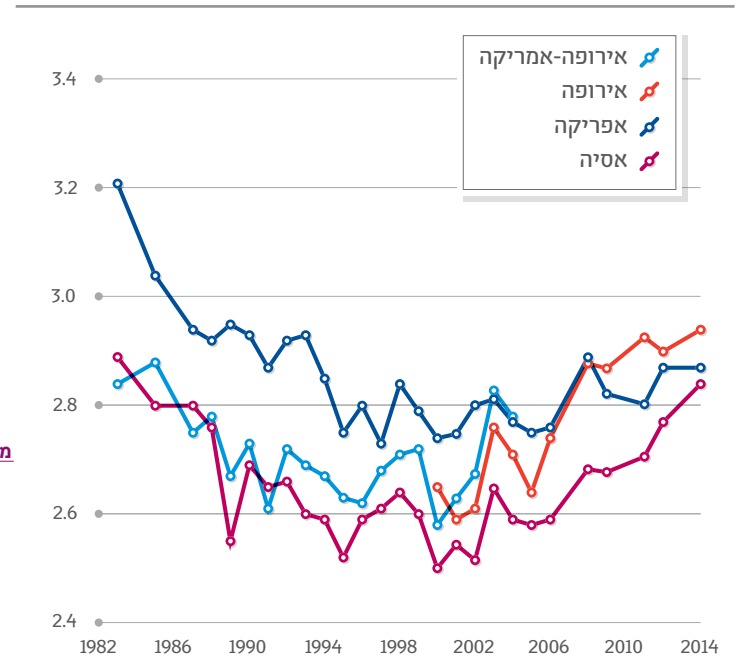
// 1.7

שיעור הפרייון של נשים יהודיות בישראל
לפי מידת דתיות

מקור: חליחל, 2011 (למ"ס: נייר עבודה מס' 60); נתוני ה-OECD. מחקרו של חליחל מבוסס על נתוני הסקר החברתי, המשקפים זיהוי עצמי של הפרט.

שיעור הפרייון של נשים יהודיות ילידות ישראל
לפי יבשת הלידה של אביהן

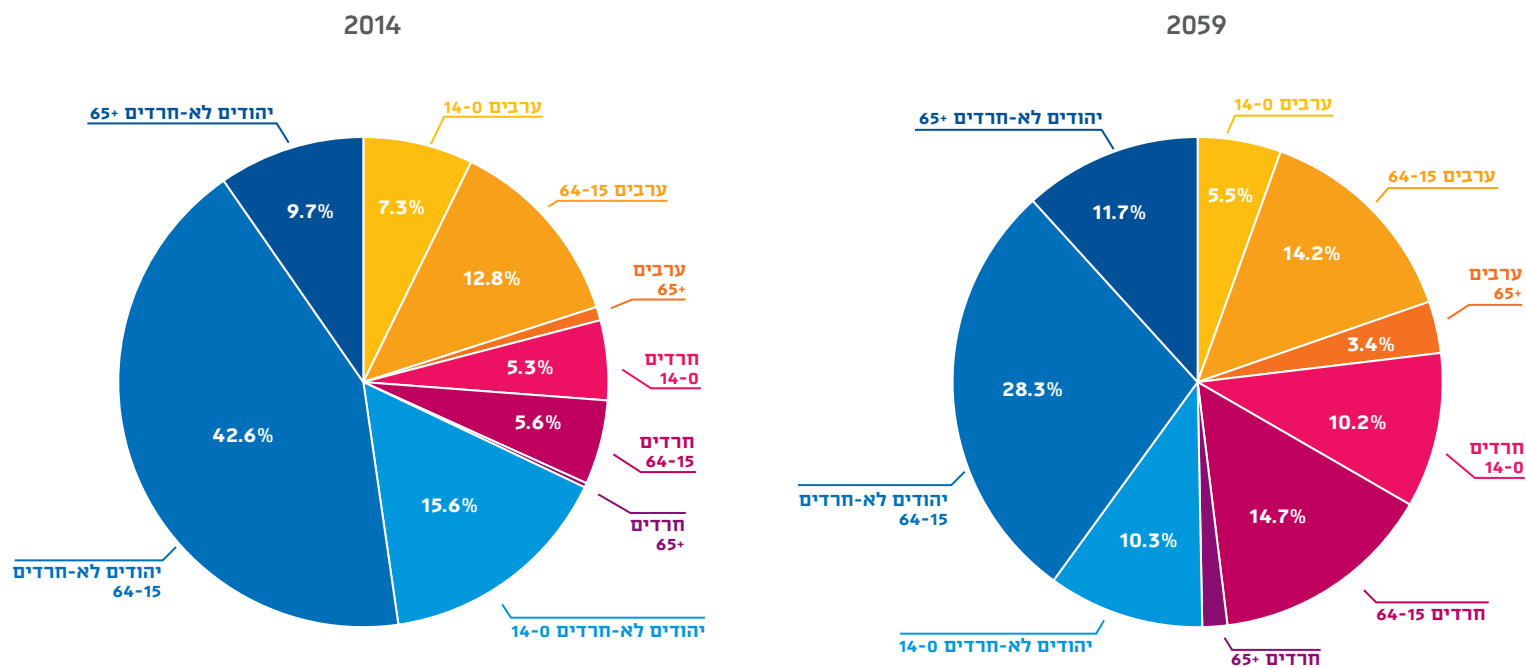

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הלמ"ס

משקל האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית צפוי להתכווץ בעשורים הקרובים במידה ניכרת, במיוחד בקבוצת גיל העבודה.

// 1.8

אוכלוסיית ישראל לפי קבוצת גיל ומגדר

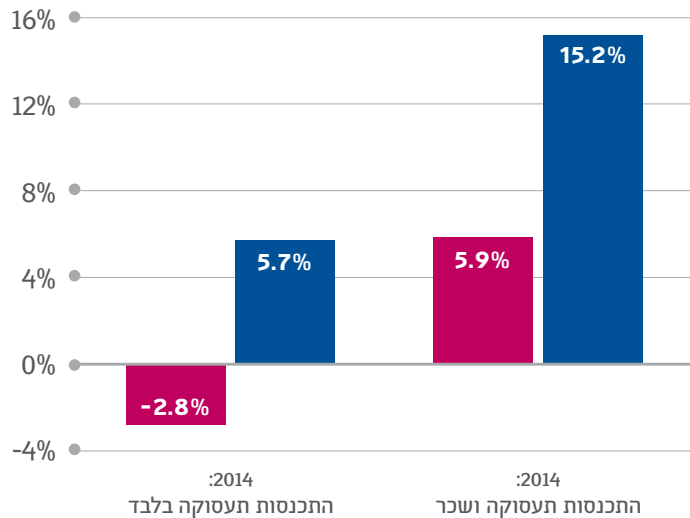

עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הלמ"ס (תחזית אוכלוסייה, 2009-2059, תרחיש בינוני)

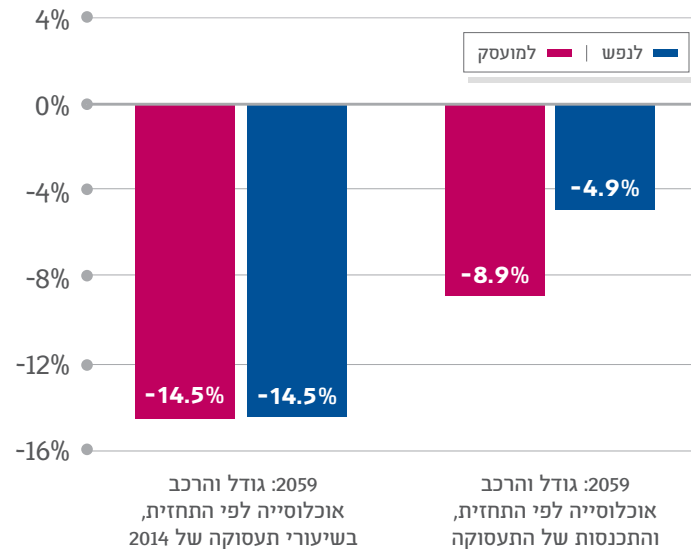
// 1.9

אילו רמות התעסוקה והשכר בקרב החרדים והערבים היו דומות לאלו של שאר האוכלוסייה, ההכנסה הממוצעת לנפש הייתה גבוהה ב-15% לעומת המצב כיום; אי-התכנסות תביא בעוד ארבעה עשורים לקיטון בהכנסות בשיעור דומה, על רקע השינויים הדמוגרפיים הצפויים.

השינוי בהכנסת כלל המועסקים מעבודה, לו התרחשה התכנסות מלאה בהשוואה למצב הקיים ב-2014

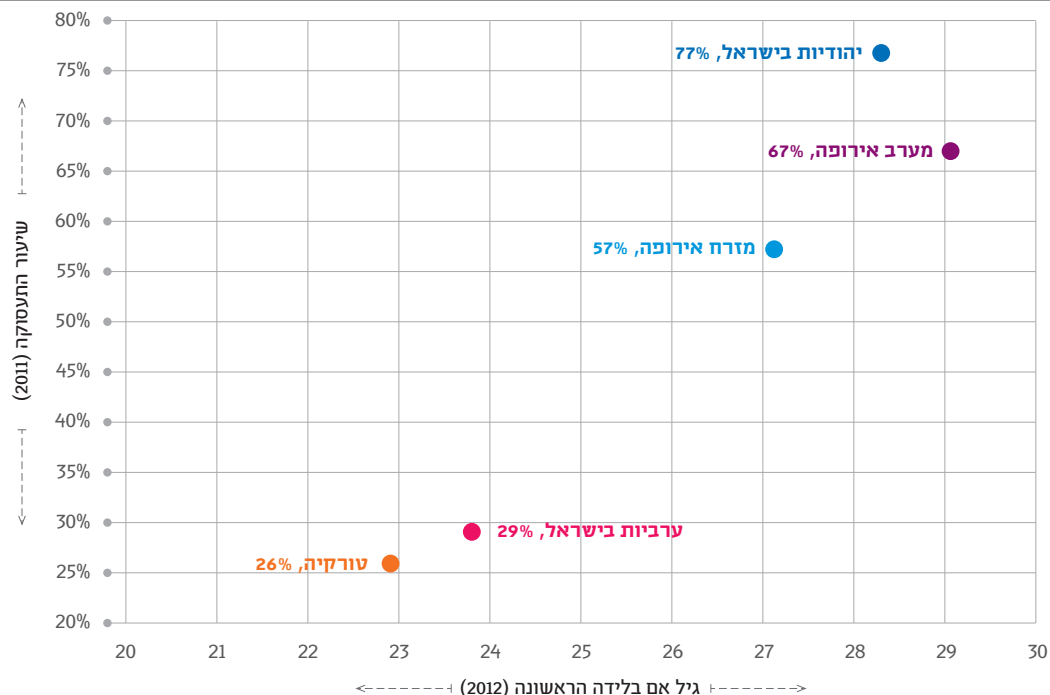
השינוי בהכנסות מעבודה של כלל המועסקים, בהשוואה למצב שבו ההרכב הדמוגרפי ושיעור התעסוקה בעינם, וכלל האוכלוסייה גדלה לפי התחזית*

* ההנחה בתרחיש הייחוס היא שכלל האוכלוסייה, ובפרט כלל האוכלוסייה בגילאי 15 ומעלה, גדלה על-פי התחזית הרשמית, אך החלוקה הפנימית בין המגזרים אינה משתנה. כלל הנתונים נלקחו מסקר הוצאות 2014 של הלמ"ס, מלבד שיעורי גידול האוכלוסייה, לפי קבוצת-אוכלוסייה ומין, שנלקחו מתחזית האוכלוסייה 2009-2059, שפרסמה הלמ"ס ב-2012 (חלופה בינונית).

// 1.10

גיל האם בלידה ראשונה ושיעור התעסוקה של נשים בגילאי 25-49 עם ילד אחד לפחות

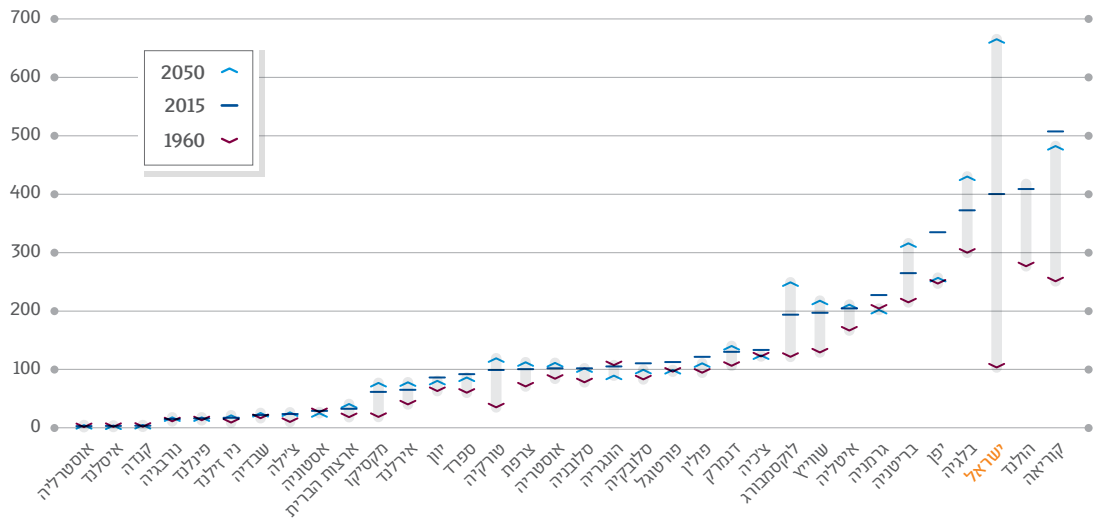
יהודיות בישראל דומות לאירופאיות מבחינת הגיל בלידה ראשונה, אך בעלות שיעורי תעסוקה גבוהים יותר. הערביות בישראל, לעומת זאת, דומות לטורקיות בשני הממדים ושונות מאוד מהיהודיות בישראל ומהאירופאיות.

ניתן לשער כי בין גיל האם בלידה ראשונה לבין שיעור התעסוקה של אימהות מתקיימים שני סוגי קשרים: לידה בגיל צעיר יש בה כדי להקטין את הסיכוי של אישה לרכוש השכלה ולהיות מועסקת; ומצד אחר, אישה שאיננה מועסקת, מסיבה כלשהי, פנויה יותר להבאת ילדים.

* עבור ישראל הנתונים מתייחסים לילדים בגילאי 0-4; עבור שאר המדינות, ילדים בגילאי 0-5. "מערב אירופה" - ממוצע פשוט של 13 מדינות: בלגיה, גרמניה, דנמרק, אירלנד, ספרד, צרפת, איטליה, לוקסמבורג, הולנד, אוסטריה, פורטוגל, פינלנד, שבדיה ובריטניה; "מזרח אירופה" - ממוצע פשוט של 11 מדינות: צ'כיה, אסטוניה, קרואטיה, לטביה, ליטא, הונגריה, מלטה, פולין, רומניה, סלובניה וסלובקיה. מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הלמ"ס, OECD ו-Eurostat

// 1.11

צפיפות אוכלוסייה, תושבים לקמ"ר (מדינות OECD)

צפיפות האוכלוסייה בישראל גבוהה מאוד יחסית למדינות מפותחות אחרות. ישראל צפויה להיהפך למדינה הצפופה ביותר ב-OECD.

ההצטופפות המתמשכת של האוכלוסייה בישראל עלולה לפגוע באיכות החיים במדינה. העובדה ששיעור ניכר משטחה של ישראל הוא מדברי מחריף בעיה זו.

הצטופפות זו מחייבת תפקוד ברמה גבוהה מאוד של מערכות התכנון; תכנון, הקמה וניהול מתאימים של תשתיות תחבורה ואנרגיה; וניהול נכון של משאבי טבע וסביבה.

* שטחה של ישראל אינו כולל את אזור יהודה ושומרון ואת רצועת עזה אך כולל את שטח הגולן ומזרח ירושלים; האוכלוסייה כוללת את תושבי ישראל המתגוררים ביהודה ושומרון.
מקור: אוכלוסייה- נתוני ה-OECD; שטח- נתוני CIA Factbook

//1.12

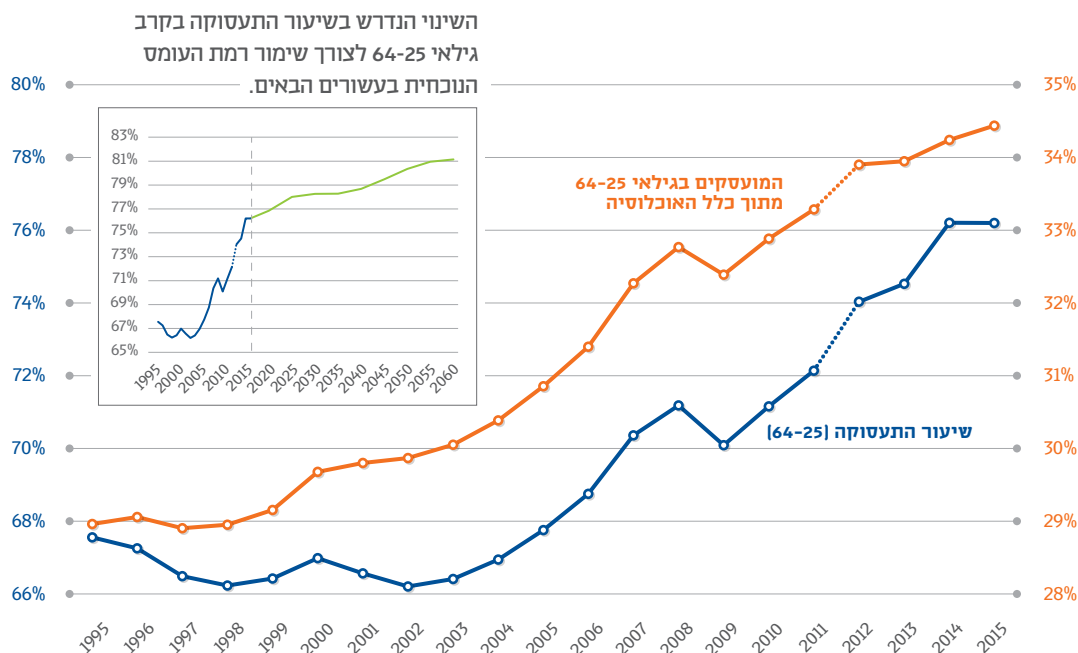
שיעור התעסוקה בקרב גילאי 64-25 ושיעור המועסקים בגילאי 64-25 מתוך כלל אוכלוסיית ישראל בכל הגילאים

כיום על כל מועסק בישראל בגילאי העבודה העיקריים ישנם שני תושבים נוספים*

שיעור המועסקים מתוך כלל האוכלוסייה משקף את השילוב בין שני סוגי תופעות: מגמות דמוגרפיות ושינויים התנהגותיים בשוק העבודה. בין השניים עשויה להתקיים תחליפיות: כך, למשל, הקיטון שחל בשיעור האוכלוסייה בגילאי העבודה העיקריים מאז שנת 2009 קוזז על ידי המשך הגידול שחל בשנים אלו בשיעורי ההשתתפות והתעסוקה של אוכלוסייה זו. כך המשיך לגדול שיעור המועסקים בגילאי 64-25 מתוך כלל האוכלוסייה.

על-מנת לשמר את רמת העומס הנוכחית בין מועסקים בגילאי העבודה העיקריים לבין שאר האוכלוסייה, יידרש גידול מתמשך בשיעור התעסוקה של גילאי 64-25 בעשורים הקרובים עד לרמה של 81%.

* ילדים, בני נוער, זקנים, בלתי-מועסקים ובלתי-משתתפים, או מועסקים בגילאי 15-24 ובגילאי 65+ (בקבוצות גיל אלו שיעור התעסוקה נמוך מאוד וכך גם השכר הממוצע).

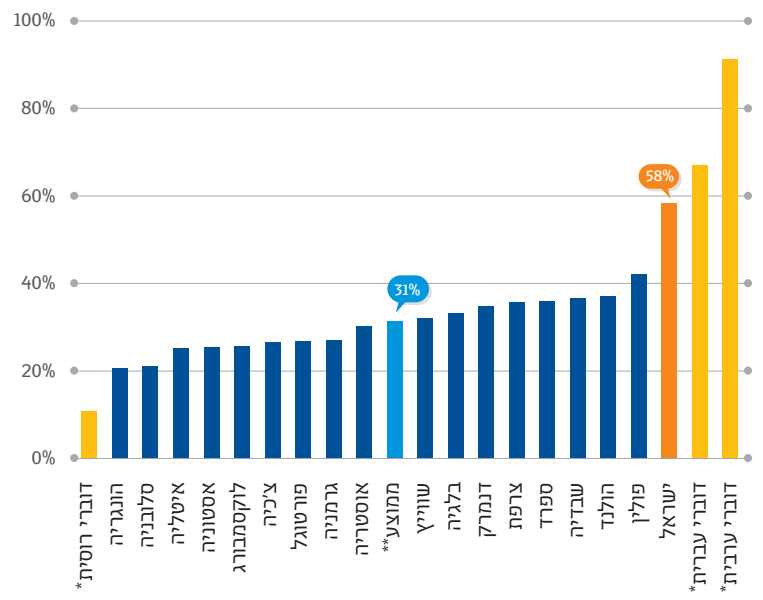

** הנתונים משורשרים עד לשנת 2011.
מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הלמ"ס

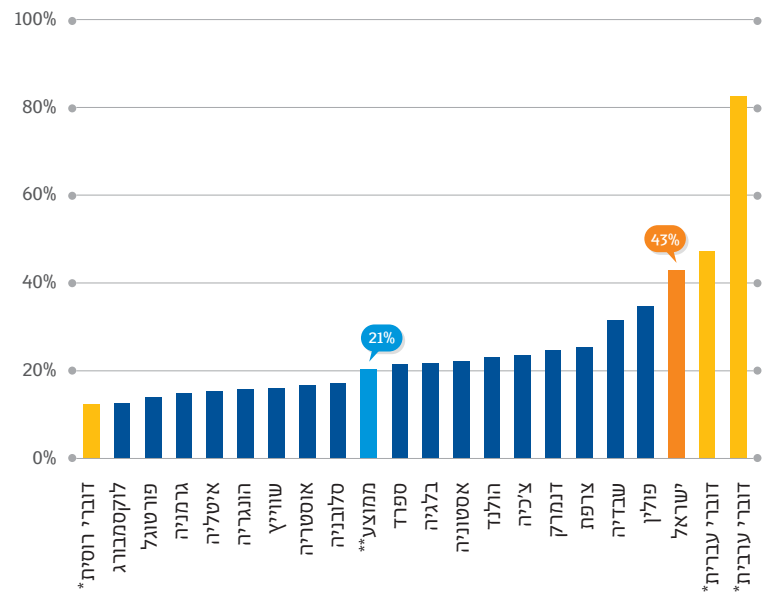
רמת הילודה הגבוהה של הישראלים ניכרת גם בקרב בני הדור המבוגר, להם מספר גדול יותר של ילדים ונכדים בהשוואה לבני דורם במדינות אירופה.

// 1.13

שיעור האנשים בני 50 ומעלה בעלי 3 ילדים ומעלה, 2010-2013

שיעור האנשים בני 50 ומעלה בעלי 5 נכדים ומעלה, 2010-2013

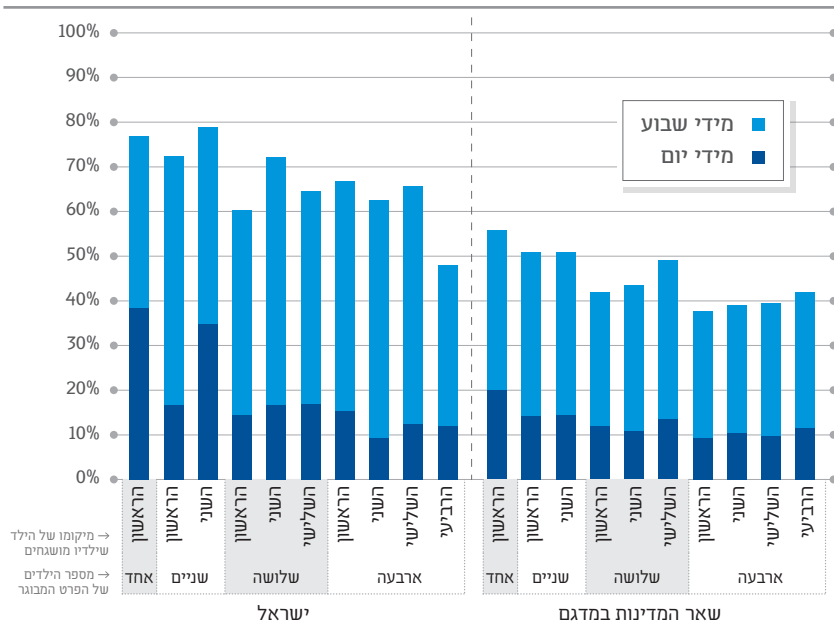
* הכוונה לישראלים דוברי ערבית, עברית ורוסית;
 ** ממוצע שאר המדינות במדגם

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני סקר SHARE, גלים 4 ו-5

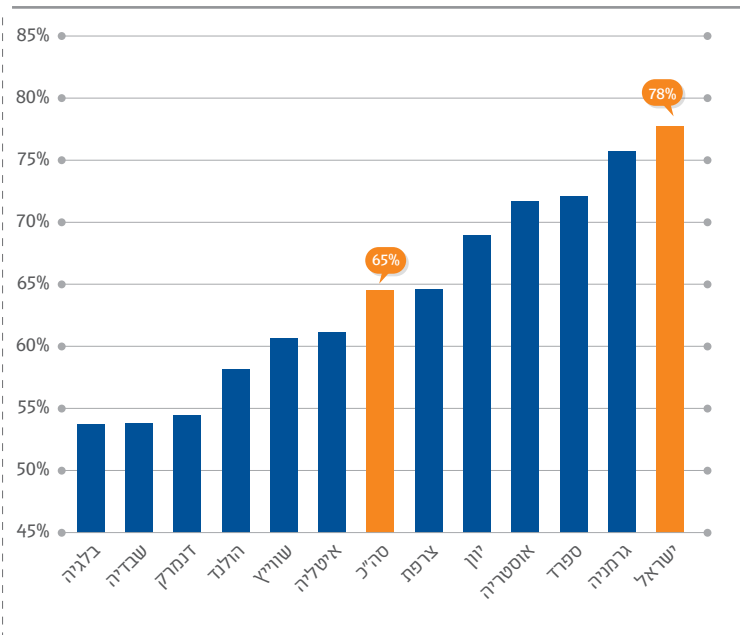
// 1.14

האוכלוסייה המבוגרת היא מקור מרכזי להעברות בעין למשקי-הבית, למשל העברות זמן. יותר מ-60% מהמבוגרים בישראל מספקים שירותי שמרטפות לילדיהם מדי שבוע לפחות.

שיעור הפרטים המבוגרים המשגיחים על נכדיהם, לפי תדירות ההשגחה ומספר הילדים, 2010-2013

שיעור הפרטים הבוגרים שהעניקו תמיכה כלכלית לגורם כלשהו מחוץ למשק-הבית, 2004-2006*

* ישראל ו-11 המדינות שנסקרו בגל הראשון של סקר SHARE בשנים 2004-2006. חמש המטרות שהובאו בחשבון הן חמש מטרות המזוהות עם הדור הצעיר: צרכים בסיסיים, קנייה ושיפוץ דירה, רכישה גדולה, אירוע משפחתי ולימודים.

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני סקר SHARE

שוק העבודה

מאפיינים, מגמות ומדיניות

// יצחק פנחס

הקדמה

התחזקות מרשימה של שוק העבודה בישראל

- בעשור האחרון התאפיין שוק העבודה הישראלי בירידה ברמת האבטלה בצד גידול בשיעור ההשתתפות, והושפע במידה מוגבלת למדי מהמשבר הכלכלי העולמי. בהשוואה למדינות מפותחות אחרות, שיעור ההשתתפות בישראל גבוה מהמוצע ושיעור האבטלה בה נמוך מהמוצע.
- בולטת במיוחד השתלבותן של נשים ללא השכלה אקדמית בשוק העבודה. נוסף על כך, בשנים האחרונות נעצרה מגמת הירידה בשיעורי ההשתתפות של הגברים בישראל, וזאת בניגוד למרבית המדינות המפותחות, בהן מגמת הירידה נמשכה.

פערים ניכרים בין קבוצות באוכלוסייה

- שיעורי האבטלה גבוהים יותר ביישובי הפריפריה וגבוהים הרבה יותר במגזר הערבי.
- בכל קבוצות הגיל בולטים במיוחד שיעורי התעסוקה הנמוכים של נשים ערביות ושל גברים חרדים שאינם אקדמאים.

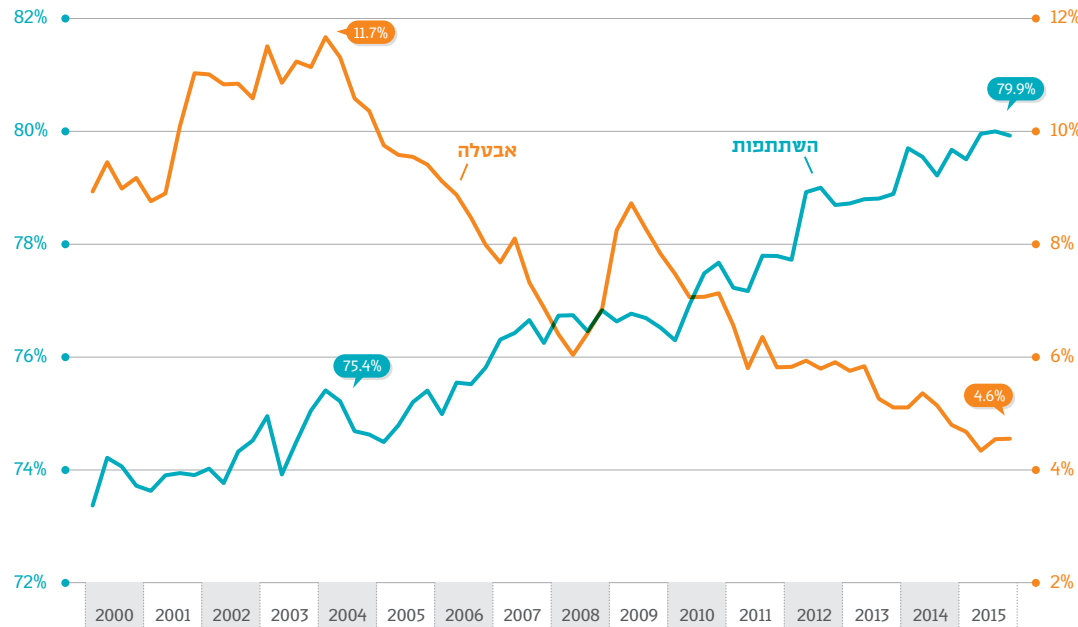
- בקרב כל הקבוצות באוכלוסייה, השכלה אקדמית מתואמת עם שיעורי תעסוקה גבוהים יותר ועם רמת שכר גבוהה יותר.
- בקרב גברים בעלי השכלה אקדמית, ההכנסה מעבודה ושיעור ההשתתפות של גברים חרדים נמוכים במידה ניכרת מאלה של שאר הגברים.
- מרבית הגברים הערבים מחזיקים במשלחי-יד המאופיינים ברמת מיומנות נמוכה ובשכר נמוך יחסית.

סוגיות נוספות

- רמת ביטוח האבטלה בישראל גבוהה מאוד בהשוואה למדינות ה-OECD בתחילת תקופת האבטלה, אך היא קטנה במידה ניכרת עבור מובטלים לאורך זמן.
- שכר המינימום בישראל גבוה בהשוואה למדינות מפותחות אחרות והוא עתיד לגדול אף יותר בשנים הקרובות. רמתו הגבוהה יחסית צפויה להקשות על עובדים חסרי מיומנות וניסיון תעסוקתי למצוא עבודה.

// 2.1

שיעור ההשתתפות ושיעור האבטלה, גילאי 64-25 נתונים רבעוניים משורשרים, מנוכי עונתיות

השילוב של ירידה בשיעור האבטלה ועלייה בשיעור ההשתתפות משקפים את ההתחזקות המרשימה של שוק העבודה בעשור האחרון.

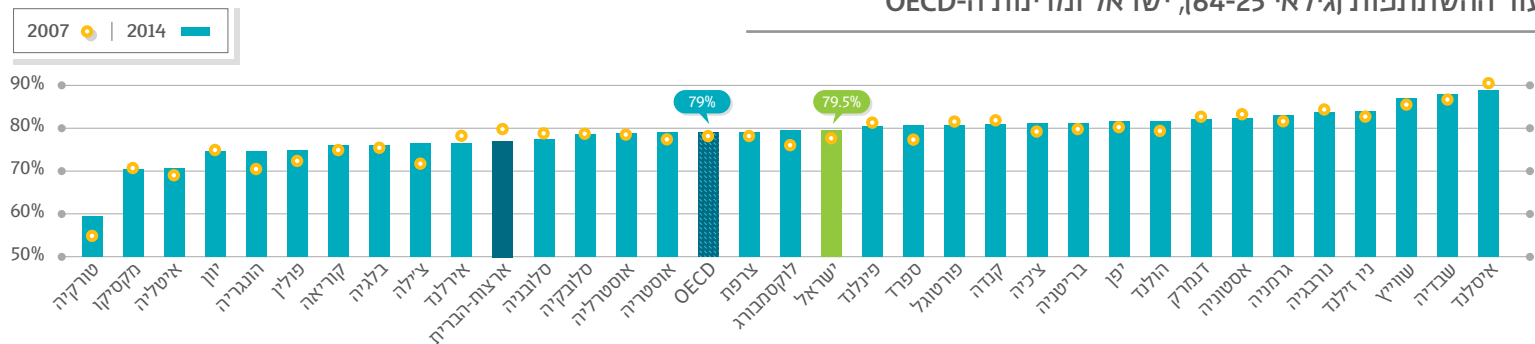
שוק העבודה הישראלי התאושש במהירות מהמשבר הכלכלי העולמי והוא נתון בשיפור מתמשך במשך יותר מעשור. על כך מעידות, בין היתר, המגמות בשיעורי ההשתתפות והאבטלה.

הקטנת התלות בקצבאות וכניסתם של רבים לשוק העבודה הביאה בשלב מאוחר יותר לגידול ברווחתם. תהליך זה בלט במיוחד בקרב עובדים בעלי רמת מיומנות נמוכה ותרם לירידה בשיעור העוני ובשיעור האי-שוויון.

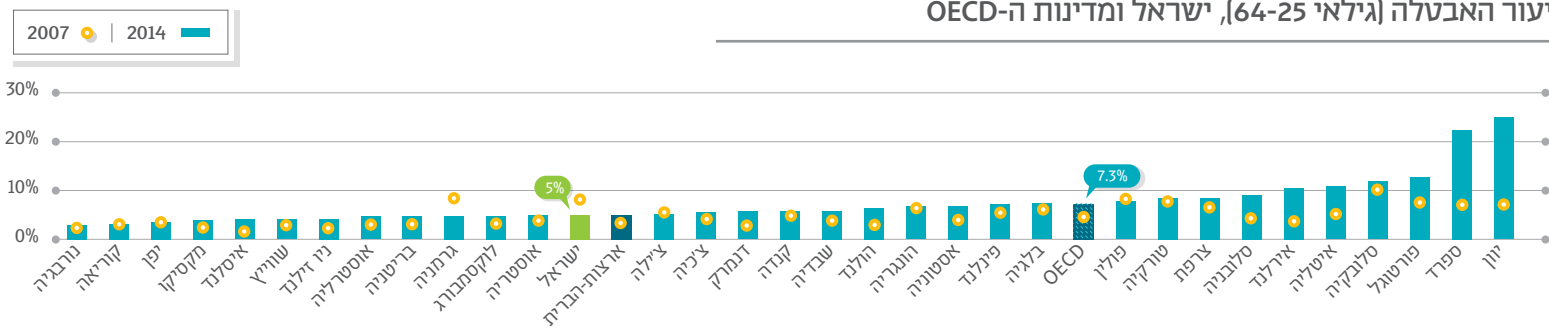
שיעור האבטלה בישראל נמוך ושיעור ההשתתפות בה גבוה, גם בהשוואה למדינות מפותחות אחרות.

// 2.2

שיעור ההשתתפות (גילאי 16-25), ישראל ומדינות ה-OECD

שיעור האבטלה (גילאי 16-25), ישראל ומדינות ה-OECD

מקור: OECD.Stat (לשני התרשימים)

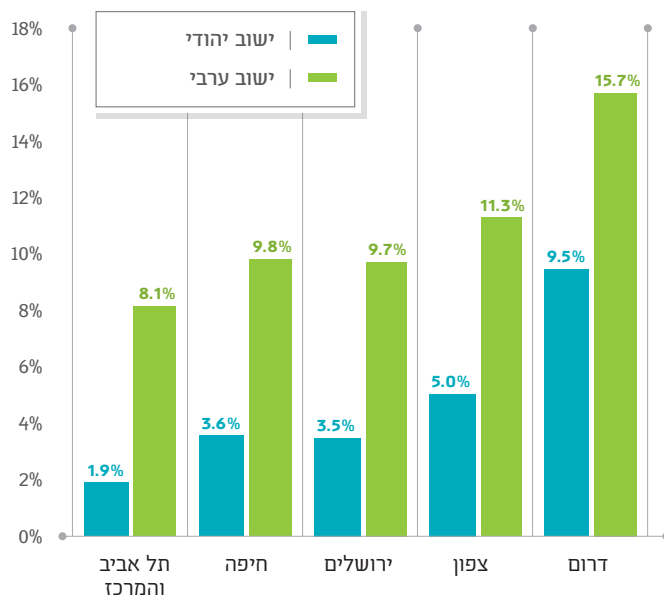
// 2.3

שיעורי האבטלה גבוהים יותר בישובי הפריפריה וגבוהים הרבה יותר במגזר הערבי.

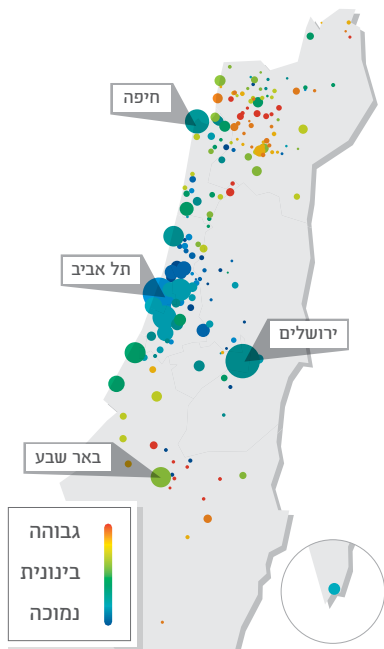
אמידה אקונומטרית*, הבוחנת את הקשר בין מאפייני הישובים - לרבות גודל הישוב, השיוך המגזרי והמחוז - מעלה כי בכל המחוזות יש פער גדול בין ישובים מהמגזר הערבי ובין שאר הישובים בישראל.

כך, למשל, שיעור המובטלים החזוי בישוב ערבי הממוקם במחוז דרום עומד על 16% - שיעור הגבוה ב-6 נקודות אחוז מישוב יהודי במחוז דרום וב-14 נקודות אחוז מישוב יהודי במחוז מרכז ותל-אביב.

שיעור אבטלה חזוי בישוב לפי מחוז ומגזר

ישובים בישראל לפי רמת אבטלה, 2015

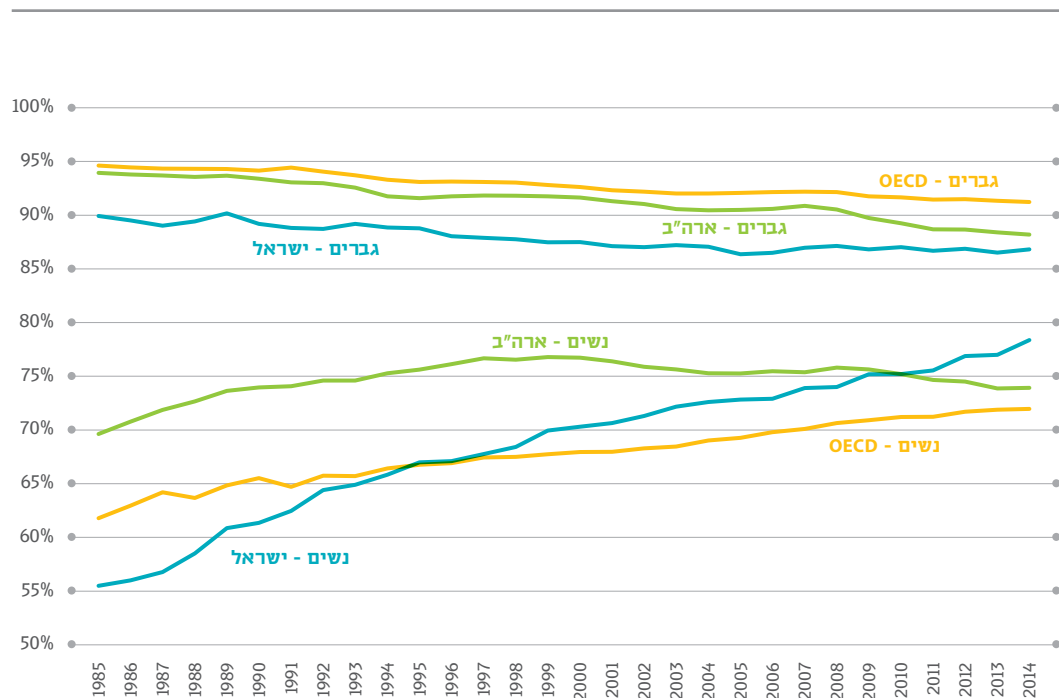
* גודל הנקודות הוא פרופורציונאלי למספר המועסקים בישוב (ב-2012).

* אמידה בשיטת OLS של שיעור המובטלים בישוב i על המשתנים המסבירים: גודל הישוב (לוגריתם) ומשתני דמי למגזר ולמחוז. לחישוב התחזית הנחנו גודל ישוב השווה לממוצע המדגם (195 ישובים).

מקור: עיבודי פרום קהלת לכלכלה לנתוני שירות התעסוקה הישראלי (לשני התרשימים)

// 2.4

שיעור ההשתתפות בגילאי 25-54 ישראל, ארה"ב ומדינות ה-OECD

שיעור ההשתתפות בקרב הנשים בישראל עלה במידה ניכרת וכיום הוא גבוה בהשוואה בינלאומית.

שיעורי ההשתתפות בקרב גברים ירדו במשך השנים. בעבר אפיינה מגמה זו הן את ישראל והן את מרבית המדינות המפותחות, אולם בשנים האחרונות התייצבו שיעורי ההשתתפות בישראל אף כי הם הוסיפו לרדת במדינות ה-OECD ובמיוחד בארצות-הברית.

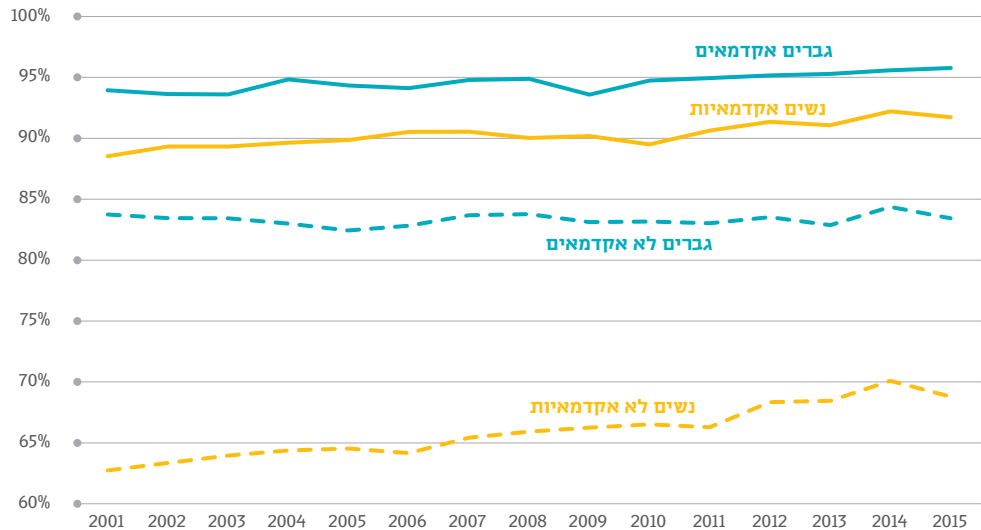
בקרב הנשים התמונה שונה: עלייה חדה ומתמשכת בשיעור ההשתתפות שחלה בשני העשורים האחרונים הביאה לכך שבשנת 2014 היה שיעור ההשתתפות בקרב הנשים הישראליות גבוה במידה ניכרת מזה שברוב מדינות ה-OECD.

// 2.5

שיעורי ההשתתפות בגילאי 25-54 לפי מין והשכלה (נתונים משורשרים)

נשים ללא השכלה אקדמית, שיעור השתתפות בשוק העבודה היה נמוך מאוד בעבר, הגדילו את השתתפותן במידה ניכרת.

התרומה המשמעותית ביותר לגידול הניכר בשיעורי ההשתתפות נובעת מהצטרפותן של נשים לשוק העבודה, ובמיוחד נשים ללא השכלה אקדמית - גידול של 6 נקודות אחוז בין השנים 2001 ל-2015.

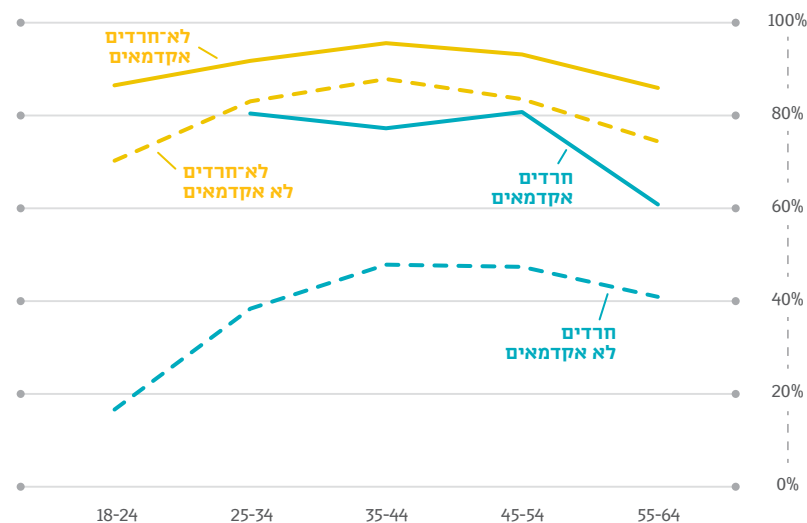

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לסקרי כח אדם של הלמ"ס.

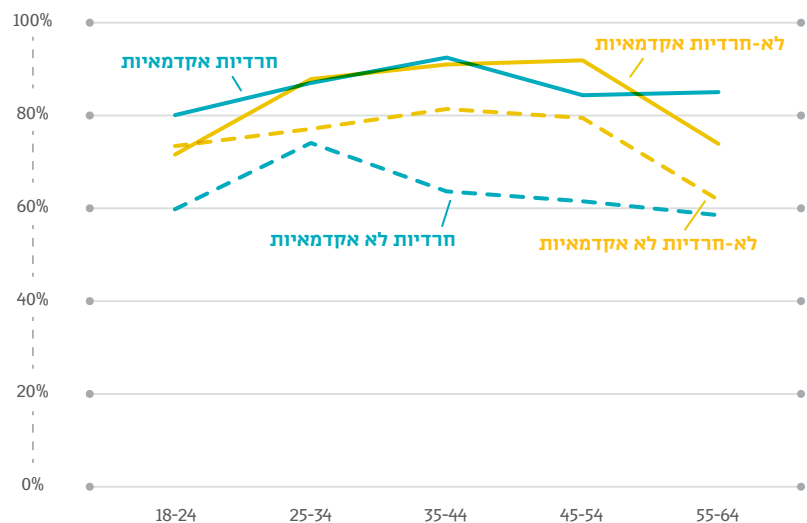
שיעורי התעסוקה של נשים חרדיות אקדמאיות דומים לאלה של נשים יהודיות אקדמאיות לא-חרדיות. מנגד, שיעורי התעסוקה של גברים חרדים אקדמאים נמוכים אף מאלה של יהודים לא-חרדים שאינם אקדמאים.

// 2.6

שיעורי תעסוקה, גברים יהודים
לפי מגזר, גיל והשכלה, 2015

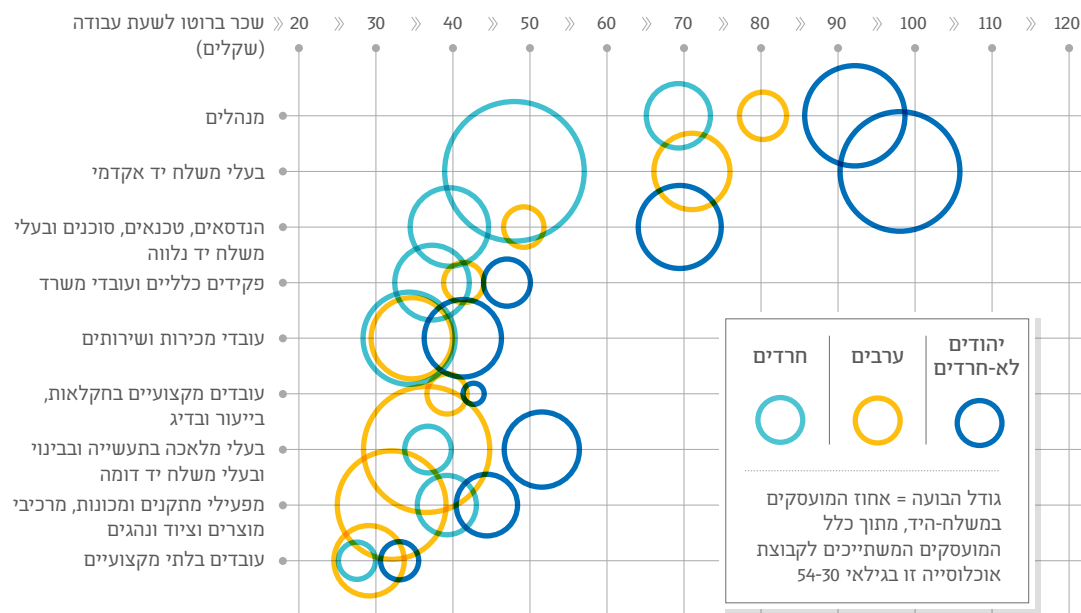
שיעורי תעסוקה, נשים יהודיות
לפי מגזר, גיל והשכלה, 2015

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לסקר כח אדם של הלמ"ס (לשני התרשימים)

// 2.7

רמת השכר והתפלגות השכירים לפי משלח-יד עיקרי גברים, שכירים, גילאי 30-54, 2014

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני סקר ההוצאות של הלמ"ס

השכר של גברים חרדים, בכל סוגי משלח-היד, נמוך מזה של יהודים לא-חרדים.

מרבית העובדים מהמגזר הערבי עוסקים במקצועות הדורשים רמת מיומנות נמוכה ומאופיינים ברמת שכר נמוכה. לעומת זאת, הגברים החרדים מרוכזים דווקא במקצועות הדורשים רמת מיומנות גבוהה יחסית ואף על פי כן שכרם נמוך יחסית.

יותר מ-36% מהשכירים החרדים הם בעלי משלח יד אקדמי – שיעור גבוה מזה של היהודים הלא-חרדים, העומד על 27%. עם זאת, השכר ברוטו של גברים חרדים לשעת עבודה הוא רק כמחצית מזה של מקביליהם היהודים הלא-חרדים.

פער זה מבטא בחלקו הבדלים בפירון העבודה של כל קבוצה, הנובעים בין היתר מאי-לימוד מקצועות היסוד בקרב הצעירים החרדים, ביציאתם המאוחרת לשוק העבודה ובחוסר הניסיון התעסוקתי שלהם בהשוואה לקבוצות אחרות.

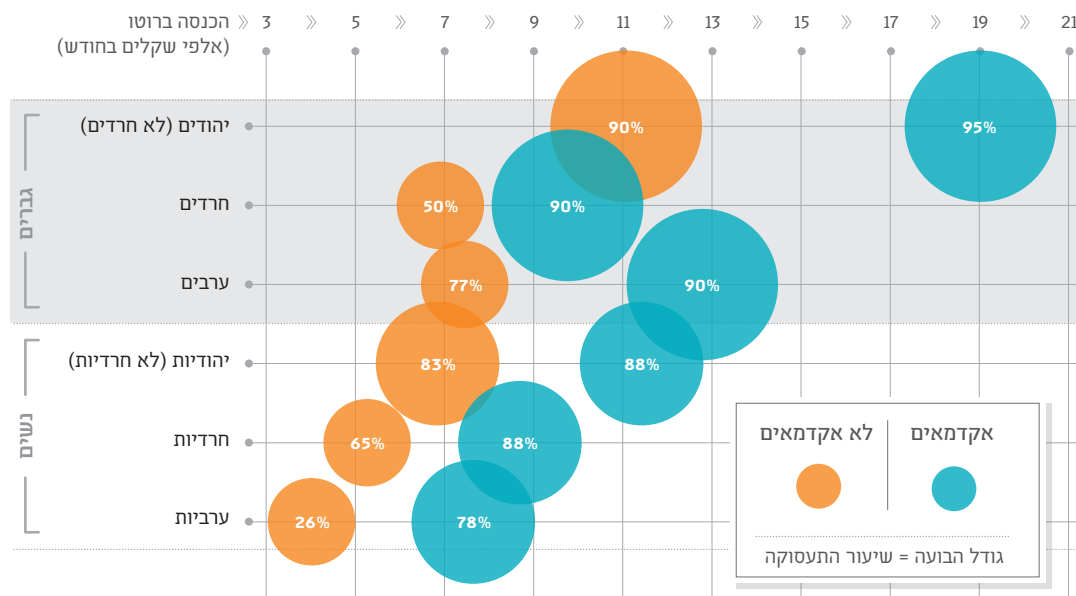
// 2.8

הכנסה מעבודה לעובד ושיעור התעסוקה לפי קבוצת השכלה, גילאי 30-49, 2014

גברים חרדים ונשים ערביות מאופיינים בשיעורי תעסוקה נמוכים ובשכר נמוך בקרב אקדמאים ובקרב לא- אקדמאים כאחד.

בקרב גברים בעלי השכלה אקדמית בגילים צעירים (30-49) יש פער ניכר בשכר החודשי ברוטו בין יהודים לא-חרדים לבין חרדים וערבים, אף ששיעורי התעסוקה של קבוצות אלו גבוהים יחסית. שכרם של חרדים אקדמאים נמוך אף מזה של יהודים לא-חרדים שאינם אקדמאים.

בקרב הנשים בולטת רמת ההשתכרות הנמוכה יחסית של נשים ערביות, בעיקר של נשים ללא השכלה אקדמית. גם הנשים החרדיות מאופיינות ברמת השתכרות נמוכה, הן בהשוואה לגברים החרדים בקבוצת גיל זו והן בהשוואה לנשים יהודיות לא-חרדיות.

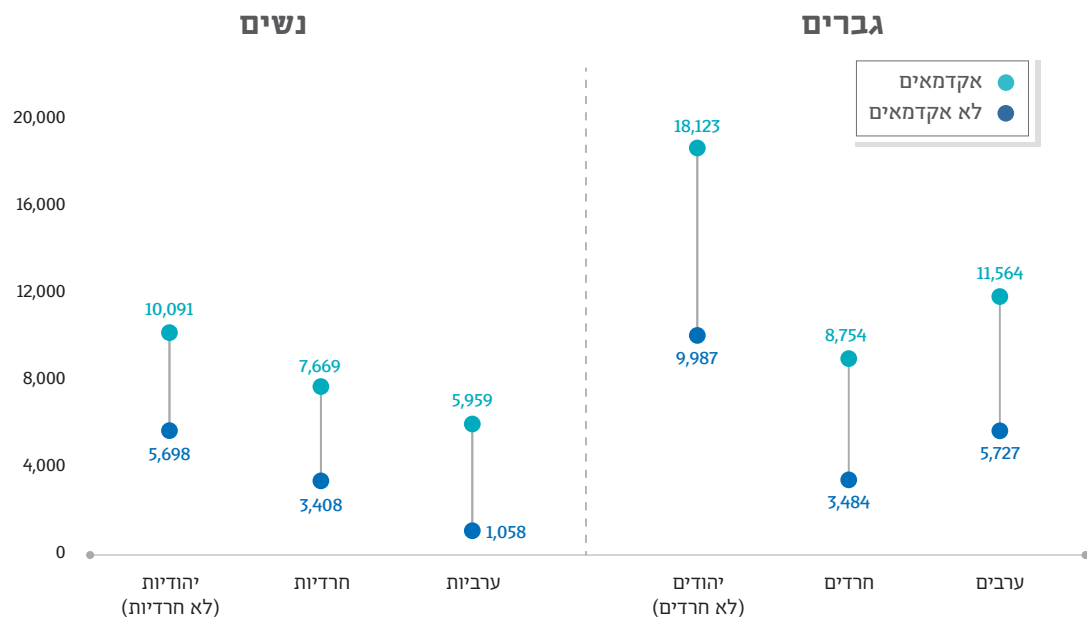

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני סקר ההוצאות של הלמ"ס

2.9

הכנסה מעבודה לנפש*

גילאי 30-49, לפי קבוצת השכלה, 2014 (ברוטו, שקלים לחודש)

* נתון זה מתקבל מהכפלת שיעור התעסוקה ברמת ההכנסה ברוטו מעבודה לעובד בגילאי 30-49 בכל אחת מהקבוצות. מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני סקר ההוצאות של הלמ"ס

הפערים בהכנסה לנפש בין קבוצות האוכלוסייה גדולים מאוד, על רקע השוני בשיעורי התעסוקה ובהכנסה למועסק.

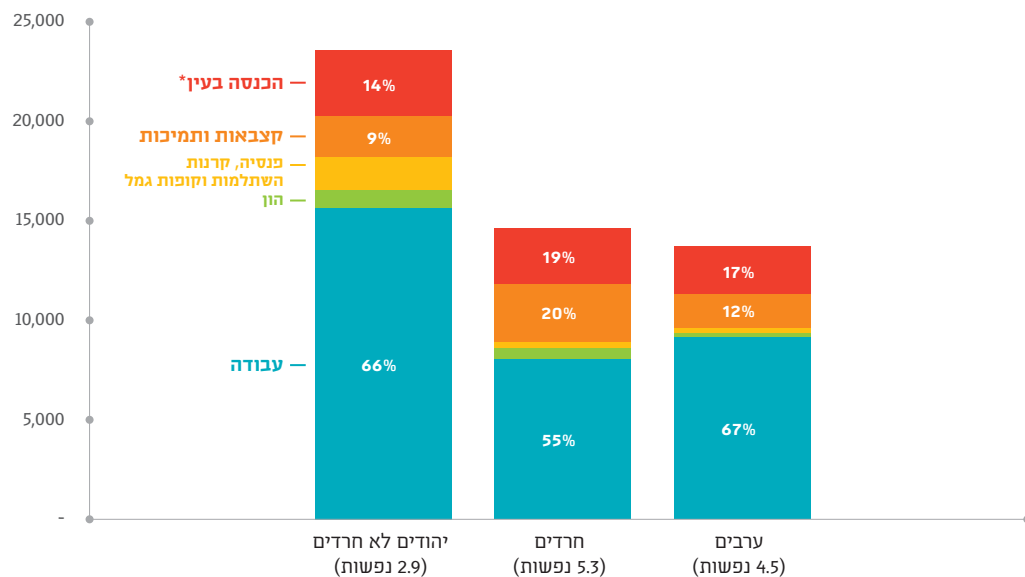
ההכנסה מעבודה לנפש (ברוטו) מגלמת שקלול של שיעורי התעסוקה ושל רמת ההשתכרות של המועסקים.

בולטת ההכנסה הנמוכה מאוד של נשים ערביות לא-משכילות.

גברים חרדים בעלי השכלה אקדמית מאופיינים ברמה נמוכה יחסית של הכנסה לנפש, השווה למחצית ההכנסה לנפש של אקדמאים יהודים לא-חרדים.

// 2.10

הרכב ההכנסות למשק-בית
לפי סוג הבנסה, 2014 (ברוטו, שקלים לחודש)

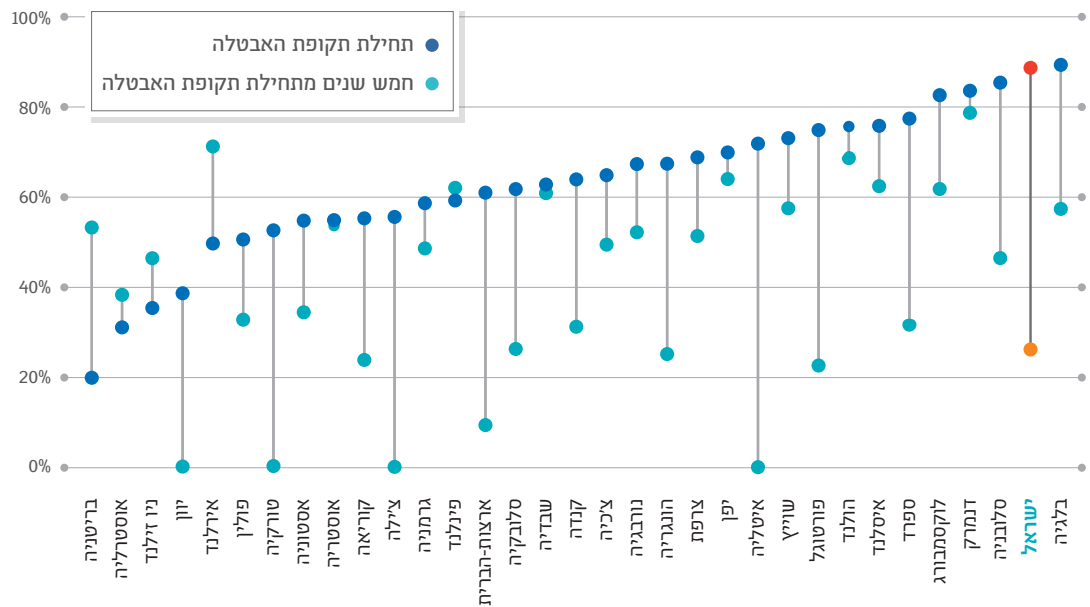
* הכנסה בעין - הכנסה משירותי דיור לבעלי דירות ומהטבות בעבודה.
מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני סקר ההוצאות של הלמ"ס

ההכנסה מעבודה במשקי-
בית חרדיים וערביים,
המאופיינים במספר רב
של ילדים, נמוכה מאוד
בהשוואה למשקי-בית
יהודיים שאינם חרדיים.

ההכנסה מעבודה מהווה 55% מההכנסה הכוללת ברוטו במשקי-בית חרדיים - שיעור קטן בהשוואה לשאר הקבוצות באוכלוסייה. יתר על כן, ההכנסה מעבודה לנפש במשק-בית חרדי נמוכה במידה ניכרת בהשוואה לשאר הקבוצות ועומדת על 1,500 שקלים בלבד, לעומת 2,000 שקלים במשק-בית ערבי ו-5,400 שקלים במשק-בית יהודי שאינו חרדי. משקי-בית חרדיים, שבהם מספר רב של נפשות, נשענים על מקורות הכנסה אחרים - בעיקר קצבאות ותמיכות.

// 2.11

רמת ביטוח האבטלה, כשיעור מהשכר שקדם לאבטלה
 עבור רווק, ששכרו הקודם לאבטלה הוא 67% מהשכר הממוצע, 2013

רמת ביטוח האבטלה
 בישראל גבוהה מאוד
 בהשוואה לרוב מדינות
 ה-OECD בתחילת תקופת
 האבטלה, אך היא קטנה
 למדי עבור המובטלים
 לאורך זמן.

במרבית המדינות המפותחות שיעור קצבת האבטלה (כאחוז מהשכר שקדם לאבטלה) הולך וקטן עם משך האבטלה. הסיבה לכך היא שרמה נדיבה מדי של דמי אבטלה לאורך זמן מעודדת אי-השתתפות בשוק העבודה ובכך היא מקטינה את שיעורי התעסוקה.

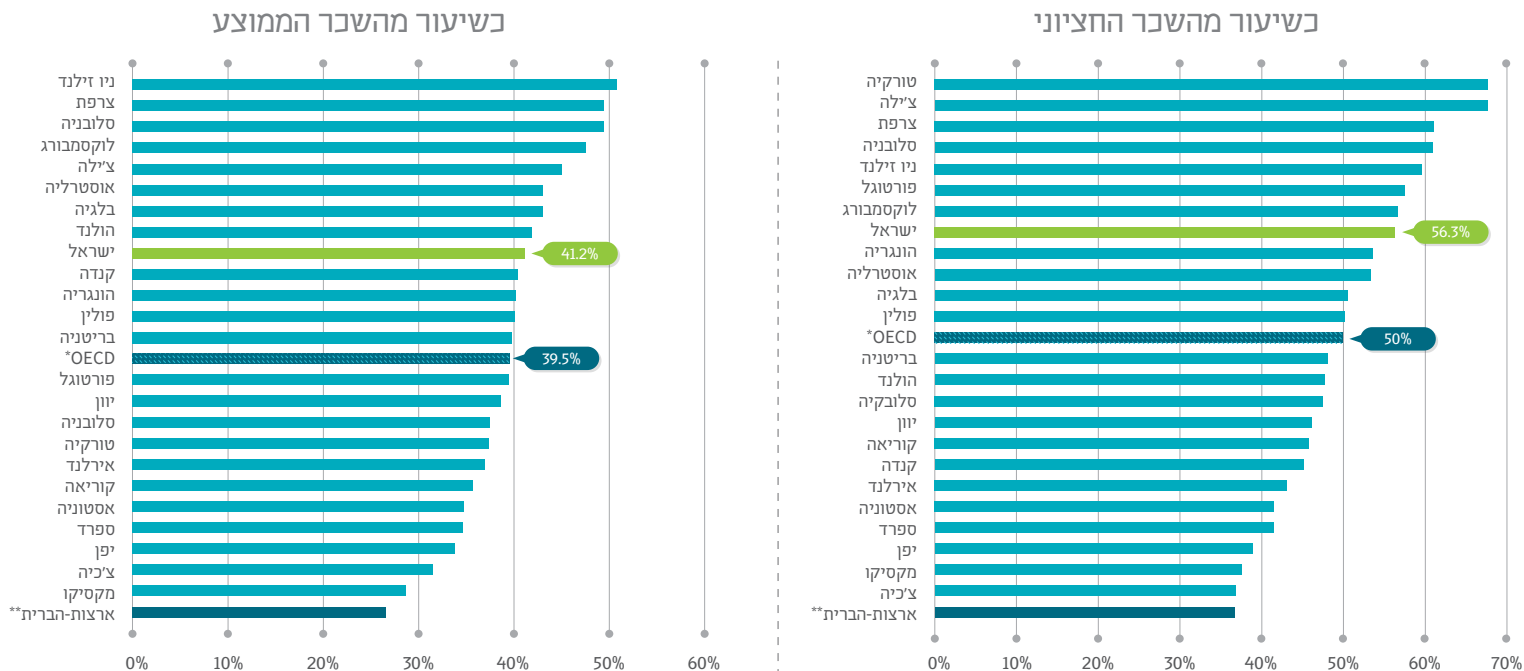
קצבת האבטלה בישראל גבוהה מאוד בהשוואה למדינות ה-OECD בתחילת תקופת האבטלה, אך היא מהנמוכות כשמדובר במובטלים לטווח ארוך.

מקור: OECD, Tax-Benefit Models

שכר המינימום בישראל גבוה בהשוואה למדינות מפותחות אחרות.

// 2.12

שכר המינימום לעובדים במשרה מלאה, 2014

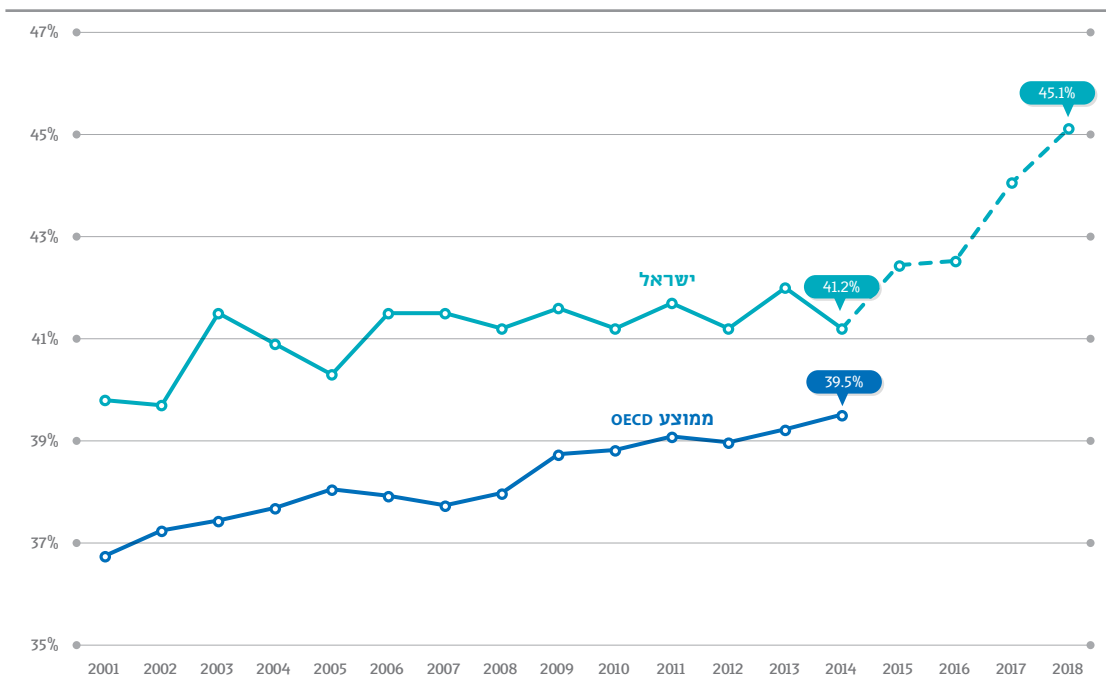
* ממוצע פשוט של 25 מדינות ה-OECD שיש נתונים זמינים עבורן.

** נתון עבור ארצות-הברית מתייחס לשכר המינימום הפדרלי. בחלק מהמדינות בארצות-הברית קבוע בחוק שכר מינימום גבוה יותר.

מקור: OECD.Stat (לשני התרשימים)

// 2.13

שכר המינימום בהשוואה לשכר הממוצע לעובדים במשרה מלאה ישראל והממוצע במדינות ה-OECD*

**שכר המינימום בישראל
גבוה בהשוואה לממוצע
OECD, והוא עתיד לגדול אף
יותר בשנים הקרובות.**

שכר המינימום הסטטוטורי בישראל עמד בשנת 2014 על 4,300 שקלים בחודש, ורמתו - לאחר עלייה בכמה פעימות - תעמוד על 5,300 שקלים החל בדצמבר 2017. כתוצאה מכך, היחס בין שכר המינימום לשכר הממוצע יעלה מ-41.2% בשנת 2014 ל-45.1% בשנת 2018.**

לפי דוח ה-OECD, הרמה הגבוהה יחסית של שכר המינימום בישראל מקשה על עובדים חסרי מיומנות וניסיון תעסוקתי למצוא עבודה.***

* ממוצע פשוט של 25 מדינות ה-OECD שיש נתונים זמינים עבורן.

** התחזית עבור ישראל לשנים 2015-2018 מניחה גידול שנתי של 3% בשכר הממוצע לעובדים במשרה מלאה.

*** קישור: www.oecd.org/israel/employment-outlook-israel-en.pdf

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני ה-OECD

עבודה מאורגנת

והשפעתה על פריון העבודה,

היעילות והשוויון

// אמיר פדד

הקדמה

1. קיימת ומתחזקת דואליות במבנה העבודה המאורגנת, בדומה למגמות העולמיות:
 - ירידה בשיעור ההתאגדות בסקטור הפרטי
 - עלייה בשיעור ההתאגדות בסקטור הציבורי
 2. שיעור ההתאגדות גבוה יותר בענפים ממשלתיים ומונופוליסטיים
 3. רוב העובדים המאוגדים משתייכים לעשירוני ההכנסה הגבוהים
 4. בישראל יש ריבוי שביתות בהשוואה לעולם, רובן במגזר הציבורי
 5. שביתות ואיומים בשביתות גורמים לנזקים רבים, ישירים ועקיפים
6. רמת השכר של העובדים בענפים לא-תחרותיים עם שיעורי התאגדות גבוהים חורגת מהרמה הצפויה בהתחשב במאפייני העובדים
 7. חברות ממשלתיות המספקות שירותים חיוניים משלמות שכר גבוה מזה שניתן להסביר באמצעות תכונות העובדים ומעסיקות כמות עודפת של עובדים
 8. ההסתדרות גובה דמי חבר גבוהים יותר ממתחרותיה ובצורה פחות שוויונית, בין השאר בכדי לממן הוצאות שכר גבוהות יותר ממתחרותיה

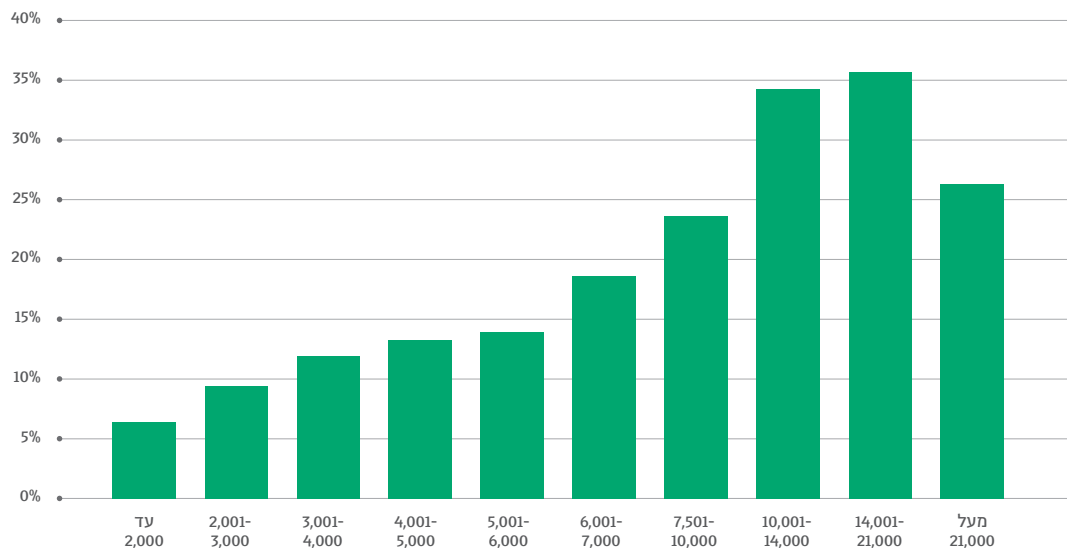
מבנה שוק העבודה הישראלי

// 3.2

רוב העובדים המאוגדים משתייכים לעשירוני ההכנסה הגבוהים

חברות בארגון עובדים אינה מתפלגת באופן אחיד על פני סולם השכר. שיעור העובדים המיוצגים על ידי ועד הוא גבוה ביותר בקרב בעלי שכר חודשי של 10,000-21,000 שקלים, ונמוך ביותר בקרב עובדים המרוויחים פחות מ-2,000 שקלים. מהנתונים עולה שההסתברות להיות חבר בוועד עובדים עולה עם השכר, אך במבט כללי לא ברורה הסיבה לכך וכיוון הקשר.

שיעור המאוגדים כחלק מסך העובדים, לפי קבוצות שכר (2012)

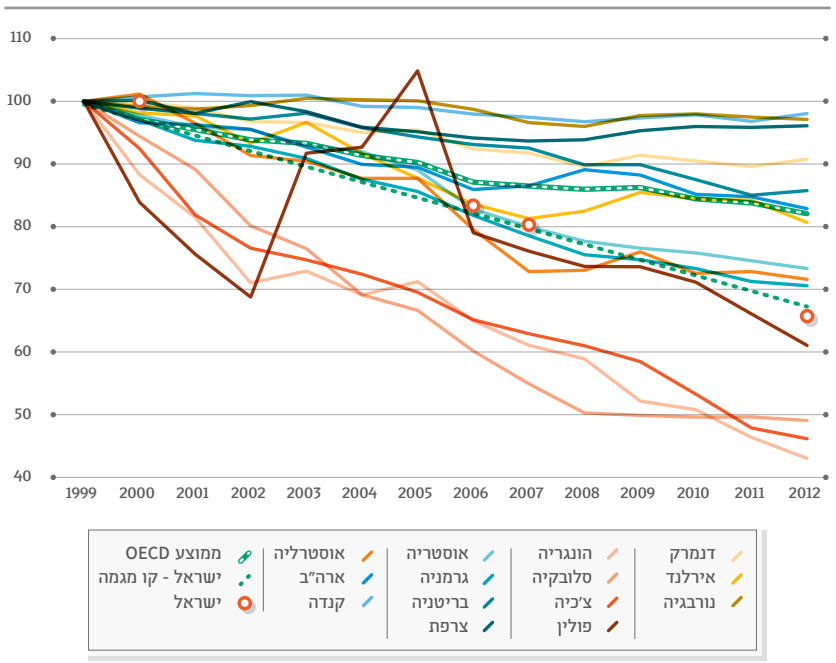
מקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי 2012 וסקר הכנסות 2012.

מגמות בינלאומיות

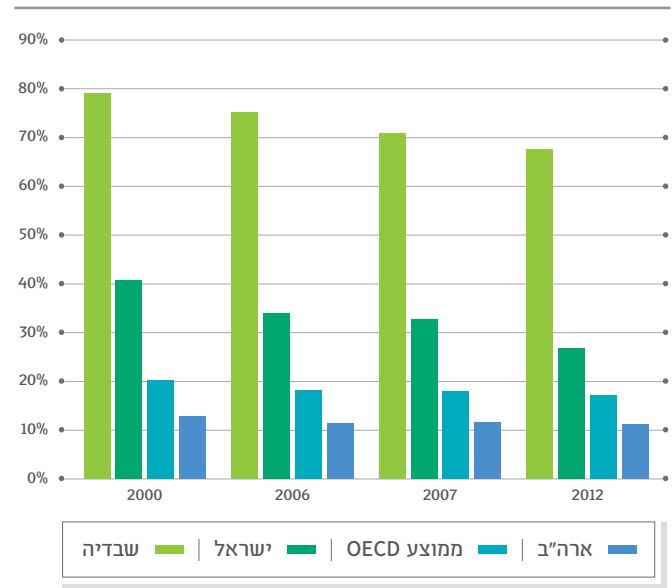
// 3.3

קיימת מגמת היחלשות עולמית בשיעור העבודה המאורגנת, כולל בישראל

שינוי בשיעור העובדים המאורגנים במדינות שונות (100=1999 נתונים מנורמלים)

שיעור העובדים המאורגנים, מדינות נבחרות

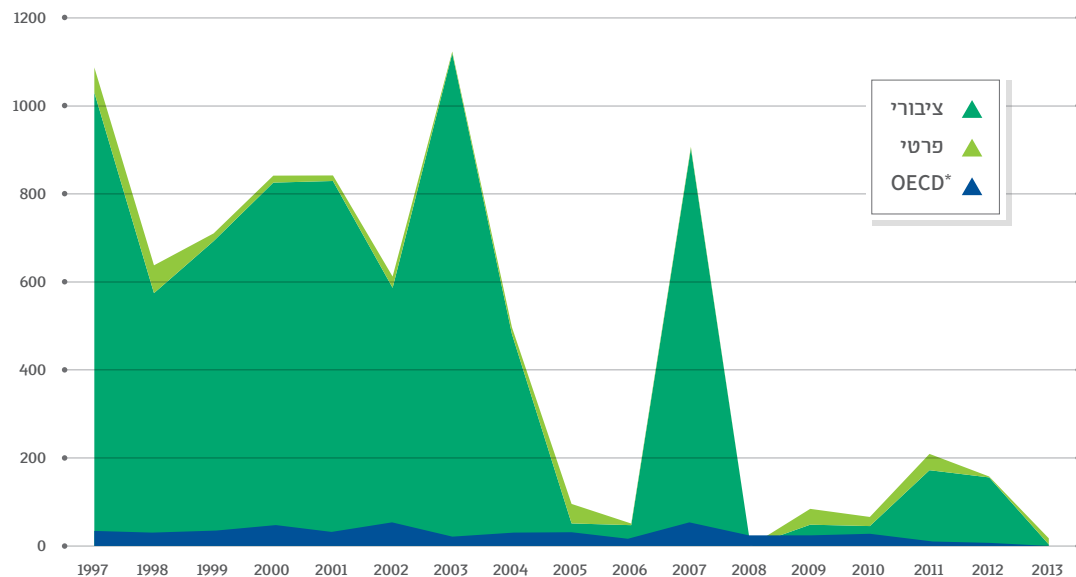

מקור: נתוני ישראל מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי 2012; ושאר המדינות, מה-OECD

מגמות בינלאומיות

// 3.4

מספר ימי עבודה אבודים לשביתות ל-1000 עובדים

* הנתון הינו ממוצע משוקלל של מדינות ה-OECD עבורן זמינים נתונים בשנים הרלוונטיות. מקור: דו"חות הממונה הראשי על יחסי עבודה במשרד הכלכלה ו-OECD.Stat.

למרות ירידה במספר השביתות בישראל, בדומה למגמה העולמית, עדיין יש בישראל הרבה יותר שביתות.

ישראל היא מהמובילות בעולם המפותח במספר השביתות, כאשר רובן המוחלט מתרחשות בסקטור הציבורי.

במהלך 1994-2013, ישראל הובילה במספר ימי העבודה האבודים, עם סך מצטבר של 8559 ימי עבודה אבודים ל-1000 עובדים והותירה הרחק מאחור את כל יתר מדינות ה-OECD במדגם.

גם בתקופה המאוחרת יותר, 2005-2013, בה נרשמה ירידה בהיקף השביתות בישראל, היא הובילה בשתיים מתשע השנים. סך ימי השביתות בישראל ל-1000 עובדים בתקופה זו, 1588, שני רק לפינלנד עם 2271.

שביתות בישראל

// 3.5

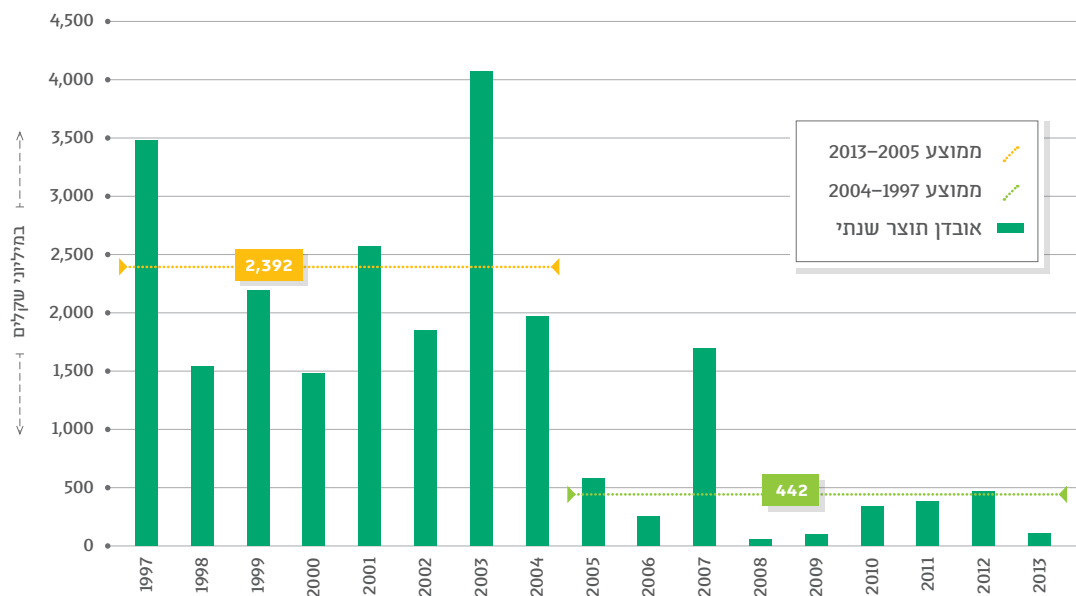
הנזק הישיר משביתות ירד משמעותית, אך הוא עדיין גבוה

שביתות עולות למשק באופן ישיר כמיליארד שקלים בשנה, אם כי ניכרת ירידה במדד זה בעשור האחרון. הערכה זו אינה מבטאת את מלוא הנזק משביתות.

ראשית, יתכן שהיקף השביתות העצום עד 2004 הוביל לרתיעה בקרב מעסיקים בענפים מאוגדים מעימותים עם עובדיהם. הירידה בשנים האחרונות בהיקף השביתות עשויה לכן לשקף הימנעות של המעסיקים בענפים המאוגדים מעימות, בפרט במגזר הציבורי, ומתן תנאים עודפים לעובדים בענפים הללו.

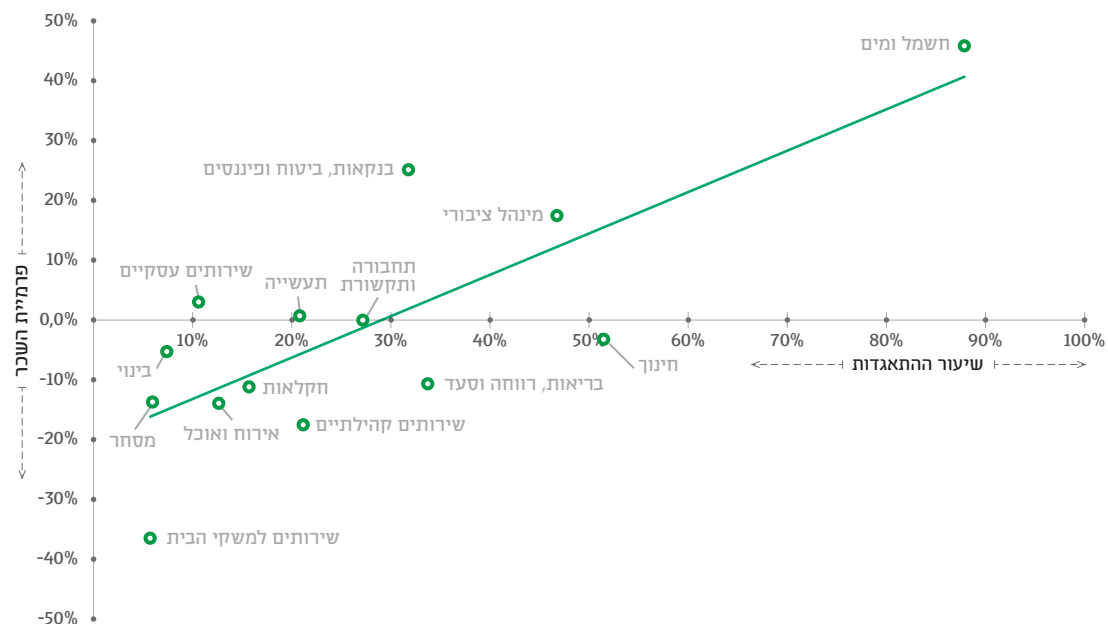
שנית, שביתה, בפרט בשירותים החיוניים, גוררת פגיעה בפעילות שאר המשק, כך שעלותה גבוהה משמעותית מהאומדן המוצג כאן.

אובדן תוצר ישיר לשביתות 1997-2013 (במחירי 2014)

מקור: נתוני משרד הכלכלה, בנק ישראל והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. עיבודי פורום קהלת לכלכלה.

פרמיית השכר כתלות בשיעור ההתאגדות בענף, 2012

מקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקר הכנסות 2012 והסקר החברתי 2012. עיבוד של פורום קהלת לכלכלה.

"עודף" השכר בענפים המאוגדים

// 3.6

ככל שענף יותר מאוגד כך ניתן פחות להסביר את השכר בו באמצעות התכונות הנצפות של העובדים

ניתוח אקונומטרי שבוצע באמצעות רגרסיה מאפשר נטרול פערי שכר הנובעים מהבדלי ניסיון, גיל, השכלה, מגדר ומגזר בין ענפי המשק השונים. נטרול גורמים אלו מאפשר השוואה מתוקנת של מבנה השכר במשק הישראלי. אומדי הרגרסיה מאפשרים בידוד של תוספת השכר הענפית שאינה מוסברת באמצעות התכונות הנצפות של העובדים.

הממצאים בתרשים מצביעים על כך שפרמיית השכר, אשר ניתן להגדירה גם כ"עודף" השכר, היא הגדולה ביותר בענף החשמל והמים שהוא גם הענף המאוגד ביותר במשק, שכמעט 88% מעובדיו מאורגנים דרך ההסתדרות.

חוסר יעילות בשירותים חיוניים

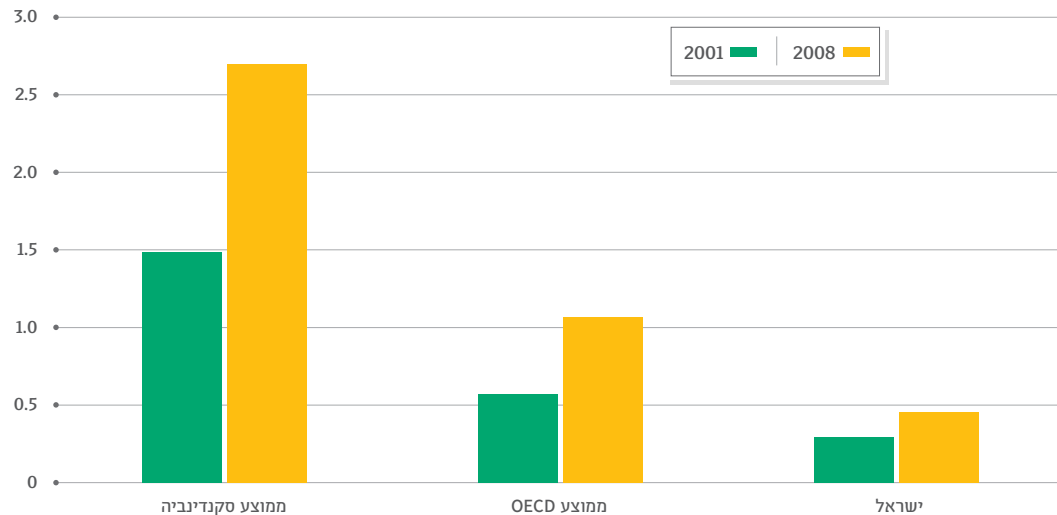
// 3.7

הפריון לעובד בחברת החשמל נמוך מאוד בהשוואה בינלאומית

הנתונים מצביעים על פערי פרויקט לעובד גבוהים מאוד בין ישראל למדינות המפותחות בכלל, ולמדינות סקנדינביה בפרט. פערים אלה, הגבוהים מפערי פרויקט העבודה בשאר המשק, יכולים לנבוע מהיקף העסקה עודף, ו/או משימוש בטכנולוגיות ייצור לא יעילות.

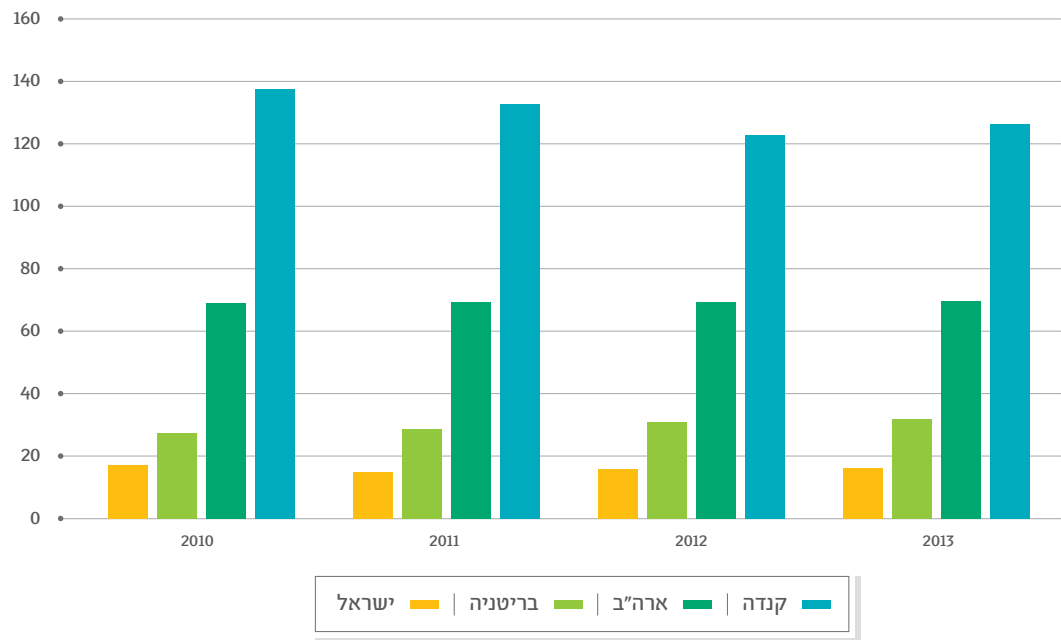
ועדה ממשלתית לבדיקת מונופול חברת החשמל בישראל העריכה בשנת 2003 שקיימת אבטלה סמויה בהיקף של כ-3,000 עובדים - כ-16% מכוח העבודה של החברה בזמנו. בנוסף, במשך שנים התנגד הוועד למעבר לייצור חשמל בטכנולוגיות שמזהמות פחות מפחם אך אינן עתירות כוח אדם, והעדיף לשמר את התחנות הפחמיות, המזהמות יותר את הסביבה ומצריכות כוח אדם רב להפעילן.

תוצר שנתי לעובד, בענף החשמל והמים (מיליוני דולרים במונחי 2014), מתואם לכוח קנייה

* אין נתונים אודות ענף החשמל לבדו, אך ענף החשמל והמים מורכב ברובו מפעילות בענף החשמל. מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני ה-OECD

מספר נסיעות בין-עירוניות ביחס למספר עובדי רכבת, באלפים

חוסר יעילות בשירותים חיוניים

// 3.8

היקף המועסקים בחברת רכבת ישראל נדמה מוגזם ביחס לגודלה הקטן

השוואת כוח העבודה בענף הרכבות בוחנת את היחס בין מספר הכרטיסים שנרכשו בשנה לבין מספר העובדים בחברה, כדי לבטל עיוותים שיכולים להיווצר כתוצאה מהבדלים גיאוגרפיים ודמוגרפיים.

השוואה זו אינה לוקחת בחשבון רכבות תחתיות ורכבות קלות, כך שהיא תקפה רק לגבי פעילותה של חברת "רכבת ישראל" ביחס לחברות רכבת אחרות, עבור מרחקים שאינם קצרים במדינות ההשוואה.

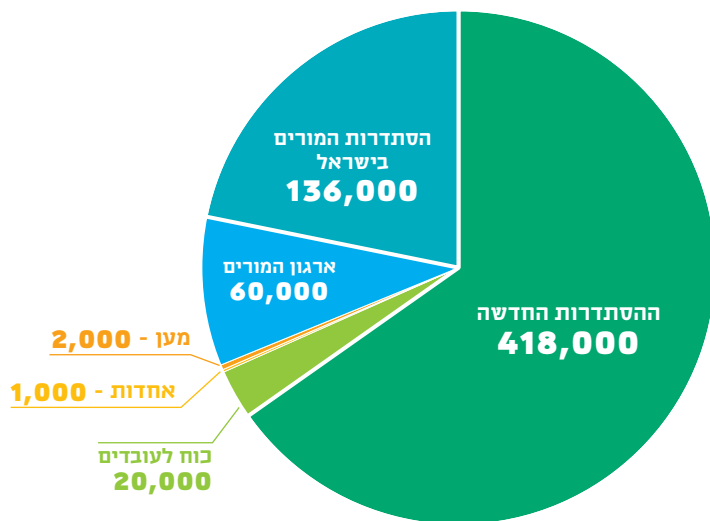
תחרות בין איגודי עובדים

// 3.9

מרבית העובדים המאוגדים חברים בהסתדרות החדשה

כ-97% מהעובדים המאורגנים שייכים לוועדים ותיקים מאוד, שגובים תשלום דומה עבור שירותיהם ואינם מתחרים על ייצוג עובדים. בסביבה זו מנסים להתקיים גם ארגוני העובדים החדשים, כשהגדולים והמוכרים ביניהם הם "כוח לעובדים", "אחדות" ו"מען". ארגונים אלו פועלים כעמותות רשומות ומחויבים בדיווח מלא של דו"חות כספיים ומשכורות בכירים, שלא כמו ההסתדרות, שמעמדה כאגודה עות'מאנית מאפשר לה לחמוק מחובת שקיפות.

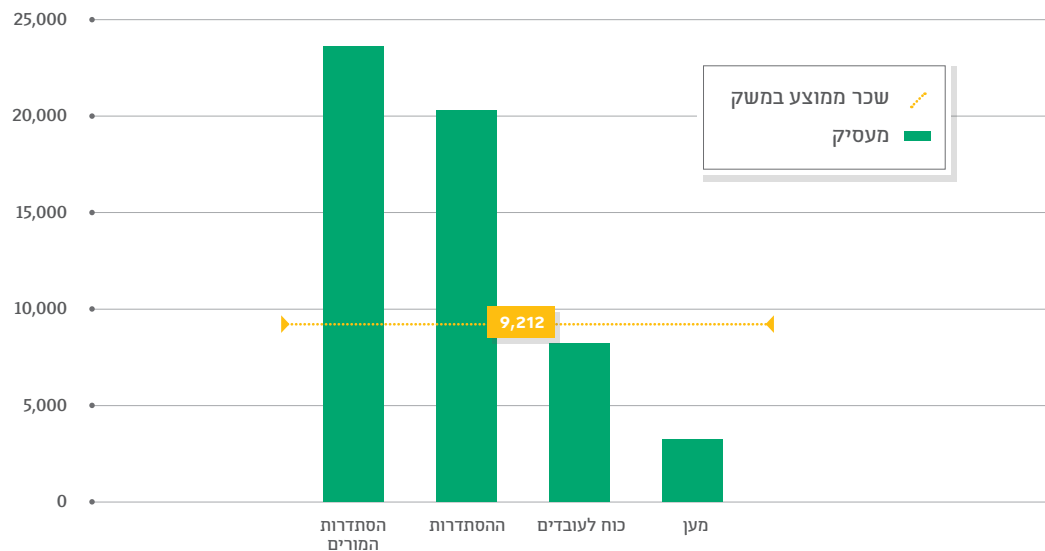
מספר חברים בארגוני עובדים

* מספרי העובדים מעוגלים ברמת האלפים.

מקור: פרסומים רשמיים של "הסתדרות המורים", "ארגון המורים", "כוח לעובדים", "מען" ו"אחדות" מ-2014. עבור "ההסתדרות החדשה" בוצעה הערכה על בסיס נתוני הסקר החברתי 2012 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ופרסומים רשמיים לגבי התארגנויות עובדים חדשות.

עלות העסקה חודשית ממוצעת לעובד המועסק בארגון עובדים, 2014

מקור: פרסומים רשמיים של "הסתדרות המורים", "כוח לעובדים", "מען" ו"אחדות" מ-2014. עבור "ההסתדרות החדשה" בוצעה הערכה על בסיס נתוני הסקר החברתי 2012 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ופרסומים רשמיים לגבי התארגנויות עובדים חדשות.

תחרות בין איגודי עובדים

// 3.10

הוצאות השכר של ארגוני העובדים הוותיקים גבוהות משמעותית ממתחריהם

הודות למחיריה הגבוהים ולהיקף ההתאגדות האדיר תחתיה, ההסתדרות נהנית מהכנסה נטו של כ-540 מיליון שקלים בשנה. הכנסות אלו מאפשרות לה לשלם משכורות בשווי של 242 מיליון שקלים לכ-1,100 עובדיה. תקציב "כוח לעובדים" ב-2014 היה 1.7 מיליון שקלים. כאשר לוקחים בחשבון את 20,000 העובדים שאורגנו תחתיו בארבע השנים מאז הקמתו, נמצא שעלות ההסתדרות לעובד המאוגד תחתיה גבוהה פי-16 מ-"כוח לעובדים".

תחרות בין איגודי עובדים

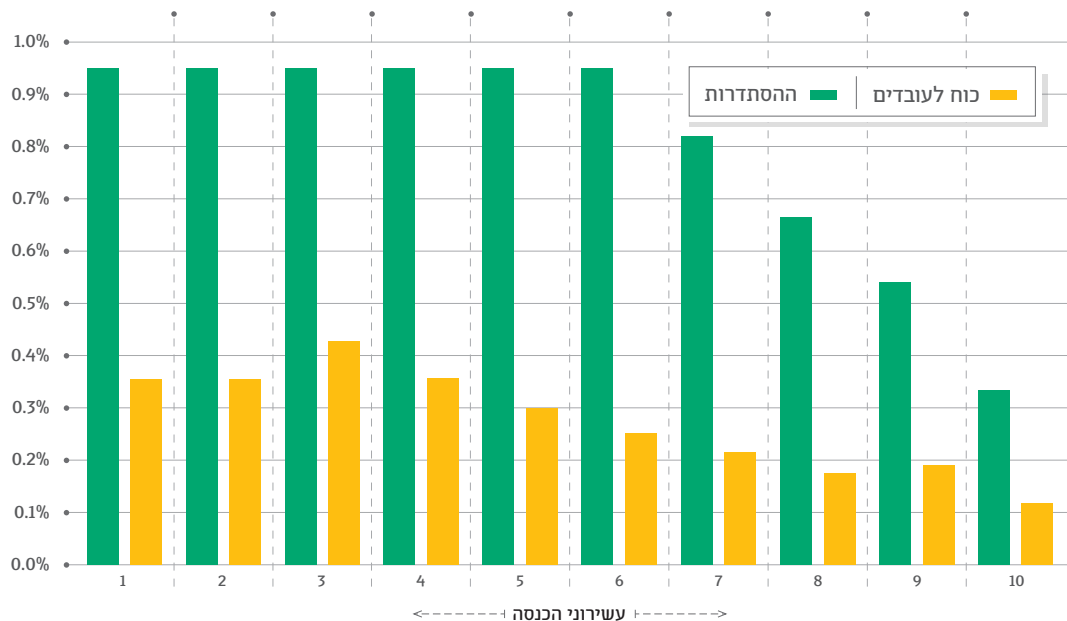
// 3.11

כל העובדים המאוגדים עשויים להרוויח מתחרות בין ארגוני עובדים

ניכר כי עלויות הייצוג של הסתדרות העובדים החדשה ("ההסתדרות") גבוהות פי כמה מאלו של ארגוני עובדים מתחרים. יתרה מכך, מנגנון גביית התשלומים של ההסתדרות רגרסיבי במיוחד.

מאחר וההסתדרות מסרבת לפרסם פרטים אודות משכורות בכיריה או הוצאות אחרות, קשה לבקר את התנהלותה הכספית.

התשלום לוועד עובדים כשיעור מהכנסת עובד המאוגד בארגון זה, לפי עשירוני הכנסה

מקור: פרסומים רשמיים של "כוח לעובדים" מ-2014 והערכה על בסיס נתוני הסקר החברתי 2012 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עבור "ההסתדרות החדשה".

פריון העבודה

דשדוש הפריון בישראל

והסיבות לכך

// אשר מאיר ודניאל ווד

הקדמה

חוקרי הפריון בישראל מסכימים שגורמים מרכזיים הפוגעים בפריון העבודה בטווח הארוך הם חוסר הגמישות בשוק העבודה, בעיקר במגזר הציבורי, והכישורים הקוגניטיביים הבינוניים של כוח העבודה. מדינות רבות מצליחות לקיים שוקי עבודה דינמיים יותר עם רמת הגנה על העובד שאינה נופלת מזו שבישראל, ומערכות חינוך רבות מצליחות להעניק לתלמידים כישורים מתקדמים יותר מאלו שמאפיינים את התלמידים בישראל, ובמיוחד את התלמידים החרדים והערבים.

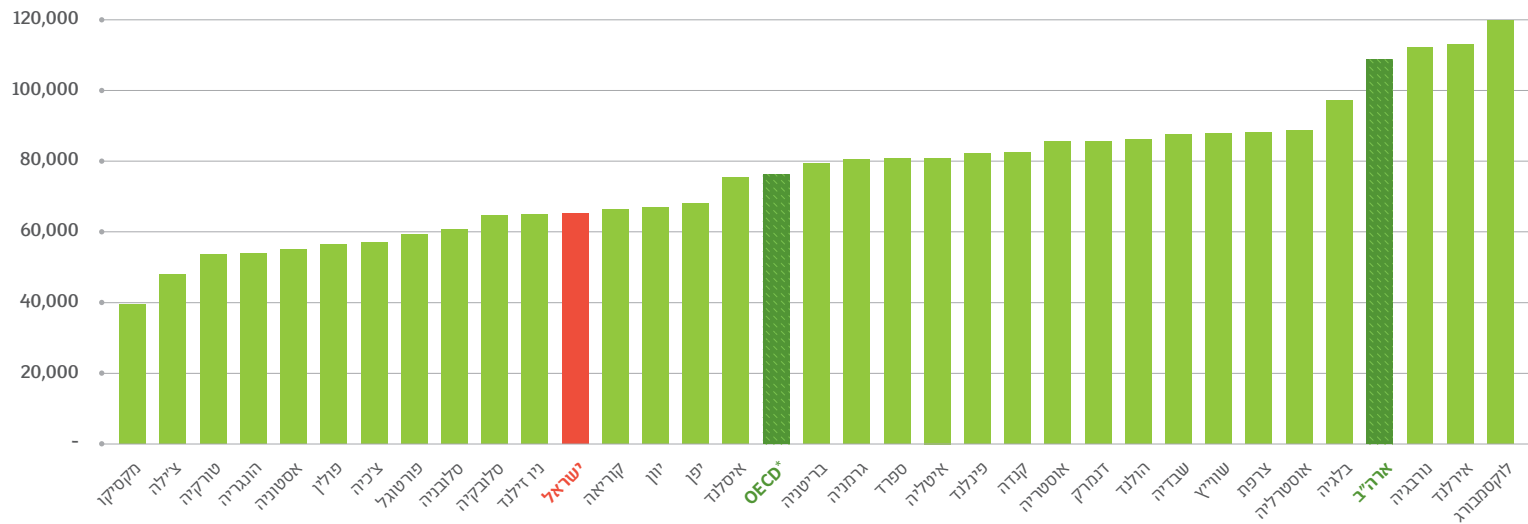
בתוך עשורים אחדים מהקמתה הגיעה מדינת ישראל לשורות המדינות המפותחות במונחים של תוצר לנפש, כמו גם במונחי פריון עבודה (תוצר לעובד ותוצר לשעת עבודה). אולם, זה כמה עשורים ששיעור השיפור בפריון העבודה בישראל נמוך מזה שבמדינות מפותחות יותר. הדבר מדאיג משום שבטווח הארוך הדרך היחידה להגדלת התוצר לנפש ורמת החיים החומרית היא גידול בפריון העבודה.

סיבה מרכזית לדשדוש בפריון העבודה בעשור האחרון היא דווקא ההצלחה המרשימה של ישראל בהגדלת שיעור התעסוקה, עם כניסה של מאות אלפי עובדים למעגל העבודה וירידה מתמשכת בשיעור האבטלה במשק. הכניסה של עובדים בעלי רמה נמוכה של מיומנויות וניסיון בשוק העבודה פגעה בפריון העבודה הממוצע של העובד הישראלי.

מעט מתחת לממוצע והרבה מתחת לרמה בארצות הברית ובמדינות מובילות אחרות. פריון העבודה בישראל מדורג במקום ה-22 בקרב מדינות ה-OECD -

// 4.1

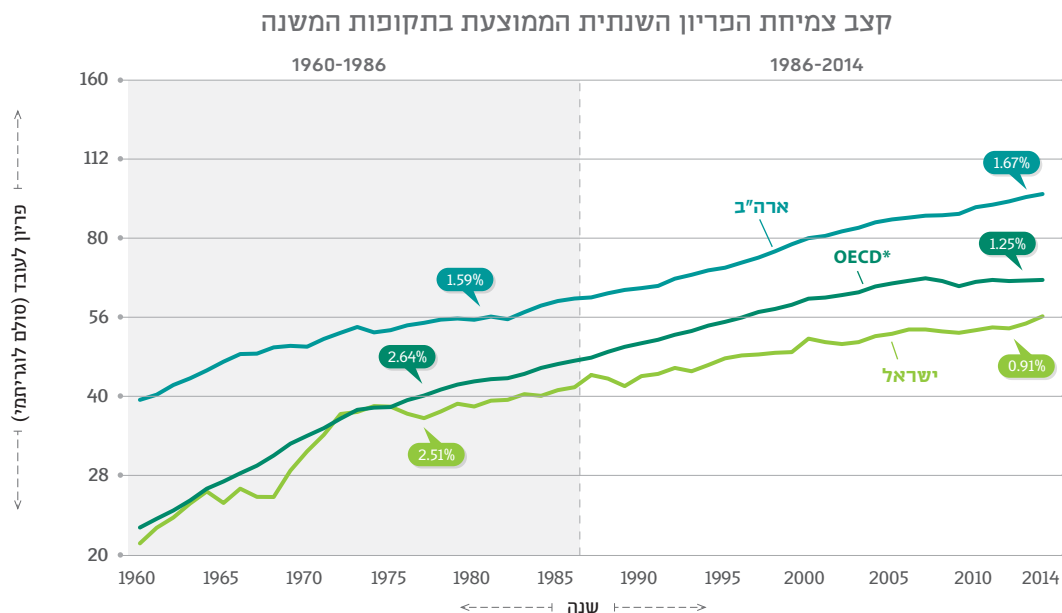
פריון לעובד, דולרים קבועים 2005, מתוקני כוח קנייה (PPP), 2014

מקור: עיבודי פורום קהלת כלכלה לנתוני ה-Penn World Tables 8.1, נתוני שוק עבודה מהבנק העולמי והחשבונות הלאומיים לפי ה-OECD

// 4.2

פריון לעובד, אלפי דולרים קבועים 2005, מתוקני כוח קנייה (PPP), 1960-2014

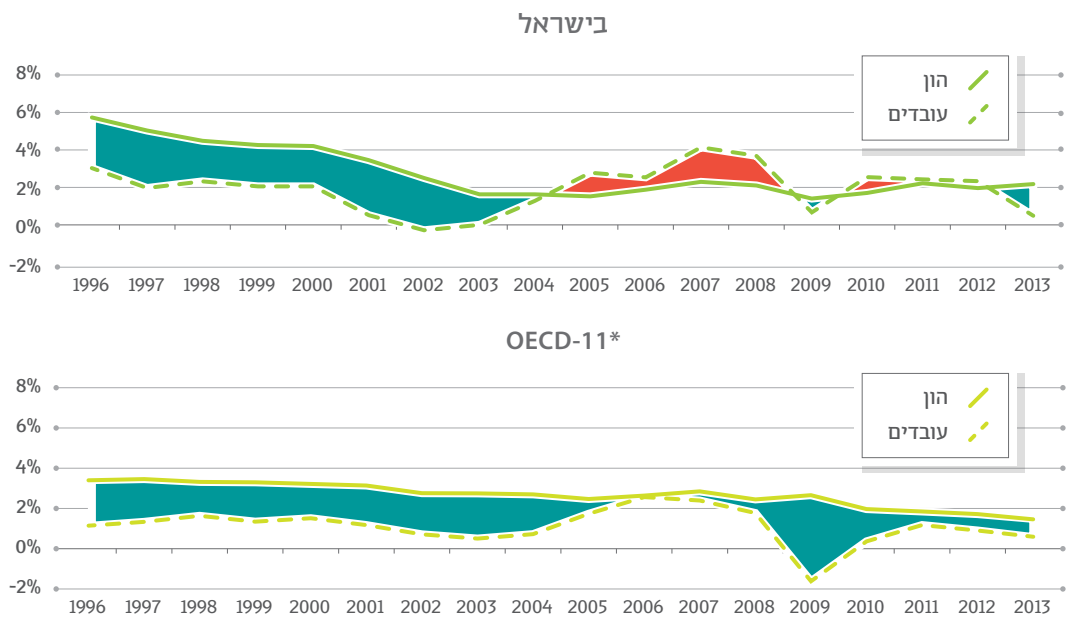
מאז 1960 לא הצטמצמו הפערים בפריון העבודה בין ישראל למדינות מתקדמות אחרות, ומסוף שנות השמונים הפער אך גדל.

על פי רוב, במדינה בעלת פריון נמוך מזה של מדינות דומות מתרחשת "התכנסות מותנית" – סגירה הדרגתית של הפער בפריון. הדבר נובע מכך שכשרמת ההון נמוכה יחסית אזי ההשקעה כדאית יותר, וקל יותר לחקות טכנולוגיה קיימת מאשר להמציא אותה. למרות זאת, כבר יותר מעשרים שנה הפער בפריון בין ישראל ליתר המדינות המפותחות, ובמיוחד בין ישראל לארצות הברית, אינו מצטמצם; למעשה הוא אפילו מתרחב.

* ממוצע כלל מדינות ה-OECD למעט צ'כיה, אסטוניה, פולין, סלובקיה, סלובניה, ניו זילנד והונגריה
מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני ה-Penn World Tables 8.1, נתוני שוק עבודה מהבנק העולמי והחשבונות הלאומיים לפי ה-OECD

// 4.3

שיעור גידול שנתי במלאי ההון (מנוכה דיור) ובמספר העובדים, 1996-2013

בעשור האחרון מלאי ההון בישראל אינו מדביק את קצב הגידול בכוח העבודה

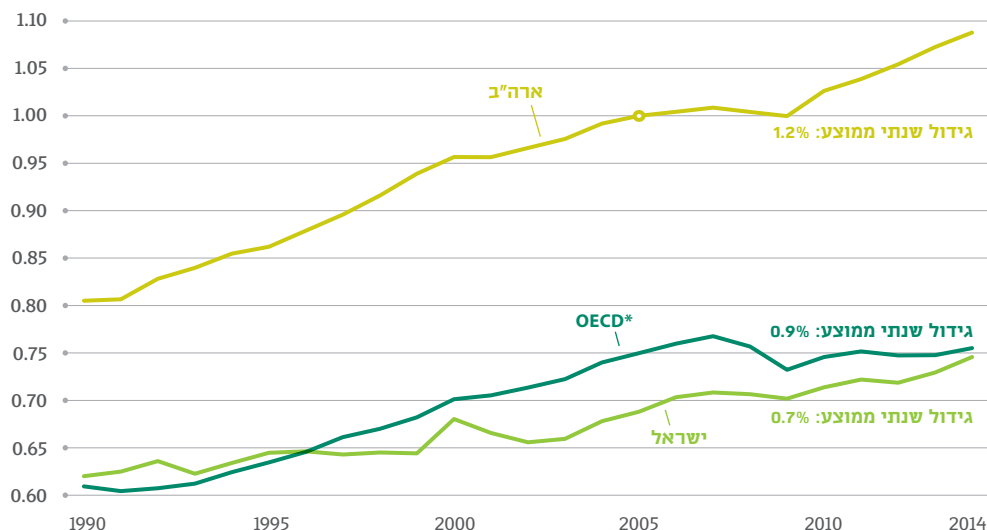
הקו המקווקו מראה את שיעור הגידול במספר העובדים. שיעור הגידול במספר העובדים גבוה יותר בישראל בהשוואה לממוצע ה-OECD בכל השנים. הקו האחיד מסמן את שיעור הגידול במלאי ההון (למעט דיור). מאז 2003, במרבית השנים שיעור הגידול במספר העובדים בישראל גבר על הגידול בהון, כך שההון לעובד קטן, בניגוד למגמה של ממוצע ה-OECD.

הגידול המצטבר בהון לעובד בתקופה 1996-2013 היה 19% בישראל, כאשר עבור 11 מדינות ה-OECD בתרשים הגידול הסתכם באותה תקופה ב-28%.

* ממוצע פשוט של 11 מדינות להן נתונים: אוסטרליה, אוסטרליה, צ'כיה, דנמרק, פינלנד, צרפת, יוון, הונגריה, ישראל, איטליה וקוריאה.
 ** מלאי הון בניכוי מלאי הון לדיור, במחירים קבועים 2010.
 מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני ה-Penn World Tables 8.1, הבנק העולמי והחשבונות הלאומיים לפי ה-OECD

// 4.4

פריון כולל (TFP) לעובד, יחסית לארצות הברית בשנת 2005

רמת הפריון הכולל בישראל דומה לממוצע מדינות ה-OECD אך נמוכה בהרבה מזו שבארצות-הברית; הפער - במיוחד מול ארצות-הברית - אך התרחב.

פריון כולל (TFP) מודד את השיפור בתוצר הנובע משימוש מושכל יותר באותה כמות של גורמי ייצור (הון פיזי ומספר עובדים), בעיקר הודות לשיפורים בטכנולוגיה ובמימנות העובדים.

רמת הפריון הכולל בישראל דומה לממוצע הפשוט של מדינות ה-OECD אך נמוכה בהרבה מזו שבארצות הברית.

הרמה המחושבת של הפריון הכולל רגישה להנחות לגבי אופן החישוב של כמות ההון, הפרמטרים של פונקציית הייצור ועוד, אך דירוגה של ישראל מול מדינות ה-OECD ומול ארצות-הברית אינו מושפע משמעותית מהנחות אלו.

* מדובר בממוצע פשוט של כלל מדינות ה-OECD למעט ניו זילנד

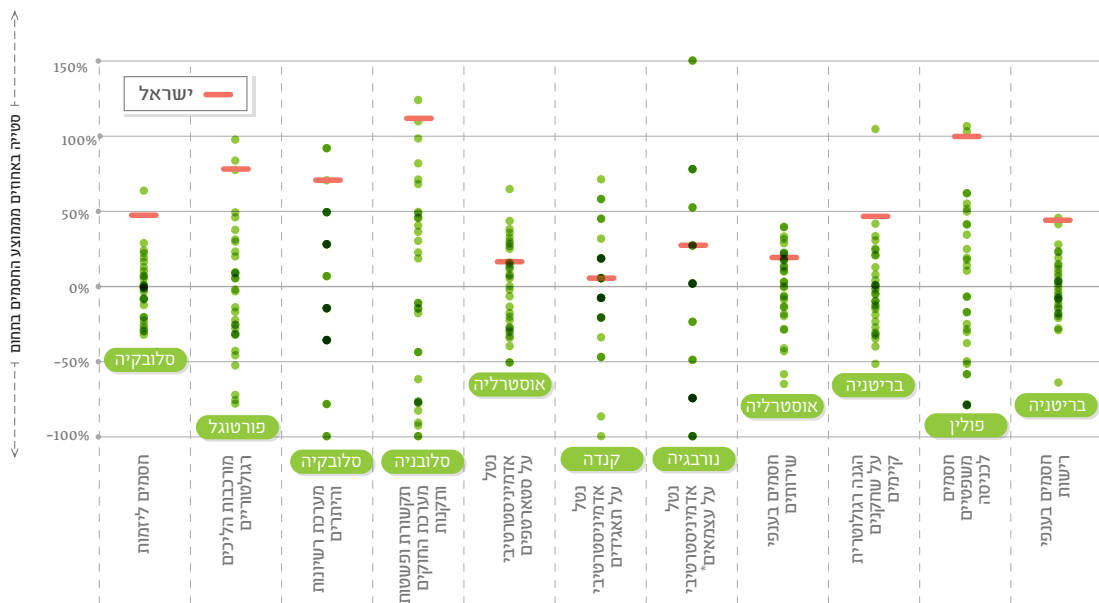
מקור: ניתוחי פורום קהלת לכלכלה לנתוני Penn World Tables 8.1, נתוני שוק עבודה מהבנק העולמי והחשבונות הלאומיים לפי OECD-

4.6

חסמים לכניסה ויציאה, 2013

החסמים לכניסה וליציאה של עסקים בישראל הם מהגבוהים ביותר במדינות ה-OECD

חסמים לכניסה ויציאה של עסקים מונעים הקצאה נכונה של המשאבים במשק. החסמים הללו מקשים על פירמות מצליחות לצמוח ועל פירמות כושלות לפנות את מקומן לפירמות חדשות ופורות. על פי כמה מדדים של ה-OECD, בישראל יש חסמים רבים מאוד לכניסה ויציאה: בשבעה מתוך 11 המדדים ישראל נמנית בין שלוש המדינות בעלות החסמים הגבוהים ביותר.

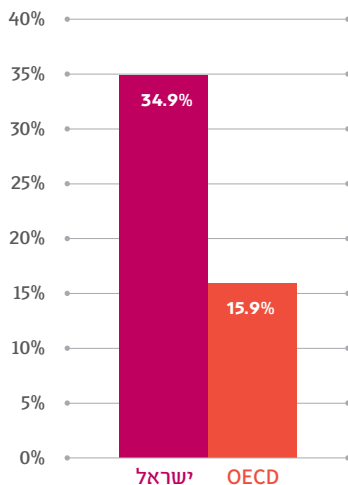
// 4.7

שיעור חסרי הכישורים הבסיסיים בישראל הוא גבוה במיוחד.

כישורים קוגניטיביים הוכחו כגורם חשוב בפריור העבודה. כישורים אלו נמדדים על ידי מבחני PISA הבינלאומיים, הבוחנים יכולת בקריאת טקסטים, בפתרון בעיות מתמטיות, ובחשיבה מדעית של בני 15. ב-2006 ממוצע תלמידי ישראל במבחן זה היה נמוך במיוחד (445 מול 500 לכלל מדינות ה-OECD) והשונות בתוצאות התלמידים הישראלים הייתה גבוהה. ניכר שמערכת החינוך בישראל לא הקנתה כראוי כישורים בסיסיים לנבחנים בני ה-15 של 2006, שהם כוח העבודה הצעיר של היום.

הליקוי במערכת החינוך בהקניית כישורים בולט במיוחד במגזר הערבי, שם הציונים היו נמוכים בהרבה והשיפור בין 2006 ל-2012 קטן יותר. יש להוסיף שתלמידים בחינוך החרדי, שהיוו ב-2006 כ-21% מתלמידי התיכון, לא נבחנו במבחנים אלו. בהתחשב בתכנית הלימוד בחינוך החרדי אנו משערים שהיכולת של תלמידים אלו במבחני PISA דומיהם נמוכה משמעותית מזו של התלמיד הממוצע שנבחן, כך שתמונת הכישורים הבסיסיים של בוגרי מערכת החינוך הישראלית מדאיגה עוד יותר.

שיעור התלמידים עם ציון נמוך*

תוצאות מבחני PISA לשנים 2006 ו-2012

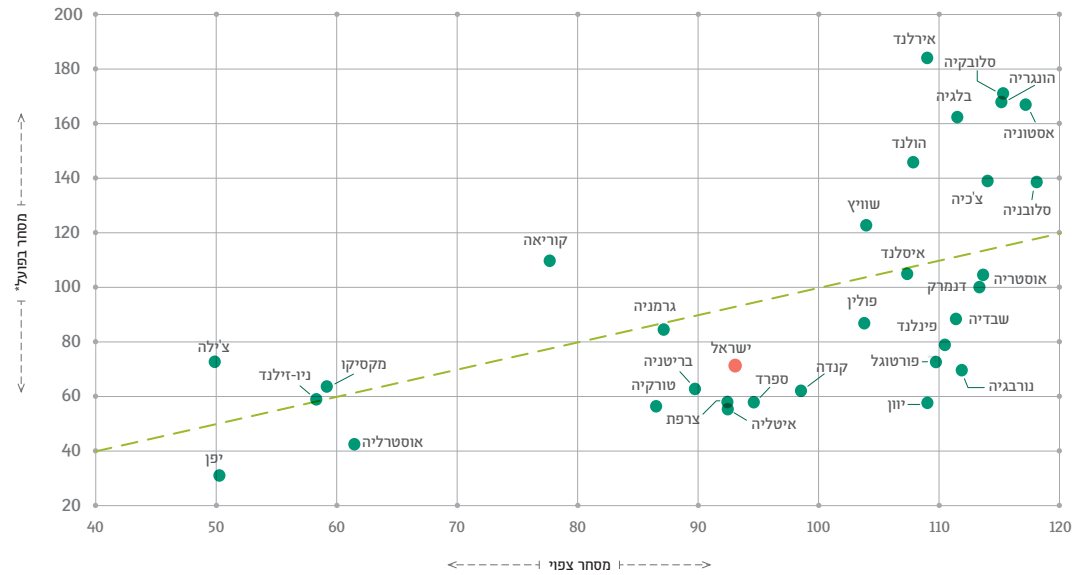
* ממוצע הציונים בתחומים חשבון, קריאה ומדעים בבחינת PISA 2006 נמוך מ-400 (סטיית תקן אחת מתחת לממוצע הנבחנים בכלל הארגון).

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני מבחני PISA של ה-OECD

// 4.8

מסחר בפועל ומסחר צפוי כתלות בגודל אוכלוסייה ומרחק משווקים זרים, 2011

ההשתתפות של ישראל במסחר בינלאומי נמוכה בהשוואה למדינות בעלות מאפיינים דומים.

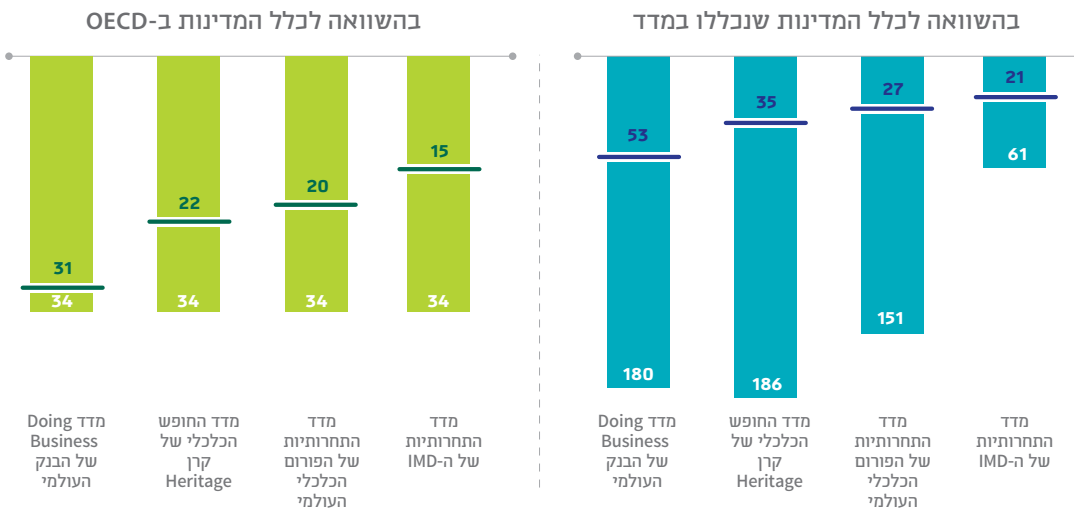

למסחר בינלאומי תרומה חיונית לשיפור הפריון: הוא מאפשר לפירמות במדינה להתמחות בתחומים ובשיטות הייצור שבהם יש להן יתרון יחסי מלכתחילה. כמו כן, באמצעות חשיפה ליבוא וחתיירה ליצוא, המסחר הבינלאומי מחייב פירמות לשפר את פריון העבודה כדי להתחרות בפירמות זרות. היקף המסחר הבינלאומי בישראל, ביחס לסך התוצר, נמוך מהממוצע במדינות ה-OECD**, הן באופן מוחלט והן בהינתן תכונות הגודל והמיקום שלה. הפחתת החסמים למסחר בישראל - במיוחד חסמים ליבוא - צפויה לקדם שיפור ניכר ברמה של פריון העבודה.

* חושב על פי סכום שיעור היבוא והיצוא (באחוזי תוצר) הצפוי בהינתן מאפייני המדינות השונות, בפרט, גודל אוכלוסייה ומרחק משווקים זרים.
 ** ממוצע פשוט של כלל מדינות ה-OECD מלבד לוקסמבורג.
 מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני חשבונות לאומיים של ה-OECD

// 4.9

מיקומה של ישראל במדדי תחרותיות, עסקים וחופש כלכלי, 2015 או השנה האחרונה הזמינה

מיקומה של ישראל במדדי תחרותיות נמוך, במיוחד בהשוואה למדינות המפותחות; המדדים השונים עשויים להצביע על הגורמים שבהם תלוי שיפור פיריון העבודה בעתיד.

מיקומה של ישראל במדדי תחרותיות, המחושבים על-ידי מוסדות בין-לאומיים ומכוני מחקר, נמוך ומאכזב, במיוחד בהשוואה למדינות המפותחות. מבט על המרכיבים ועל מדדי המשנה הכלולים במדדים אלו מעלה דפוס חוזר. ישראל בולטת לטובה בתחומי טכנולוגיה וחדשנות אך מדורגת במקומות נמוכים יחסית בתחום המגזר הציבורי ויעילות שוק העבודה.

מקור: הפורום הכלכלי העולמי (World Economic Forum); קרן Heritage; הבנק העולמי; בית הספר למנהל עסקים של לוזאן; IMD (International Institute For Management Development)

מדיניות המסים

נטל המס בישראל,
הרכבו והשפעתו על הצמיחה
// יצחק פנחס ודניאל ווד

הקדמה

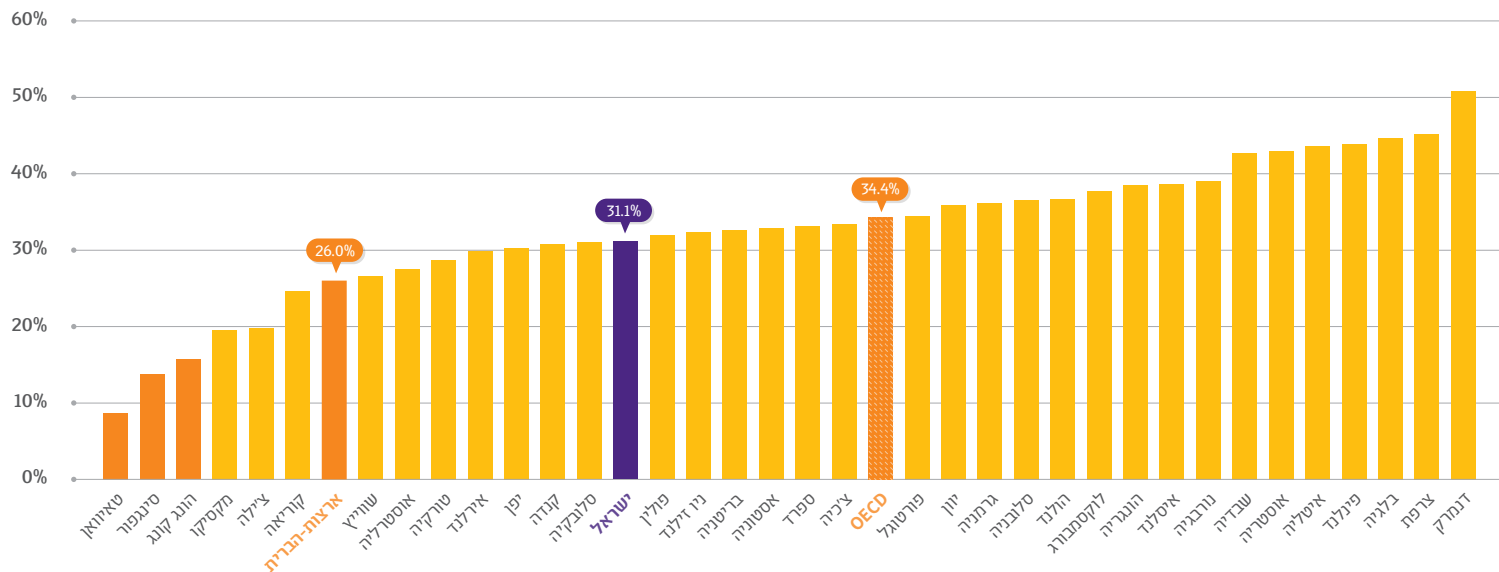
- נטל המס בישראל נמוך מעט מהממוצע הפשוט של מדינות ה-OECD, אך גבוה מזה שבארצות-הברית וגבוה במיוחד מזה שבמדינות מפותחות אחרות המאופיינות בשיעורי צמיחה גבוהים ("הנמרים האסיאתיים"). בין 2007 ל-2009 – שנות המשבר הכלכלי העולמי – פחת נטל המס בישראל במידה ניכרת. שיעורו עלה מעט בשנים האחרונות.
- כדי להאיץ את קצב הצמיחה הונהגו בתחילת שנות האלפיים מהלכים שכללו הפחתות בשיעורי המסים הישירים (למשל: מס הכנסה ומס חברות), ולאורך העשור קטן משקלם בהרכב ההכנסות הכולל ממסים. עם זאת, מידת הפרוגרסיביות של מערכת המס בישראל אינה נמוכה. ראשית, מידת הפרוגרסיביות של המסים הישירים בישראל גבוהה בהשוואה למדינות מפותחות אחרות, גם לאחר ההפחתות בשיעורי המסים הישירים. שנית, חלק מהמסים המוגדרים כעקיפים גם הם פרוגרסיביים. כמו, למשל, המס על כלי רכב, מאחר שבעלי ההכנסות הגבוהות רוכשים בממוצע כלי רכב רבים יותר ובמחירים גבוהים יותר.
- ההשפעה השלילית של מערכת המס על הצמיחה בישראל דומה לזו של ממוצע המדינות המפותחות, אך נמוכה במידה ניכרת מזו של ארצות-הברית ומזו של המדינות בצפון-אירופה.
- הניסיון הישראלי מלמד כי למרות ההקטנה בשיעורי מס החברות בשלושת העשורים האחרונים, נרשם גידול בהכנסות הממשלה ממס זה.
- חישוב המס האפקטיבי (הכולל הנחות והטבות מס) על עבודה ועל תצרוכת מעלה כי רמתם בישראל נמוכה מהממוצע הפשוט במדינות ה-OECD. בשנות האלפיים פחת המס על עבודה במידה ניכרת, ובשנים האחרונות עמד הפער בין ישראל לבין ממוצע ה-OECD על 10 נקודות אחוז. לעומת זאת, המס על תצרוכת היה נמוך במקצת מממוצע ה-OECD.

נטל המס בישראל נמוך בהשוואה לממוצע מדינות ה-OECD, אך גבוה מזה שבארצות-הברית ובמדינות מפותחות אחרות המאופיינות בשיעורי צמיחה גבוהים.

// 5.1

נטל המס הכולל

הכנסות הממשלה הרחבה ממסים, באחוזי תוצר, מדינות ה-OECD ו"הנמרים האסיאתיים", 2014*

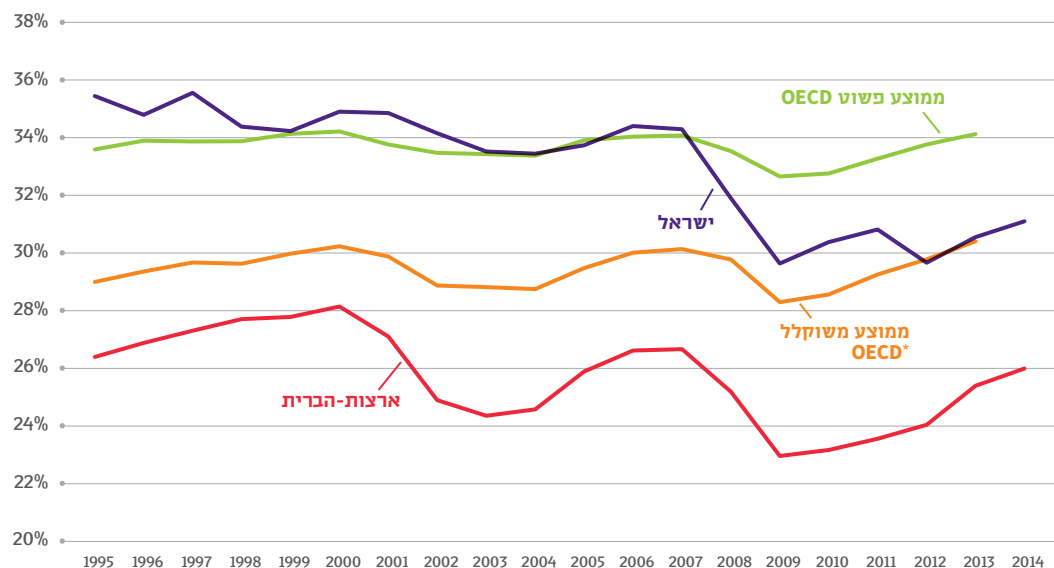
* או השנה האחרונה לגביה יש נתונים זמינים.

מקור: OECD.Stat עבור מדינות ה-OECD; The Heritage Foundation עבור טאיוואן, סינגפור והונג קונג

// 5.2

נטל המס הכולל

ישראל, ממוצע OECD וארצות-הברית, באחוזי תוצר

נטל המס בישראל עלה מעט בשנים האחרונות, לאחר ירידה תלולה בין 2007 ל-2009.

בין 1995 ל-2007 היה נטל המס בישראל כ-35 אחוזי תוצר, בדומה לשיעור הממוצע של מדינות ה-OECD וגבוה בהרבה מנטל המס בארצות-הברית.

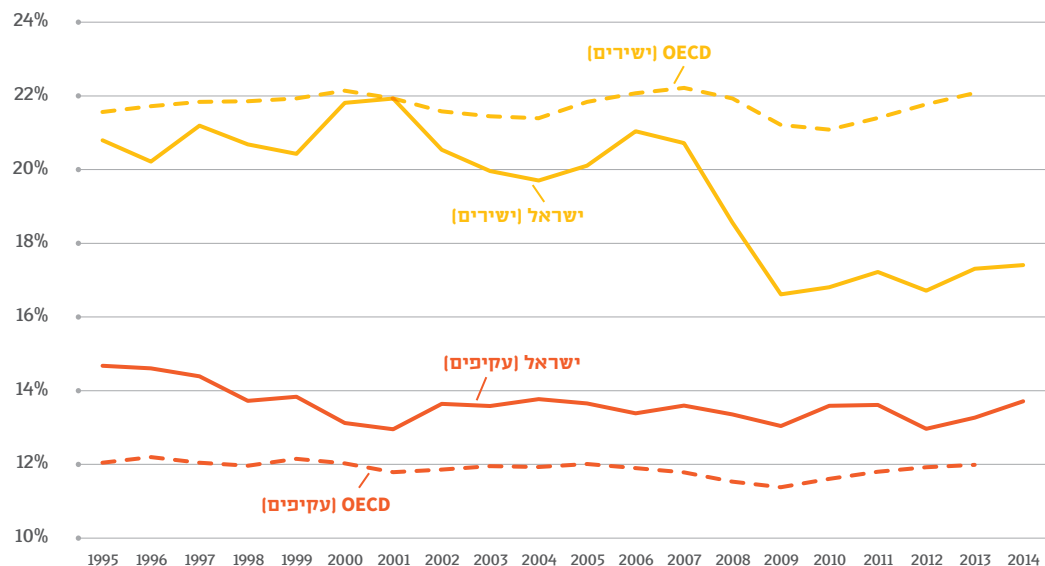
בצד צמצום בהוצאות הממשלה (ביחס לתוצר) בשנות האלפיים, חלו תמורות במבנה מערכת המס בישראל. אלה כללו הפחתות בשיעורי המסים על יחידים, במסי החברות, מסי הרכישה ועוד. מהלכים אלה הביאו לירידת נטל המס הכולל.

בשנים האחרונות עמד נטל המס על שיעור דומה לממוצע המשוקלל במדינות ה-OECD* ונמוך מהממוצע הפשוט של מדינות ה-OECD, אך גבוה במידה ניכרת מזה שבארצות-הברית.

*ממוצע משוקלל של מדינות ה-OECD, לפי גודל אוכלוסייה. מקור: OECD.Stat ועיבודי פורום קהלת לכלכלה.

// 5.3

נטל המסים הישירים והעקיפים באחוזי תוצר

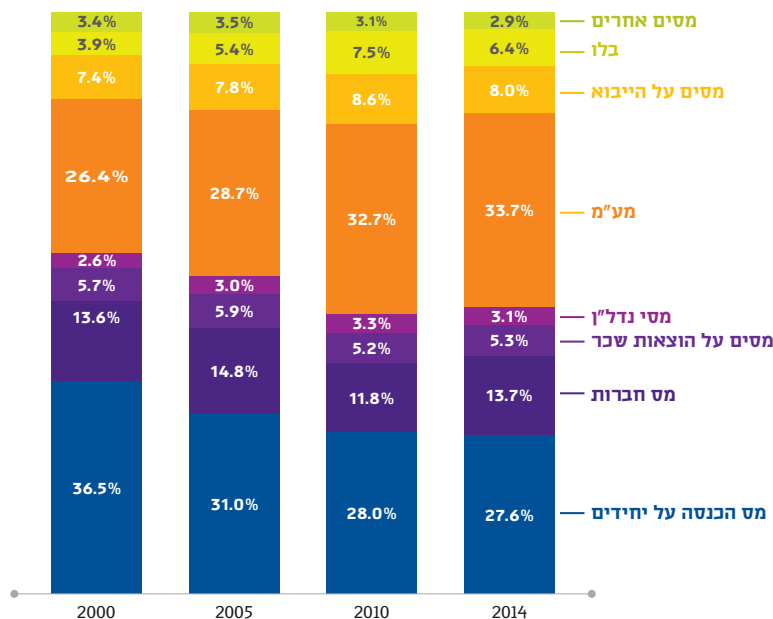
מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני ה-OECD

**נטל המסים הישירים ירד
בחדות ב-2007 עד 2009.
לעומת זאת, נטל המסים
העקיפים ירד בצורה מתונה
במהלך השנים.**

מגמת ההפחתות בשיעורי המסים הישירים (מס ההכנסה על יחידים ומס החברות) נעצרה בעקבות המסקנות של ועדת טרכטנברג. עקב כך, נטל המסים הישירים בישראל יציב בשנים האחרונות ורמתו ב-2013 הייתה נמוכה ב-5 נקודות אחוז מהממוצע הפשוט במדינות ה-OECD.

נטל המסים העקיפים בישראל ירד מעט במשך השנים אך נותר גבוה מהממוצע של מדינות ה-OECD.

// 5.4

הרכב המסים בישראל
מסך הגבייה, לפי סוג המס

מקור: אגף הכלכלן הראשי, משרד האוצר

בשנות האלפיים גדל חלקם של המסים העקיפים בסך תקבולי המסים, בד בבד עם צמצום חלקם של המסים הישירים.

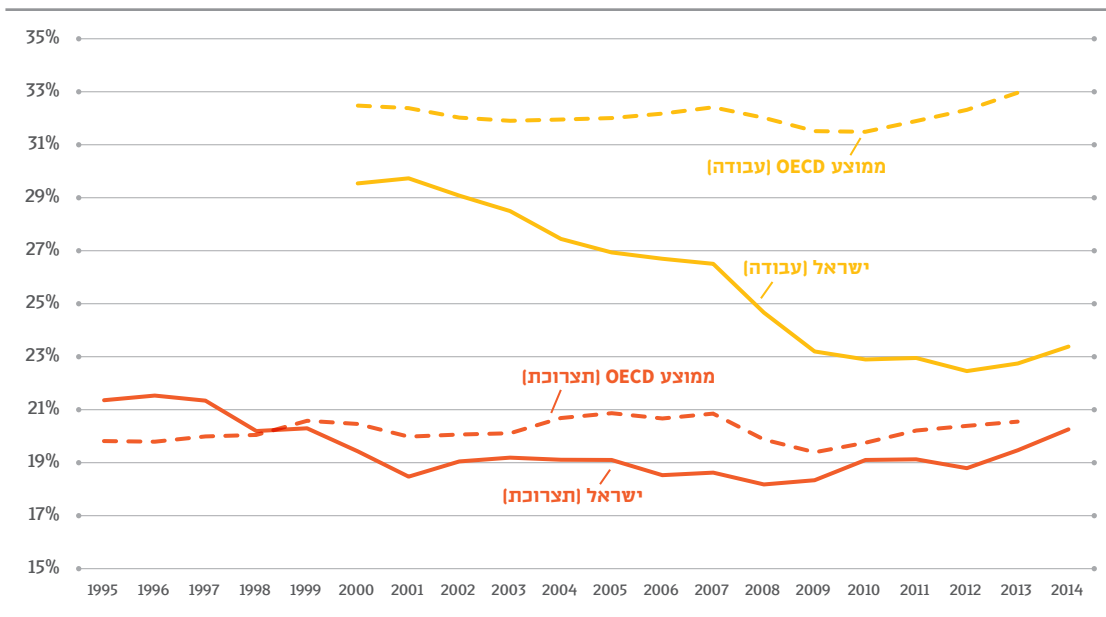
מס הכנסה על יחידים הוא הרכיב העיקרי בהכנסות המדינה ממסים ישירים. בין שנת 2000 לשנת 2014 פחת חלקו היחסי של מס זה בהרכב המסים הכולל ב-9 נקודות אחוז.

מס חברות הוא רכיב נוסף בקבוצת המסים הישירים. חלקו היחסי של מס זה הצטמצם בשנות האלפיים כחלק ממדיניות הממשלה לעידוד הצמיחה, אך בשנים האחרונות הוא שב וגדל לרמה הדומה לזו שרווחה בתחילת העשור הקודם.

חלקו היחסי של המע"מ – שהוא הרכיב העיקרי בהכנסות המדינה ממסים עקיפים – גדל במידה ניכרת: מ-26.4% בשנת 2000 ל-33.7% בשנת 2014. בשנת 2015 הופחת שיעור המע"מ בנקודת אחוז.

// 5.5

שיעורי המסים האפקטיביים על עבודה ותצרוכת**

* שיעורי המס האפקטיביים - המסים שנגבו בפועל יחסית לבסיס המס - משפיעים במידה ניכרת על פעילותו של המשק. משום כך, המדיניות הכלכלית צריכה להביאם בחשבון. כמו-כן, השוואה בינלאומית של שיעורי מס סטטוטוריים (השיעורים הקבועים בחוק) אינה מציגה את התמונה בשלמותה, שכן מדינות נבדלות זו מזו במבנה מערכת המס, ברמת ההטבות וההנחות שכלולות בה.

** הניתוח נעשה לפי השיטה המוצגת במנדוזה ואחרים (Mendoza et al., 1994). השנים המופיעות בכל סדרה הן השנים שיש נתונים זמינים עבורן, וממוצע מדינות ה-OECD אינו כולל את איסלנד, לוקסמבורג, טורקיה, מקסיקו ויוון.

מקור: עיבודי פרום קהלת לכלכלה לנתוני ה-OECD

המסים האפקטיביים* על עבודה נמוכים בהשוואה למדינות מפותחות אחרות.

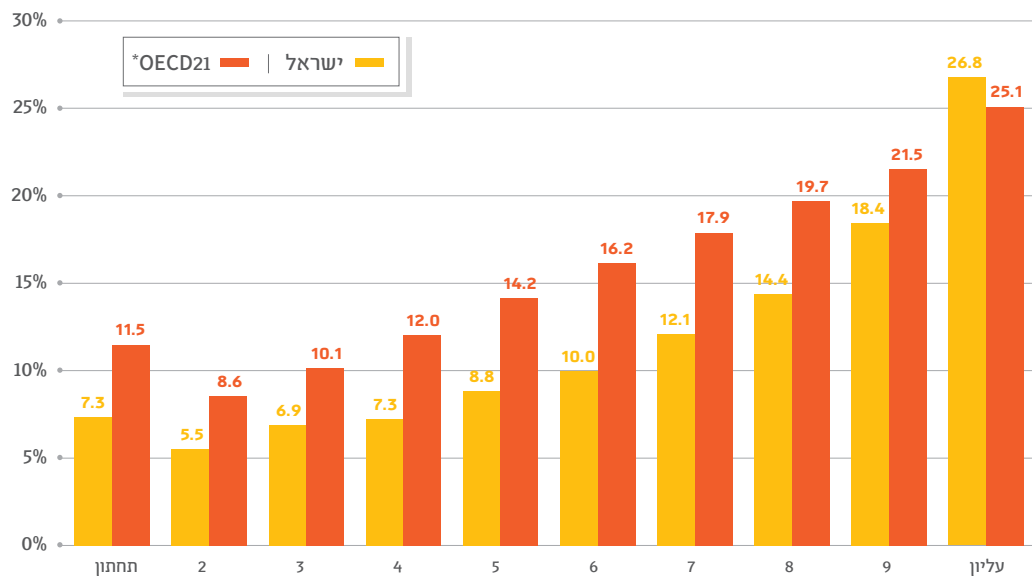
שיעור המס האפקטיבי על עבודה בישראל פחת באופן ניכר: שיעורו בשנת 2000 עמד על 30%, וב-2013 הוא עמד על 23%, נמוך ב-10 נקודות האחוז מהשיעור הממוצע במדינות ה-OECD.

המס האפקטיבי על תצרוכת עמד בסוף שנות התשעים על כ-21% - מעל לרמה הממוצעת במדינות ה-OECD. בשנות האלפיים פחת שיעורו לכ-19%, רמה נמוכה במקצת בהשוואה למדינות מפותחות אחרות.

בשנת 2014 נרשמה עלייה קלה בשיעורים האפקטיביים של שני סוגי המסים.

// 5.6

מסים ישירים על יחידים, כאחוז מההכנסה ברוטו למשק-בית לפי עשירוני הכנסה**, 2010

המסים הישירים על יחידים
בישראל פרוגרסיביים יותר
בהשוואה למדינות מפותחות
אחרות.

בחינת נטל המסים הישירים על יחידים (בישראל: מס הכנסה, ביטוח לאומי ומס בריאות), בחלוקה לפי עשירוני הכנסה, מעלה כי שיעורו בישראל היה נמוך יותר בכל עשירון הכנסה, מלבד העשירון העליון, בהשוואה לעשירון המקביל במדינות המפותחות.

* 21 המדינות עבורן יש נתונים זמינים: אוסטרליה, קנדה, צ'כיה, דנמרק, אסטוניה, פינלנד, צרפת, גרמניה, יוון, איסלנד, אירלנד, איטליה, לוקסמבורג, הולנד, נורבגיה, פולין, סלובקיה, ספרד, בריטניה, ארה"ב וישראל.

** עשירוני הכנסה כספית ברוטו לנפש סטנדרטית, לפי סולם השקילות המקובל ב-OECD (שורש ריבועי).

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני LIS

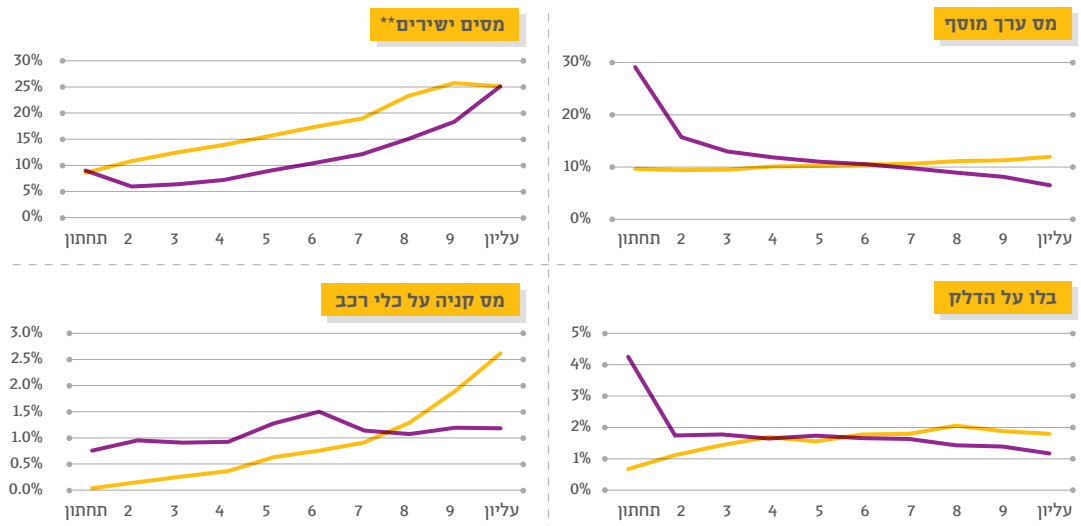
// 5.7

נעל המסים, כאחוז מההכנסה השוטפת ברטו וכאחוז מההוצאה השוטפת לפי עשירוני הכנסה ועשירוני הוצאה*, 2014

חלק מהמסים העקיפים הם פרוגרסיביים, בניגוד לטענה המקובלת.

הגדרת המסים הישירים כמסים פרוגרסיביים והמסים העקיפים כרגרסיביים איננה מדויקת. בחינת הפרוגרסיביות של המסים צריכה להיעשות ביחס להכנסה הפרמנטית של משק-הבית. בהיעדר מידע על הכנסה פרמנטית, ראוי לבחון פרוגרסיביות הן ביחס להכנסה שוטפת (השיטה הנפוצה יותר) והן ביחס להוצאה שוטפת (שהיא אינדיקטור חשוב נוסף להכנסה פרמנטית).

בחישוב המס הממוצע לפי עשירוני הכנסה שוטפת ברטו עולה כי המסים הישירים הם פרוגרסיביים במידה רבה, כלומר: שיעור המס הממוצע גבוה יותר בקרב העשירונים הגבוהים יותר. המתאם החיובי נשמר גם כשבוחנים את המס הממוצע כאחוז מההוצאה השוטפת, אולם מידת הפרוגרסיביות נמוכה יותר. מניתוח דומה לסוגים שונים של מסים עקיפים – מס ערך מוסף, בלו על דלק ומס קנייה על כלי רכב – עולה כי חלקם פרוגרסיביים, במיוחד כשבוחנים את השיעור הממוצע של כל מס כאחוז מההוצאה השוטפת. קשר זה בולט במסים על כלי רכב, מאחר שבעלי הכנסות גבוהות רוכשים בממוצע כלי רכב רבים יותר ועל פי רוב במחירים גבוהים יותר.

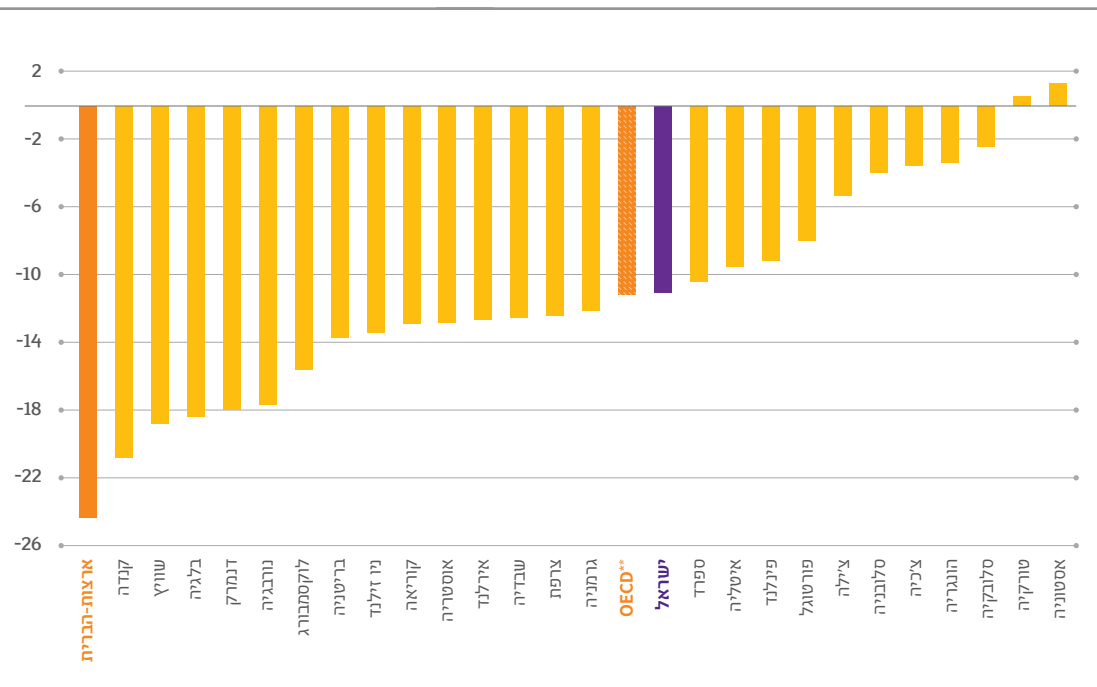

כאחוז מההכנסה השוטפת ברטו | כאחוז מההוצאה השוטפת

* החלוקה של משקי-הבית לעשירונים נעשתה לפי שני משתנים: (1) עשירוני הכנסה – לפי הכנסה כספית ברטו לנפש סטנדרטית, סולם שקילות ישראלי (2) עשירוני הוצאה – לפי הוצאה כוללת לנפש סטנדרטית, סולם שקילות ישראלי.
 ** מסים ישירים: מס הכנסה, ביטוח לאומי ומס בריאות.
 מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לסקרי ההוצאות של הלמ"ס

5.8

פגיעת תמהיל המסים בצמיחת המשק (מדד GETC*), 2013

* ערך המדד מהווה את סכום ההשפעה של כל רכיב מס על צמיחת התוצר לנפש בטווח הבינוני, מוכפל במשקלו היחסי של כל רכיב במערכת המס.

** ממוצע פשוט של 27 מדינות ה-OECD לגביהן יש נתונים זמינים.

מקור: דרוקר, קריל וגבע (2015)

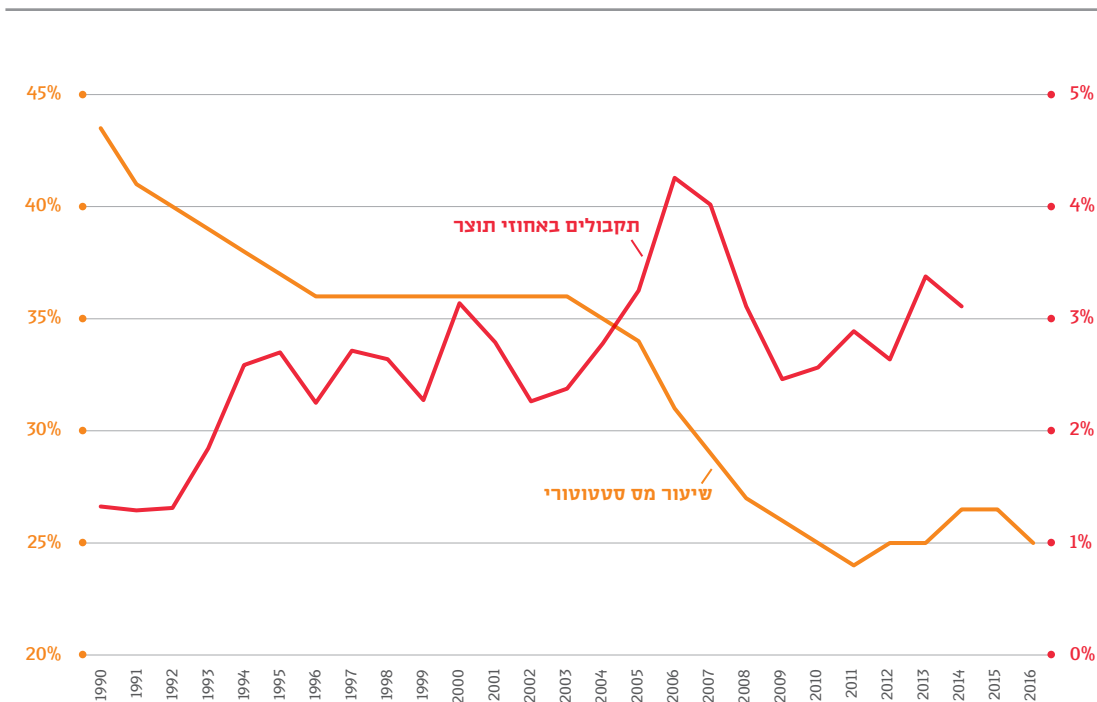
רמת הפגיעה של מערכת המס בישראל בצמיחת המשק דומה לזו של ממוצע המדינות המפותחות, אך נמוכה מאוד בהשוואה לארצות-הברית.

הממצאים האמפיריים מעידים כי הגדלת משקלם של המסים הישירים בסך ההכנסות ממסים – במיוחד מסי הכנסה על יחידים – משפיעה באופן שלילי על הצמיחה, ואילו למשקל המסים על התצרוכת יש השפעה חיובית על הצמיחה.

ערכו של מדד GETC מייצג את מידת הפגיעה של מערכת המס בצמיחת המשק בטווח הבינוני. המדד מביא בחשבון את ההשפעה השולית של רכיבי מס על הצמיחה ואת משקלם בהרכב המס הכולל, כששאר המשתנים הכלכליים (כולל סך ההכנסות ממסים) מוחזקים כקבועים.

// 5.9

מס החברות בישראל

מקור: בנק ישראל

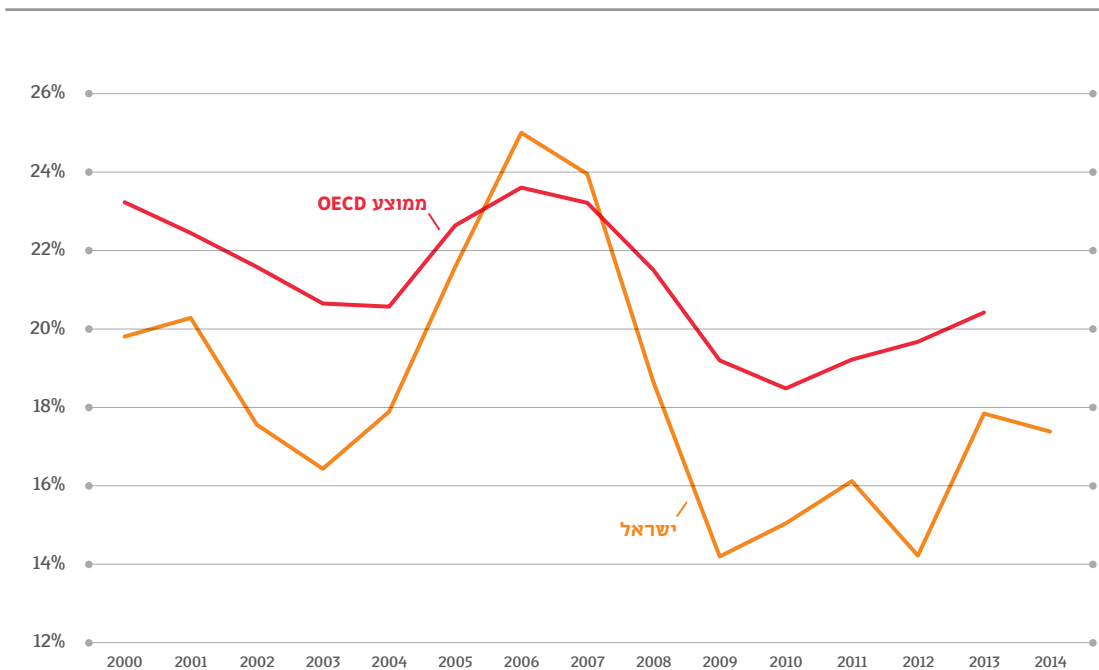
הקטנת שיעורי מס חברות בישראל הייתה מתואמת עם גידול בהכנסות הממשלה ממס זה.

בין שנת 1996 לשנת 2003, לאחר תקופה ממושכת של הפחתה, עמד שיעור מס החברות הסטטוטורי (שיעור המס הקבוע בחוק) על 36%. כחלק מצעדי מדיניות שנועדו להתמודד עם המשבר של תחילת שנות האלפיים, הוחלט על המשך הפחתתו של מס החברות, ובשנת 2011 עמד שיעורו על 24%.

בעקבות המסקנות של ועדת טרכטנברג הופסק יישום מתווה ההפחתה בשיעור מס החברות, ובשנת 2014 הועלה שיעור המס ל-26.5%. בשנת 2016 הוא הופחת שוב ל-25%.

בד בבד עם ההפחתה בשיעור מס החברות בעשורים האחרונים גדלו הכנסות הממשלה ממס זה.

// 5.10

מס חברות אפקטיבי
ישראל וממוצע OECD

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני ה-OECD

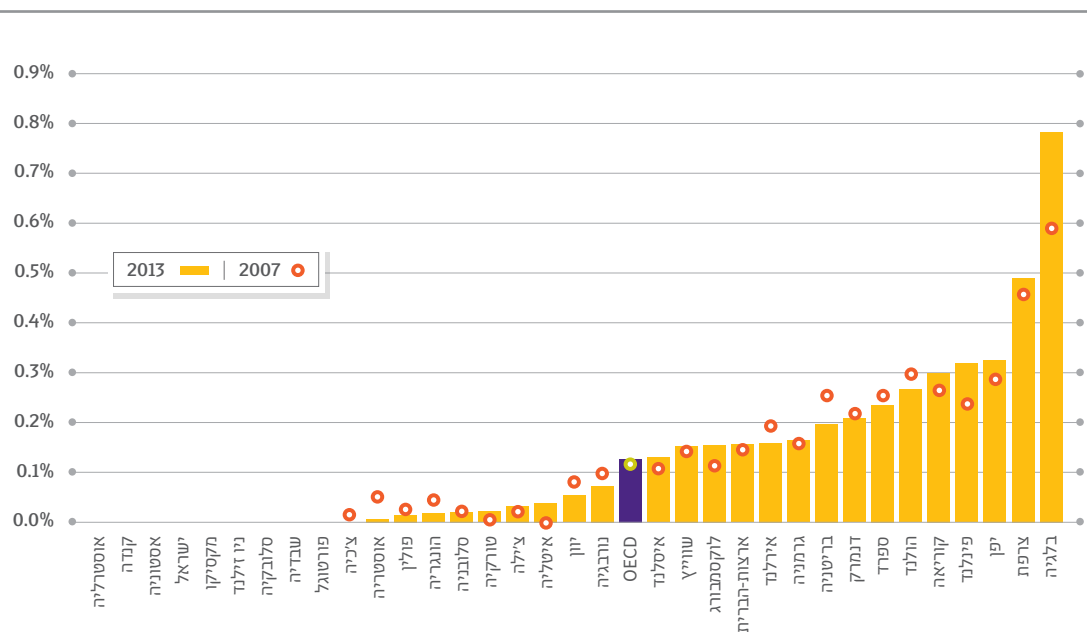
מס החברות האפקטיבי בישראל תנודתי מאוד ונמוך מעט מהרמה הממוצעת במדינות ה-OECD.

במדינות שונות מונהגות הטבות והנחות המקטינות את שיעור המס האפקטיבי המוטל על החברות. כך, למשל, חוק עידוד השקעות הון בישראל מעניק לחברות רבות הנחות ניכרות במיסוי. לכן, חשוב להשוות גם בין שיעורי מס אפקטיביים ולא להסתפק בהשוואת השיעורים הסטטוטוריים (שיעורי המס הקבועים בחוק) בין מדינות.

שיעור מס החברות האפקטיבי הוא פרו-מחזורי: בתקופות של צמיחה הוא צפוי לגדול ובתקופה של מיתון ומשבר הוא צפוי לרדת. בשנות המשבר הכלכלי העולמי (2007-2009) חלה בישראל ירידה ניכרת בשיעור מס החברות האפקטיבי. המגמה במדינות ה-OECD הייתה דומה, אולם בממוצע הייתה הירידה מתונה יותר. בשנים האחרונות עלה שיעור המס האפקטיבי בישראל, וב-2013 הייתה רמתו נמוכה ב-2 נקודות אחוז מהרמה הממוצעת במדינות ה-OECD.

5.11 // במרבית המדינות המפותחות התקבולים ממסי ירושה, עיזבון ומתנות הם זניחים; חלקן, לרבות ישראל, בחרו שלא להנהיג מסים אלה כלל.

תקבולים ממסי ירושה, עיזבון ומס מתנות
באחוזי תוצר, 2007 ו-2013

בשנים האחרונות ביטלו מדינות שונות, לרבות מדינות מפותחות, את הנהגתם של מסי ירושה, עיזבון ומתנות (למשל, שבדיה ב-2005 ונורבגיה ב-2014). במדינות רבות אחרות הועלה סף המס והוקטנו שיעוריו, כך שלמעשה נהפכו התקבולים ממסים אלה לשוליים.

מגמה זו נובעת, בין היתר, מהעלות הגבוהה הכרוכה בהנהגתם, מחוסר האפקטיביות שלהם בהקטנת אי-השוויון, מהגברת תכנוני מס או הימנעות ממס הכרוכים בהם וכן מעזיבתם של עשירים רבים למדינות אחרות.

התקבולים ממסים אלה (בממוצע בקרב מדינות OECD) מסתכמים בכעשירית אחוז תוצר בלבד. יתירה מזו: ערך זה משקף את ההכנסות ברוטו, כלומר: אינו מביא בחשבון את אבדן ההכנסות ממסים אחרים כתוצאה מעיוותים הנגרמים ממיסוי זה.

ההוצאה הציבורית

והשינויים שחלו בגודל ההוצאה
והרכבה בשנים האחרונות

// איתמר יקיר

הקדמה

בחלק מהתחומים, ובמיוחד בתחומי הליבה כגון בריאות וחינוך, הקשר בין היקף ההוצאה לאיכות השירותים חלש למדי.

השינויים שחלו במערך הקצבאות מקורם בשינויי מדיניות אך גם בשינוי בגודל ובהרכב של אוכלוסיית המוטבים. משום כך, ניתוח המגמות במערך הרווחה תלוי באפיון ההוצאה על תשלומי העברה בכמה חתכים ואופנים.

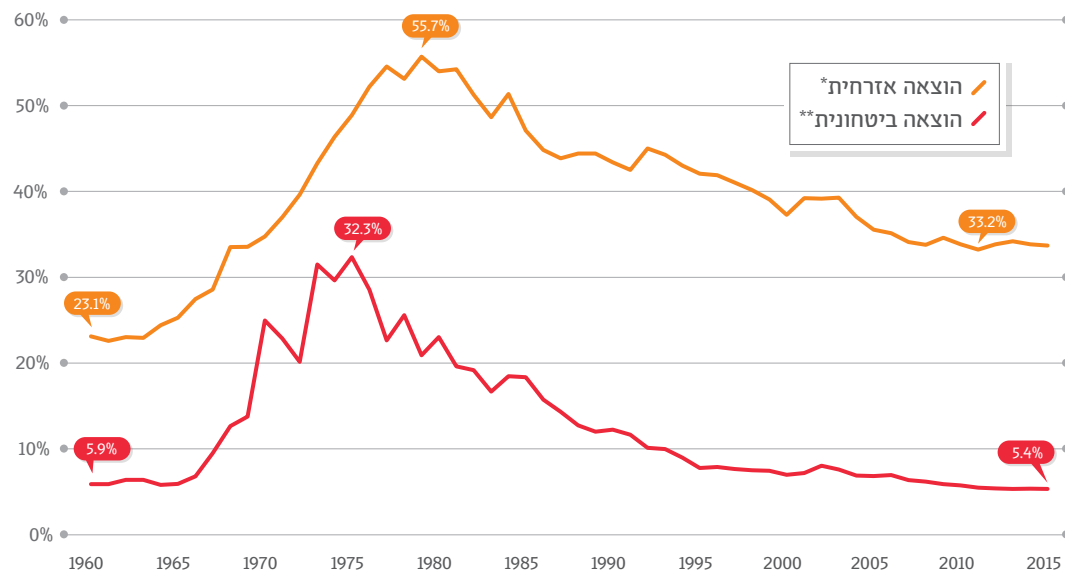
הוצאות הממשלה הרחבה, ביחס לתוצר, עלו במידה ניכרת בין סוף שנות השישים לאמצע שנות השמונים; לאחר מכן הן ירדו בהדרגה, על רקע תכנית הייצוב של 1985, הירידה המתמשכת באיזמים ביטחוניים ותכנית ההבראה של 2003.

על פני זמן ניכרת התכנסות של ההוצאה הציבורית לתחומי הליבה – בריאות, חינוך ורווחה – תוך צמצום של מעורבות הממשלה (באפיק המימוני) בענפי המשק, בשוק העבודה ובשוק הדיור. השפעת המדינה על תחומים אלה נעשית כיום בעיקר באמצעות רגולציה ומהלכים יזומים נקודתיים.

// 6.1

חתיכי ההוצאה הציבורית, באחוזי תוצר

ההוצאה הביטחונית, ביחס לתוצר, שהגיעה לשיא באמצע שנות השבעים, ירדה והגיעה לאחרונה לרמה הנמוכה ביותר זה 50 שנה. בה בעת הצטמצמה ההוצאה האזרחית והתייצבה בשנים האחרונות סביב 34 אחוזי תוצר.

הצמצום בהוצאות הביטחון יחסית לתוצר היה קשור, בין היתר, בחתימת הסכם השלום עם מצרים ובהיחלשות האיזמים הקונבנציונליים מצד צבאות סדירים. מגמה זו הושפעה גם מהגידול המתמשך בתוצר של ישראל, שבעקבותיו קטן הגודל היחסי של ההוצאה הביטחונית הקשורה באופן חלקי בלבד בגודל האוכלוסייה.

הגודל היחסי של ההוצאה הציבורית האזרחית הצטמצם בתקופה זו בקצב אטי יותר אך בשיעור לא מבוטל. תהליך זה משקף כמה מהלכי מדיניות: הקטנת מעורבות הממשלה בענפי המשק, שינויים באופי אספקת השירותים ובהגדרת הנמענים העיקריים של מערכות הרווחה.

* ההוצאה האזרחית בתרשים זה כוללת את ההוצאה לתשלומי ריבית.

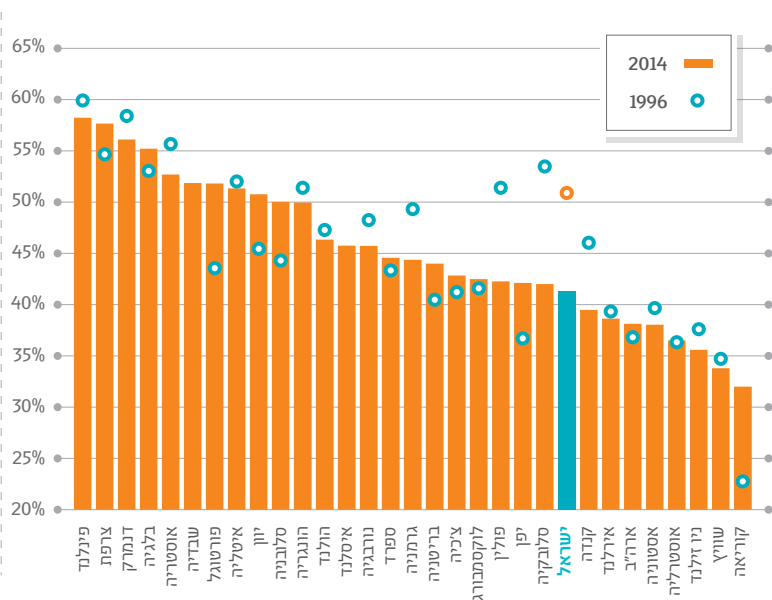
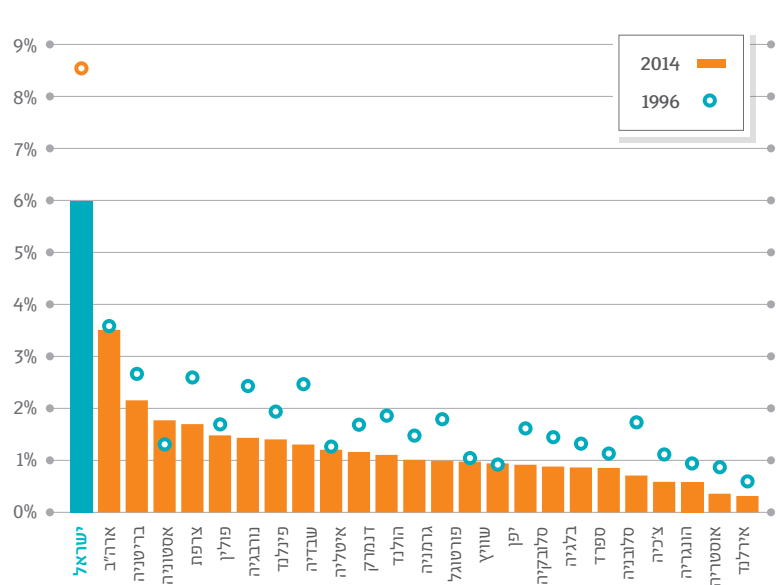
** ההוצאה הביטחונית היא סכום של שני מרכיבים: "ההוצאה הביטחונית המקומית נטו" ו"היבוא הביטחוני הישיר כולל מקדמות". מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני בנק ישראל

בסוף שנות התשעים הייתה ההוצאה הציבורית של ישראל מהגבוהות ביותר במדינות ה-OECD, ובשנים האחרונות היא נמצאת בשליש התחתון בקבוצת המדינות. צמצום ההוצאה הביטחונית מסביר יותר מרבע מהצמצום בהוצאה הציבורית הכוללת.

// 6.2

ההוצאה הביטחונית, באחוזי תוצר**

ההוצאה הציבורית הכוללת, באחוזי תוצר*

* ההוצאה הציבורית הכוללת בתרשים זה שונה מהסכום של שני מרכיבי ההוצאה בתרשים 6.1, משום הבדלי מתודולוגיה בין בנק ישראל ל-OECD. ההשוואה היא בין 31 מדינות OECD שעבורן היו נתונים זמינים.

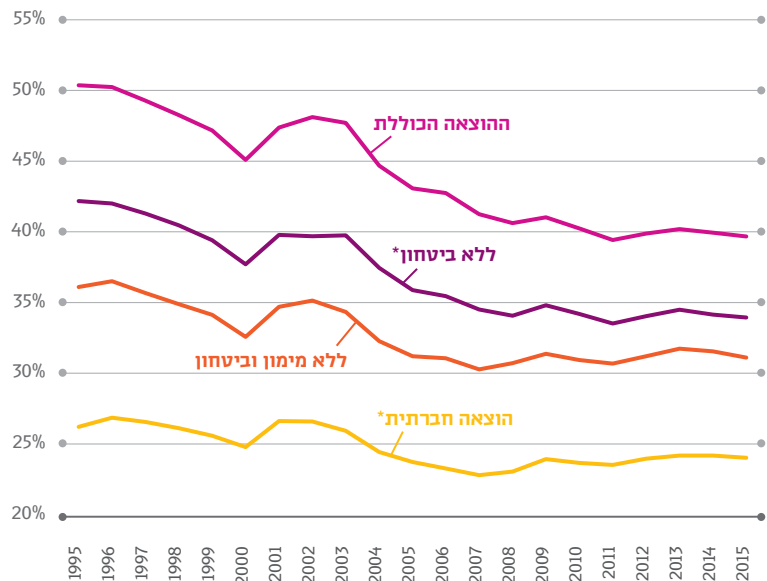
** ההשוואה היא בין 25 מדינות OECD שעבורן היו נתונים זמינים.

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני ה-OECD

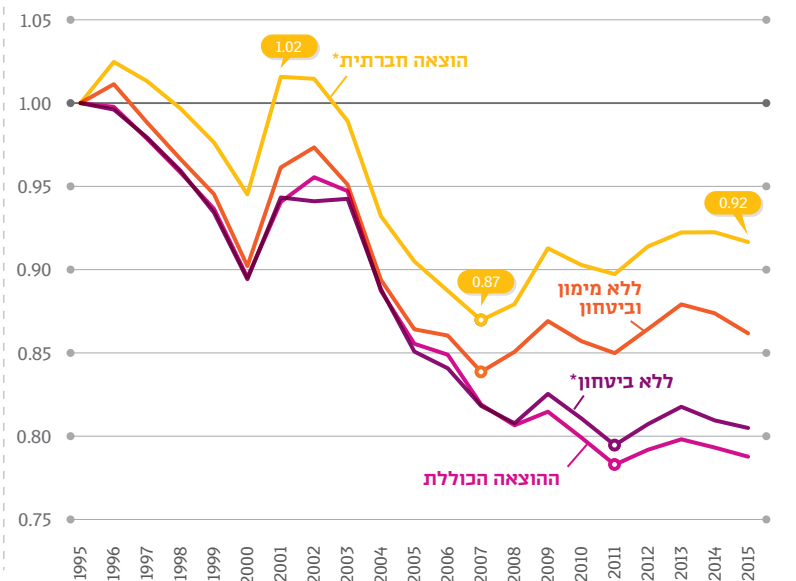
נוסף על רכיב הביטחון הצטמצמו תשלומי הריבית, ובהמשך גם ההוצאה על שירותים כלכליים. לפיכך, ההוצאה האזרחית וההוצאה החברתית ירדו בשיעור מתון יחסית, ואף עלו, בשמונה השנים האחרונות.

// 6.3

הוצאות הממשלה הרחבה באחוזי תוצר, חתכים שונים

הוצאות הממשלה הרחבה באחוזי תוצר, חתכים שונים (מדד, 1=1995)

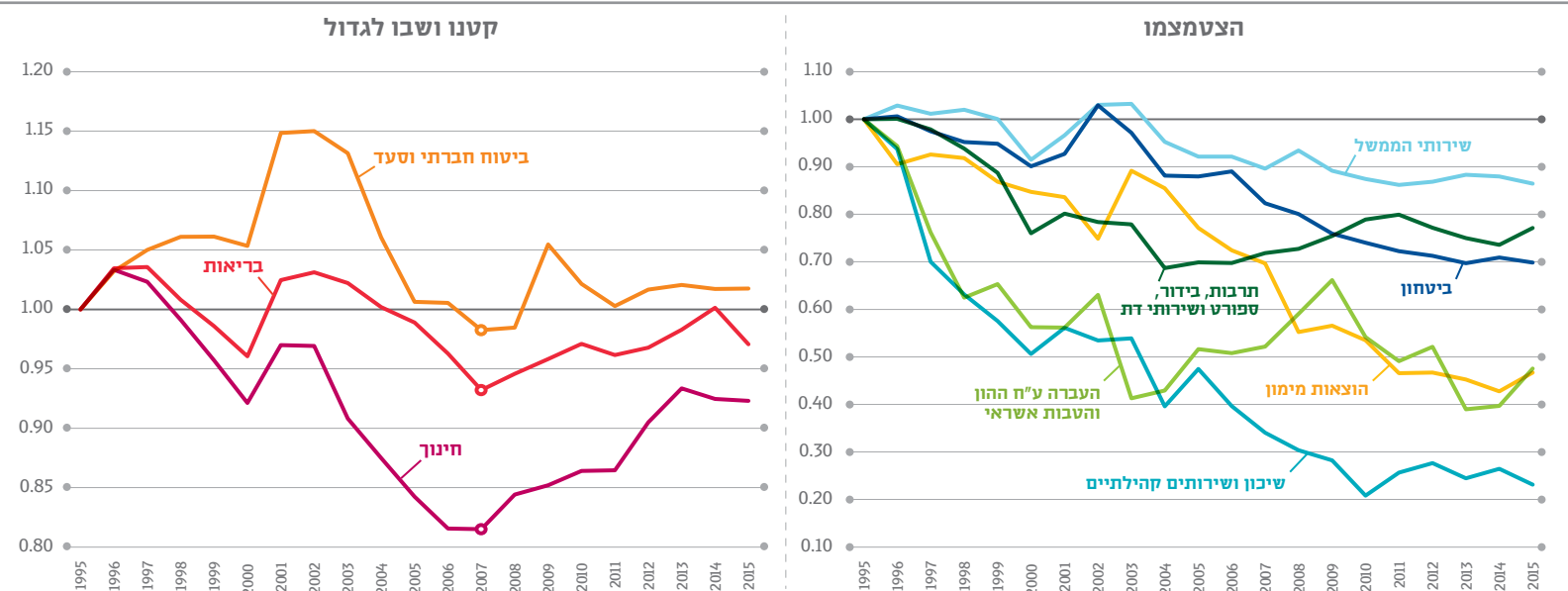
* את כלל ההוצאה הממשלתית, להוציא רכיב הביטחון, מקובל לכנות גם "ההוצאה האזרחית". המושג "הוצאה חברתית" מתייחס, לפי ההגדרות המקובלות ב-OECD, לכלל ההוצאה הממשלתית ללא רכיבים של ביטחון, מימון, שירותים ממשל, שירותים כלכליים וסעיף "שונות".

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני בנק ישראל

ההוצאה על תחומי הליבה החברתיים, קטנה ביחס לתוצר בין 2002 ל-2007, ומאז שבה ועלתה בהדרגה. בתחומים האזרחיים האחרים, במיוחד בתחום הדיור, צמצמה הממשלה את מעורבותה הישירה במידה ניכרת.

// 6.4

מדדי הוצאה על תחומים שונים באחוזי תוצר (מדד, 1995=1)

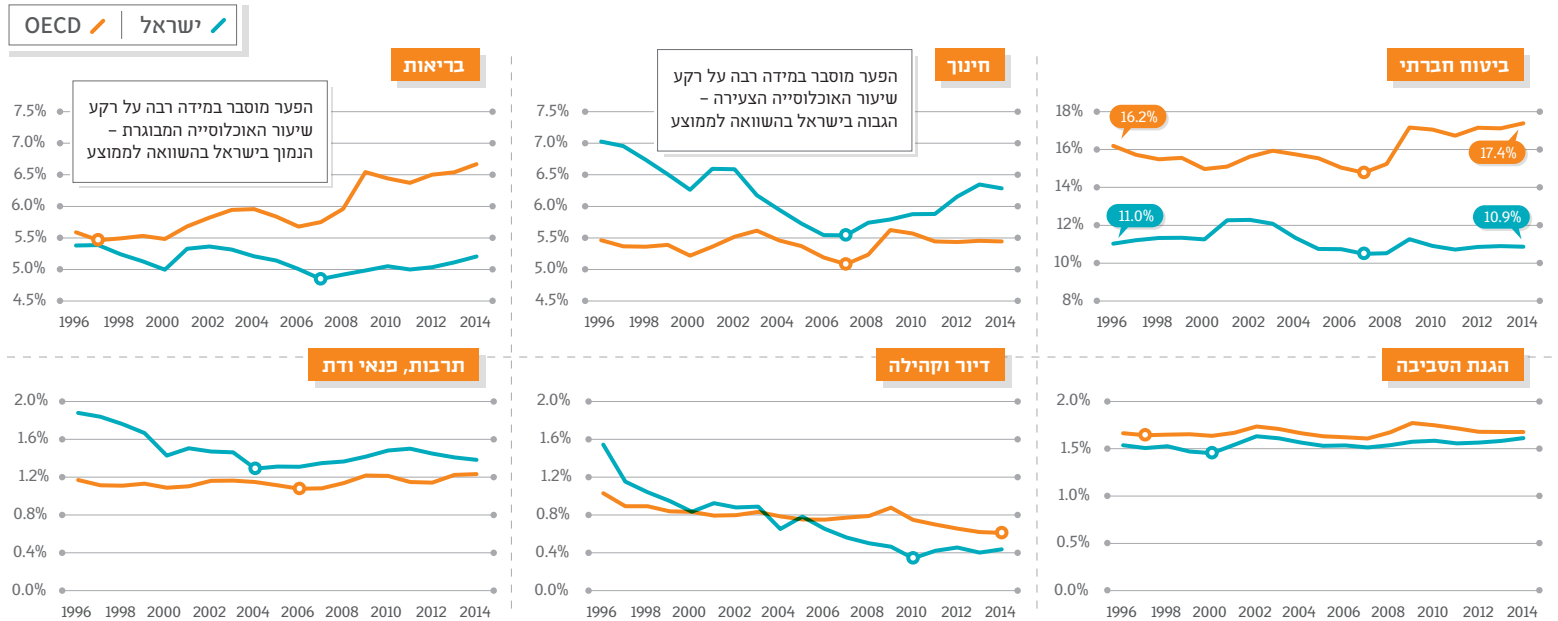
* בתרשים מוצגות תשע מ-12 קטגוריות, על פי החלוקה של בנק ישראל. שלושת התחומים הנוספים הם "שונות"; "תמיכות ישירות בייצור המקומי" - שכמעט לא השתנו מסוף שנות התשעים; ו"בניית תשתיות תחבורה", סעיף שגדל במתינות במשך רוב התקופה של שני העשורים.

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני בנק ישראל

בחלוקה לתחומי-משנה, ההוצאה החברתית של ישראל ביחס לתוצר גבוהה מעט בהשוואה למדינות מפותחות אחרות בתחומי החינוך, תרבות, פנאי ודת, ונמוכה בהרבה בתחומי הבריאות והביטוח החברתי.

// 6.5

הוצאה על תחומים חברתיים באחוזי תוצר, ישראל ומוצע OECD*

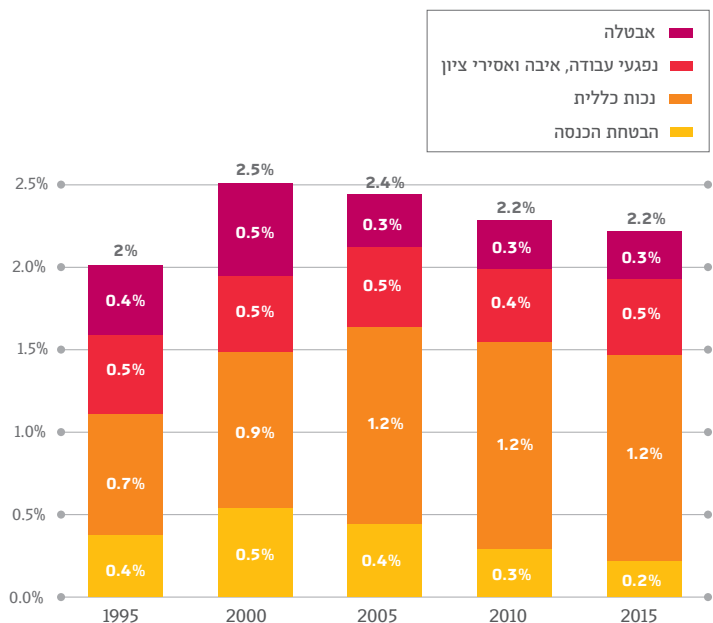

* סיווג תחומי ההוצאה של ה-OECD שונה מעט מהסיווג של בנק ישראל.
 ** תחום "הגנת הסביבה" הוא תחום אזורי אך לאו דווקא "חברתי". בתרשים מוצגים שישה מתוך עשרה תחומי הוצאה לפי החלוקה של ה-OECD; ארבעת התחומים האחרים הם ביטוח, שירותים כלכליים, שירותים כלליים (בעיקר מימון) ותחבורה. מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני ה-OECD

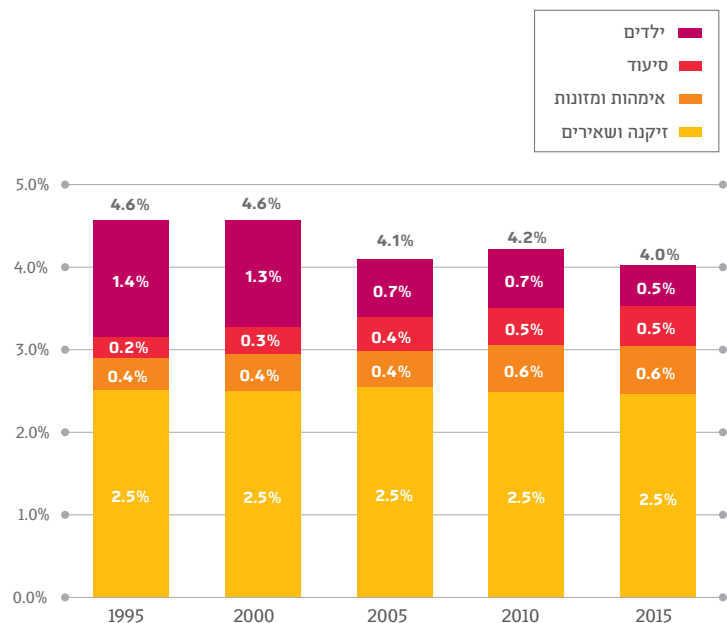
התמורות שחלו בתחום הקצבאות, באחוזי תוצר, משקפים תהליכים דמוגרפיים בצד שינויי מדיניות: השינוי המשמעותי ביותר הוא צמצום ההוצאה על קצבאות הילדים.

// 6.6

ההוצאה הציבורית על קצבאות בתחום העבודה, באחוזי תוצר

ההוצאה הציבורית על קצבאות בתחום המשפחה, באחוזי תוצר

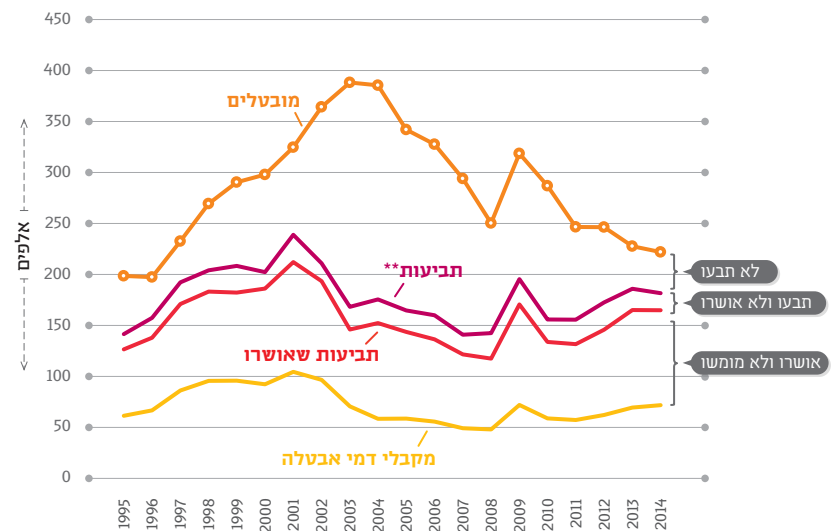
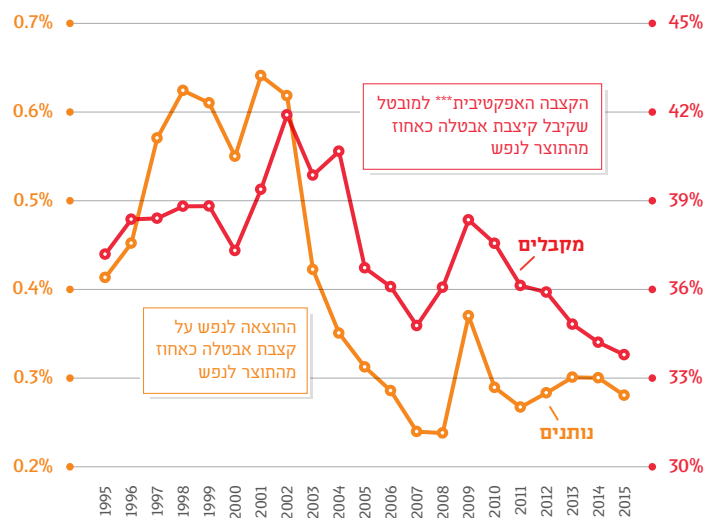

// 6.7

ההוצאה לתושב עבור מימון קצבת אבטלה, יחסית לתוצר לנפש, קטנה בין 2001 ל-2008 ומאז שבה ועלתה. התהליך משקף כמה שינויים שחלו בעת ובעונה אחת - בשיעור האבטלה, בפרופיל המובטלים, בתנאי הזכאות ובקצב הצמיחה של התוצר לנפש.

הנותנים והמקבלים - קצבת אבטלה

מובטלים, תביעות אבטלה ומקבלי קצבה [אלפים]*

ההוצאה לנפש על קצבת אבטלה כאחוז מהתוצר לנפש

הקצבה האפקטיבית*** למובטל שקיבל קיצבת אבטלה כאחוז מהתוצר לנפש

מקבלים

נותנים

* נתוני התביעה והקבלה (זכאות) מתייחסים ל"תביעות ראשונות", להבדיל מ"אישורי המשך".

** מספר התביעות אינו כולל שתי תביעות או יותר שהגיש אדם אחד באותה שנה קלנדרית.

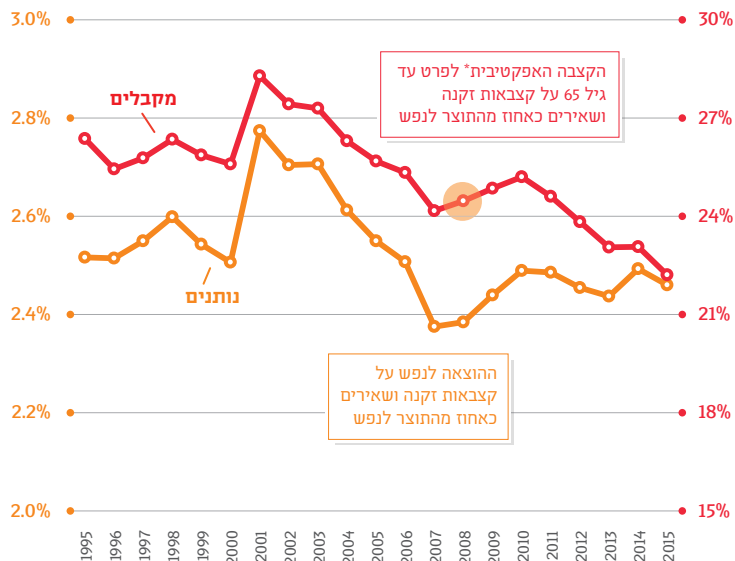
*** קצבה אפקטיבית: סך ההוצאה על תחום זה בשנה מסוימת, מחולקת במספר הפרטים שקיבלו דמי אבטלה בשנה זו.

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הביטוח הלאומי

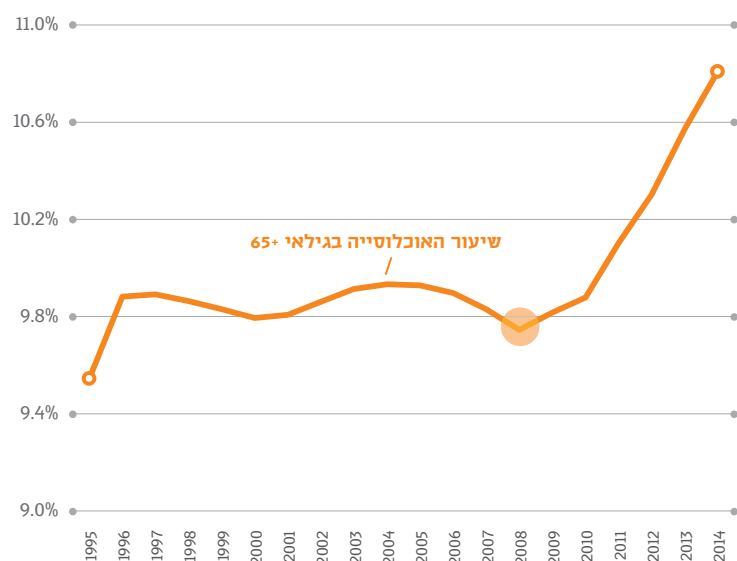
// 6.8

ההוצאה לתושב עבור מימון קצבאות זקנה ושארים קטנה בין 2001 ל-2007 ומאז שבה ועלתה, על רקע הגידול במשקל האוכלוסייה המבוגרת. עם זאת, הקצבה האפקטיבית* לתושב מבוגר, כאחוז מהתוצר לנפש, ירדה מאז 2010.

הנותנים והמקבלים - קצבאות זקנה ושארים

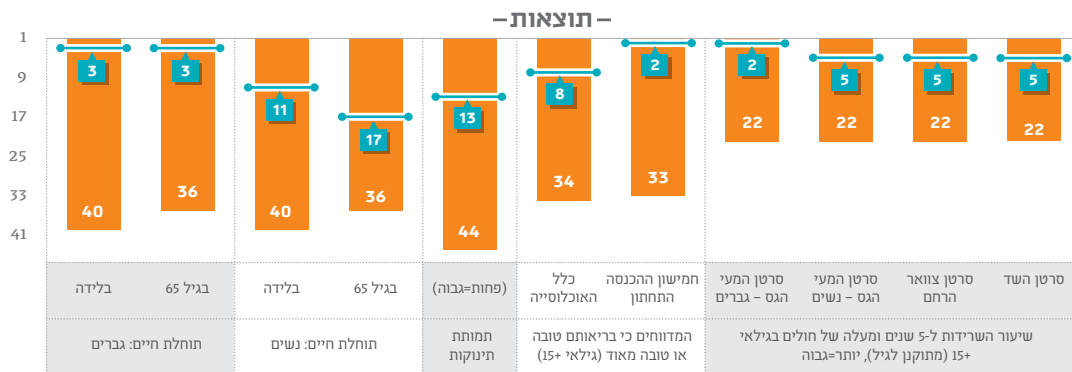
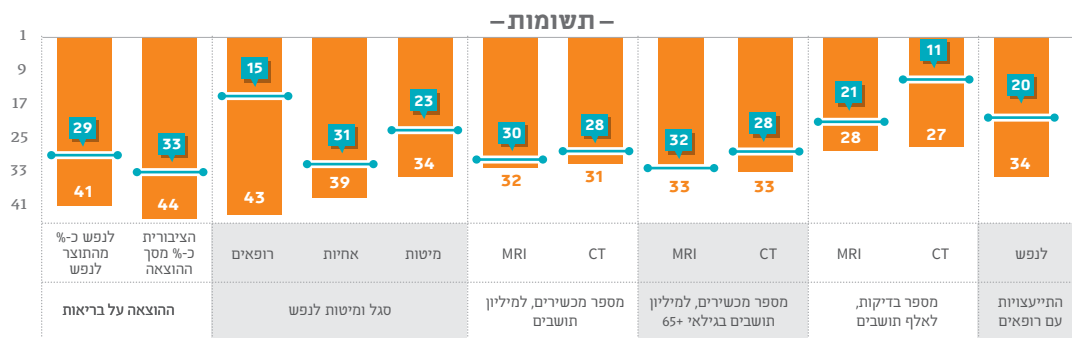
שיעורה של האוכלוסייה בגילאי 65+

* קצבה אפקטיבית: סך ההוצאה על תחום זה בשנה מסוימת מחולקת במספר הפרטים בגילי 65 ומעלה בשנה זו. מקור: עיבודי פרום קהלת לכלכלה לנתוני הביטוח הלאומי והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

6.9

דירוגה של ישראל במדדים שונים של מערכת הבריאות ומספר המדינות לגביהן קיים נתון בכל מדד, 2013 או השנה האחרונה הזמינה

מערכת הבריאות הישראלית מצליחה לשמר רמת תוצאות גבוהה על אף רמה נמוכה יחסית של הוצאה ותשומות.

ישראל היא מדינה מובילה בתחום הבריאות. הדבר ניכר הן במדדים המסורתיים והכלליים כמו תוחלת חיים, אך גם במדדים נקודתיים יותר, שרק כמה מהם מוצגים בתרשים, כמו דיווח עצמי על מצב בריאות ושיעור השרידות של החולים במחלות קשות. הרמה הגבוהה של התוצאות ניכרת אף על פי שמבחינת היקף ההוצאה והתשומות ישראל נמצאת ברוב החתכים בתחתית הדירוג.

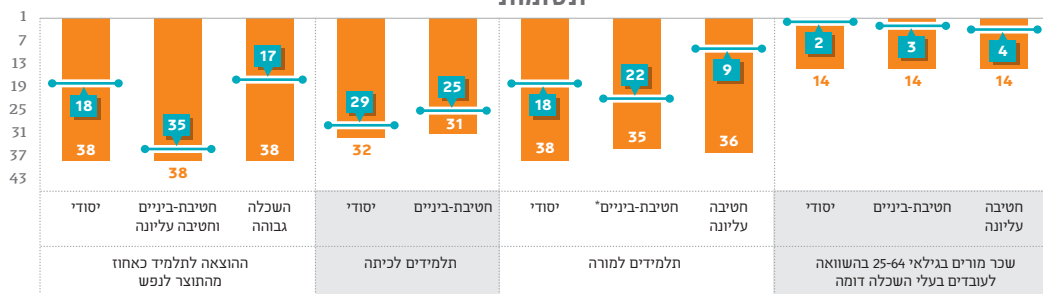
האוכלוסייה הצעירה יחסית של ישראל משפיעה על היקף ההוצאה, אך אינה מסבירה את כל הפער בהשוואה בינלאומית.

ההסברים לפער בין תשומות לתוצאות כוללים, בין היתר, את האיכות הגבוהה של כוח האדם הרפואי ואת רמת היעילות של המערכת בהקשרים קליניים ומנהליים.

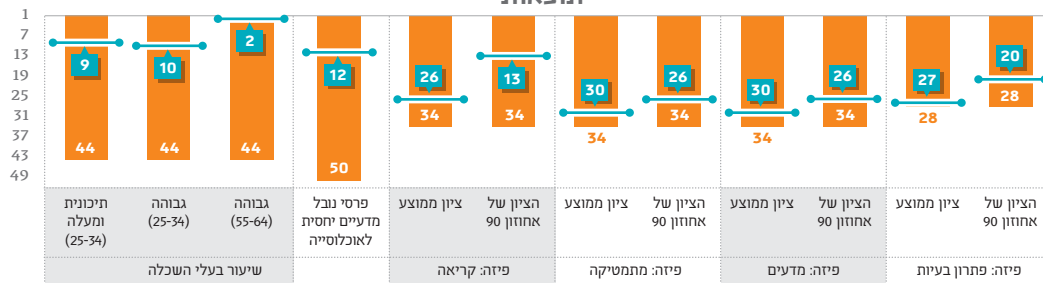
6.10

דירוג ישראל במדדים של מערכת החינוך ומספר המדינות שיש לגביהן נתון בכל מדד, 2012 או השנה האחרונה הזמינה

- תשומות -

- תוצאות -

היקפי ההוצאה של ישראל בתחום החינוך קרובים לחציון המדינות המפותחות, אך ביצועי המערכת עודם נמוכים למדי בהשוואה בינלאומית.

מצבה של מערכת החינוך בישראל כמעט הפוך ממצבה של מערכת הבריאות. היקף ההוצאה והיקף התשומות של מערכת החינוך ממקמים את ישראל מעל לחציון המדינות המפותחות, גם כשמובאים בחשבון ההרכב הגילי.

לעומת זאת, הישגי הדור הצעיר בתחום החינוך נמוכים מאוד יחסית למדינות המפותחות: ההישגים של תלמידי ישראל במבחן פיזה (PISA) לשנת 2012 מציבים את ישראל בתחתית הדירוג בכל הקטגוריות אף על פי שישארל היא מהמובילות בעוצמת השיפור במבחן פיזה בין 2009 ל-2012.

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני OECD

החקלאות בישראל

ענף בשל

// אשר מאיר וירדן מימון

הקדמה

בתהליך היסטורי מתמשך, בישראל ובמשק העולמי, ענף החקלאות הלך ואיבד את חשיבותו כענף כלכלי מרכזי.

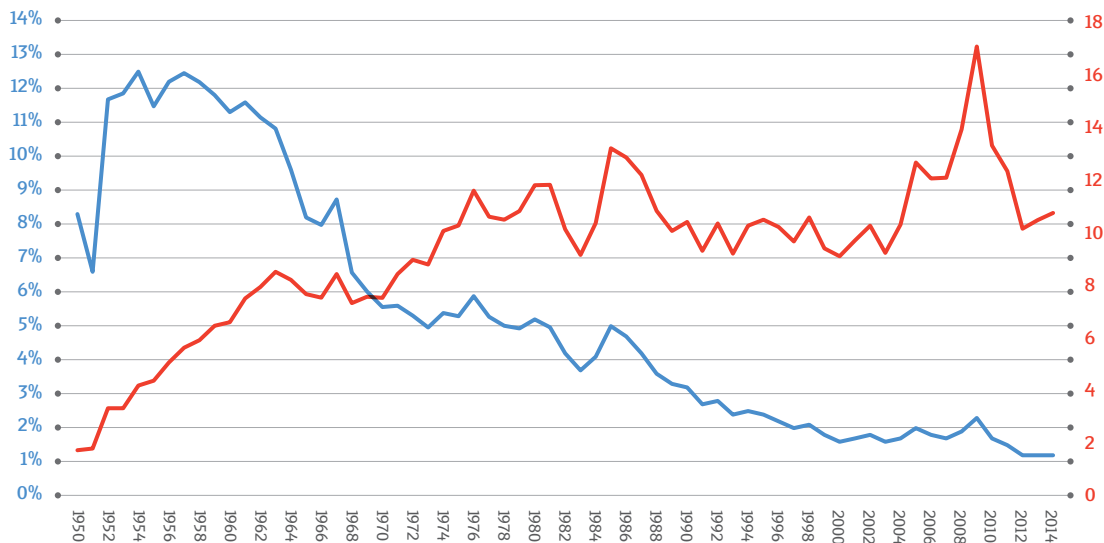
החקלאות היא דוגמה קלאסית ל"ענף בשל", כלומר: ענף כלכלי המתמקד בתוצר שתהליך ייצורו מובן היטב והביקוש לו גדל בקצב אטי. ענף כזה מתאפיין בשיפור הדרגתי מתמשך ביעילות הייצור ובאיכות התוצר. במשך הזמן, עקב הייעול, ניכרת ירידה אטית ועקבית במספר הפירמות ובמספר המועסקים בענף. כמו כן, הכניסה של מתחרים חדשים לענף אינה אינטנסיבית והיא מגיעה בדרך כלל מכיוון המדינות המתפתחות (דוגמאות נוספות לענפים בשלים הן ענף הטקסטיל, ענף המכונאות וענף הפלדה).

תכונות אלו של ענף החקלאות הן מבניות, ארוכות טווח ואינן תלויות מדיניות. כל ממשלות ישראל אימצו מדיניות תומכת ומסבסדת לחקלאות, אך הדבר לא מנע את צמצום חלקו של הענף בתוצר מ-10% בשנות החמישים לפחות מ-2% כיום. חלקו של הענף בתוצר הלאומי צפוי להמשיך לרדת גם בעתיד, ללא קשר למדיניות הממשלה: בעולם כולו ירד שיעור החקלאות בתוצר מכ-9% בתחילת שנות השבעים של המאה העשרים לפחות מ-3% כיום.

לעומת שחיקה זו של חשיבות החקלאות במונחים יחסיים, החשיבות שלה במונחים מוחלטים נראית מובטחת. הניסיון מלמד שבדרך כלל נשמר פלח שוק נכבד למגדלים מקומיים שנהנים מהיתרונות בקרבה הגאוגרפית והתרבותית ללקוח המקומי. קיומו של מגזר חקלאי מקומי משגשג אינו תלוי בתמיכה ייחודית לענף זה.

7.1

ערך התוצר החקלאי במיליארדי שקלים, במחירי 2010, וכשיעור מכלל התוצר

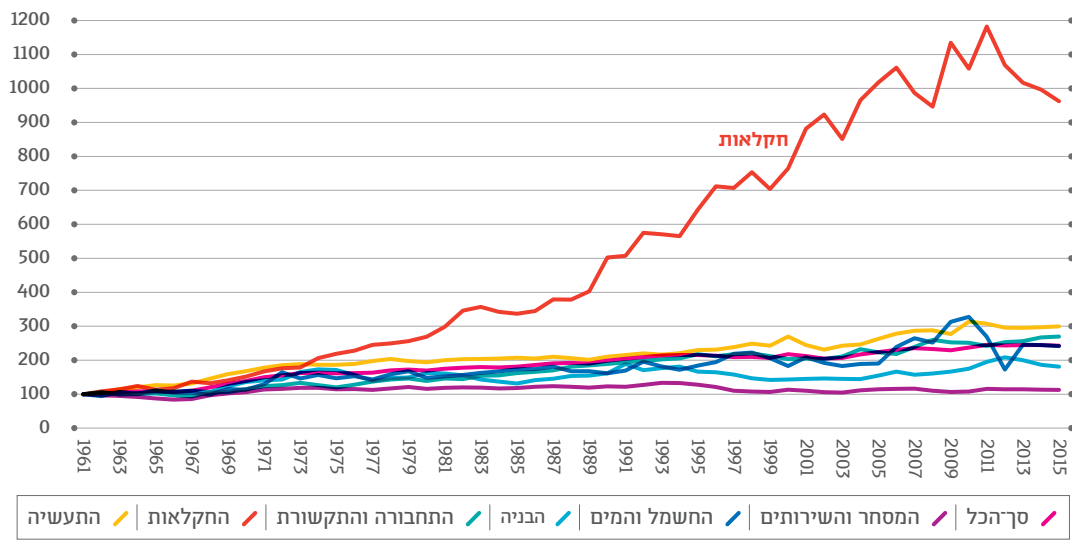
* ערך התוצר החקלאי כשיעור מכלל התוצר נמדד במחירים שוטפים. בחלק מן השנים הנתון מתייחס לשיעור מן התוצר הנקי. מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הלמ"ס

ערך התוצר בחקלאות ירד מ-12 אחוזי תוצר לפחות מ-2 אחוזי תוצר במהלך חמישה עשורים.

מזון הוא מוצר בסיסי ומשום כך הביקוש למזון ולתוצר חקלאי גדל באטיות - בקצב הדומה לקצב הגידול של האוכלוסייה ועל פי רוב בשיעור הנמוך משיעור הצמיחה של כלל המשק. כתוצאה מכך, חלקה של החקלאות בסך התוצר של המשק הולך ופוחת עם השנים. תהליך זה מאפיין את העולם כולו: שיעור החקלאות בתוצר העולמי ירד ב-45 השנים האחרונות מכ-9% לכ-3%. שיעור הצמצום בישראל היה דומה והיום חלקה של החקלאות בתוצר הינו פחות מ-2%. הערך המוחלט של התוצר החקלאי, לעומת זאת, גדל מאוד באותן שנים, ויותר מהכפיל את עצמו בחמישה העשורים האחרונים.

7.2

פריון לשעת עבודה בענפים שונים, מדד 1961=100

החקלאות הישראלית, כמו זו העולמית, מתאפיינת בשיפור מתמשך ברמת הפריון.

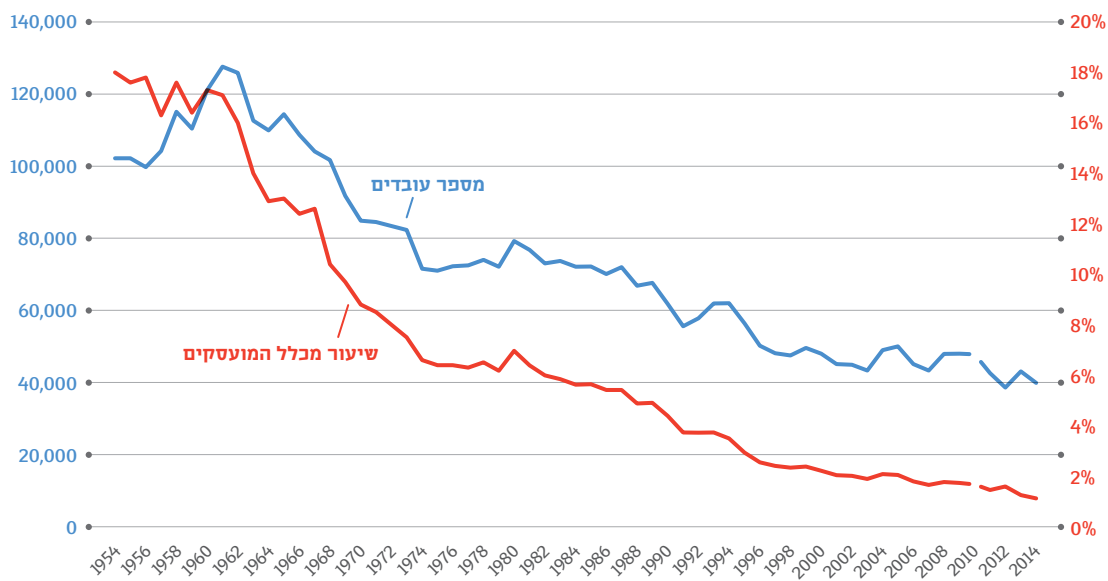
ההתפתחות האנושית מלווה זה אלפי שנים בתהליך מתמשך של פיתוח זנים ושיטות גידול. כך התאפשרה אספקת מזון בהיקף ובאיכות הולכים וגדלים תוך השקעה של פחות ופחות משאבים. תהליך עתיק יומין זה אינו מראה סימני האטה: רק בחמישים השנים האחרונות גדל פריון העבודה (תוצר לשעת עבודה) בחקלאות הישראלית פי עשרה – בשיעור שנתי של 4.8%, לעומת 1.8% בכלל המשק. מגמה דומה ניכרת במדינות אחרות: בעולם כולו, בשנים 2001-2010 צמח פריון העבודה הכללי בשיעור של כ-2.2% ואילו הפריון בחקלאות צמח בשיעור שנתי של 2.7%. גם במדינות ה-OECD הצמיחה בפריון בחקלאות (3.1% בשנים 2001-2014) עלתה על הצמיחה בפריון הכללי (1.4% באותה תקופה).

* עד 1990 הנתונים כוללים עובדים ישראלים בלבד (בתקופה זו מספר העובדים הזרים היה זניח). החל מ-1990 הנתונים כוללים גם עובדים זרים ופולסטינים.

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני בנק ישראל

// 7.3

מספר עובדים בענף החקלאות (ציר שמאלי) ושיעורם מתוך כלל העובדים (ציר ימני)

מספר המועסקים בענף החקלאות ירד בהתמדה בחמישים השנים האחרונות ומונה כיום כ-40 אלף עובדים.

התוצר החקלאי בישראל התרחב תוך העסקת מספר הולך וקטן של עובדים. לא רק אחוז העובדים המועסקים בחקלאות פחת, אלא גם המספר המוחלט של המועסקים בתחום זה: רק 40 אלף ישראלים עובדים כיום בענף החקלאות. תהליכי ההתייעלות בחקלאות כללו, בין השאר, שילוב של מקצועות חדשים רבים בתהליך הייצור. שילוב המקצועות החדשים הביא לכך שכיום פחות ממחצית העובדים בענף החקלאות הם בעלי משלח יד חקלאי.

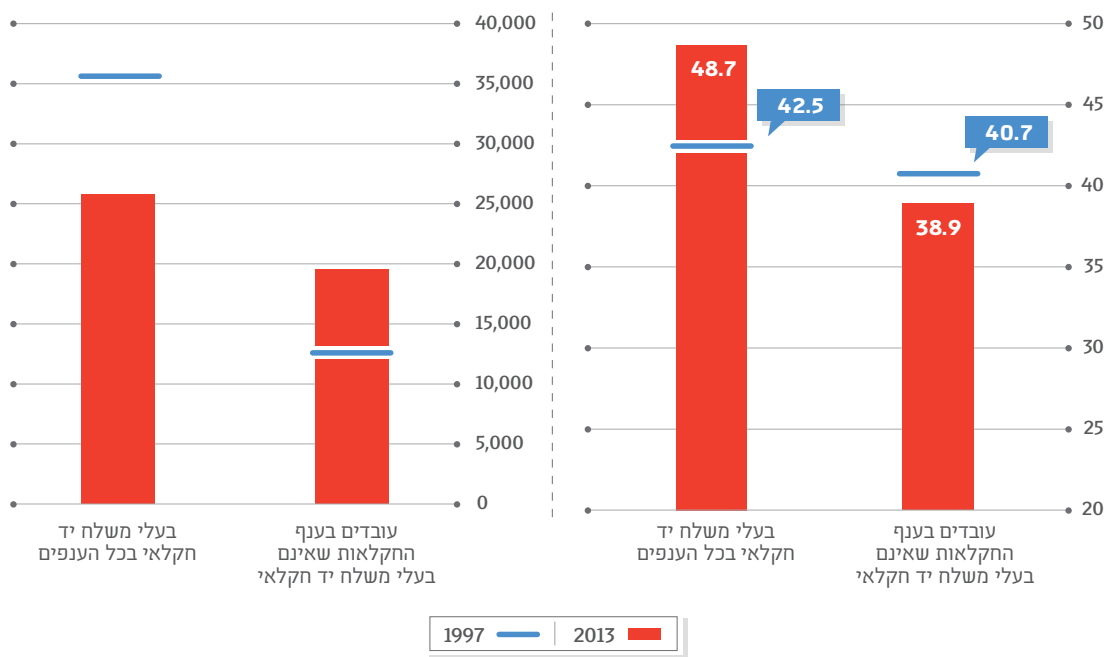
היום, החקלאות היא ענף מינורי מבחינת תרומתה לתוצר הלאומי ולתעסוקה. מספר העובדים בחקלאות דומה מאוד למספר העובדים בתחום שירותי השמירה, האבטחה והחקירה.

* בשנת 2012 נערך שינוי מתודולוגי משמעותי גם בהגדרת כוח העבודה וגם בהגדרת ענף החקלאות והחל משנה זו הוא כולל גם את ענפי הייצור והדייג. הנתונים מתייחסים לעובדים ישראלים בלבד.
מקור: למ"ס, בנק ישראל

7.4

מספר העובדים בחקלאות

גילי העובדים בחקלאות

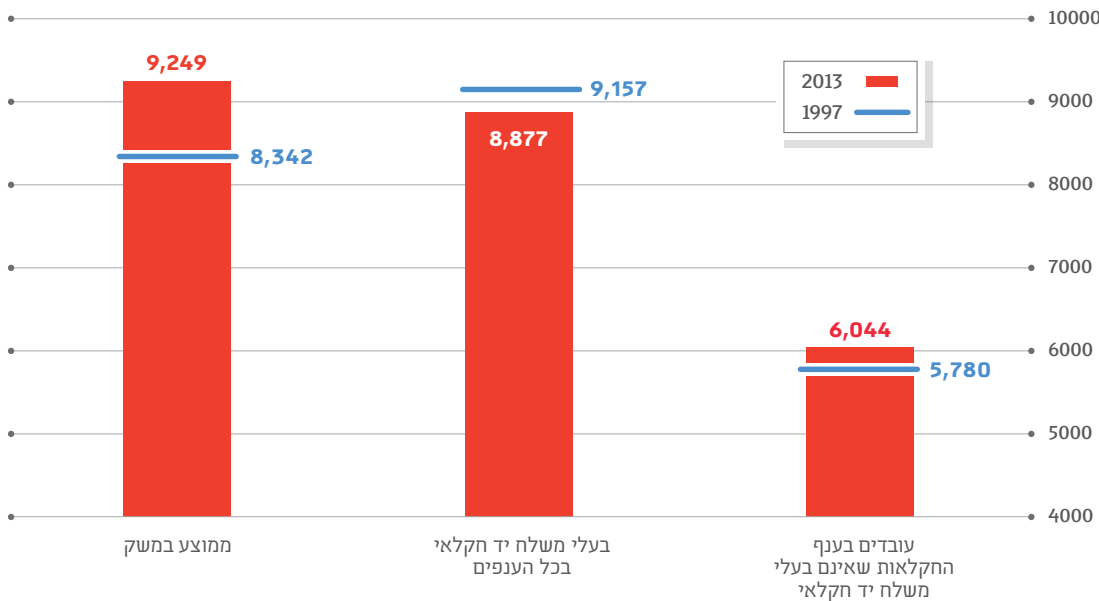

מספר בעלי משלה יד חקלאי בענף החקלאות קטן באופן משמעותי מאז 1997, ומעט בעלי משלה יד חקלאי צעירים נכנסו לענף. מנגד, ניכרת כניסה לענף של עובדים בעלי משלחי יד אחרים, צעירים יותר.

בענף בשל כוח העבודה מצטמצם בהדרגה: קצב הקליטה של עובדים חדשים מואט ומכאן הזדקנות הדרגתית של כוח העבודה. הגיל הממוצע של בעלי משלחי יד חקלאיים עלה בין 1997 ל-2013 בשש שנים. מספר בעלי משלחי יד אחרים בענף דווקא גדל, וכוח האדם החדש שנכנס לענף זה צעיר בהרבה.

// 7.5

השכר של עובדים בחקלאות, בשקלים לחודש, במחירי 2013

שכרם הריאלי* של החקלאים ירד על-פני 15 שנה, לצד עלייה בשכר הממוצע הריאלי בכלל המשק

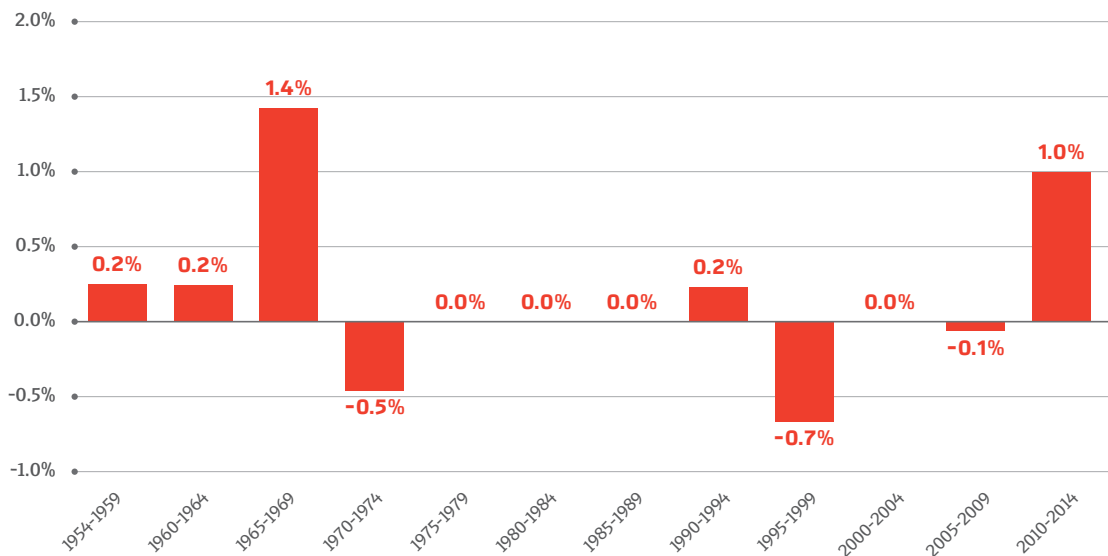
השכר של בעלי משלח יד חקלאי בשנת 1997 היה גבוה ב-10% מהשכר הממוצע במשק, אך בשנת 2013 היה שכרם נמוך ב-4% מהשכר הממוצע. השכר של בעלי משלח יד חקלאי ירד אפילו במונחים ריאליים. שכרם של עובדים לא חקלאים בענף החקלאות דווקא עלה בתקופה זו, אך בשיעור נמוך מעט משיעור הגידול של השכר הממוצע במשק.

אם כן, בישראל - כמו ברוב המדינות המפותחות - העבודה במשלח יד חקלאי מתגמלת פחות הן בהשוואה לעבר והן בהשוואה לממוצע במשק.

* ריאלי - כאן, מנוכה מדד המחירים לצרכן מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הלמ"ס

// 7.6

ממוצעים על פני חמש שנים של שיעור הגידול השנתי בשטח בעיבוד, 1954-2014

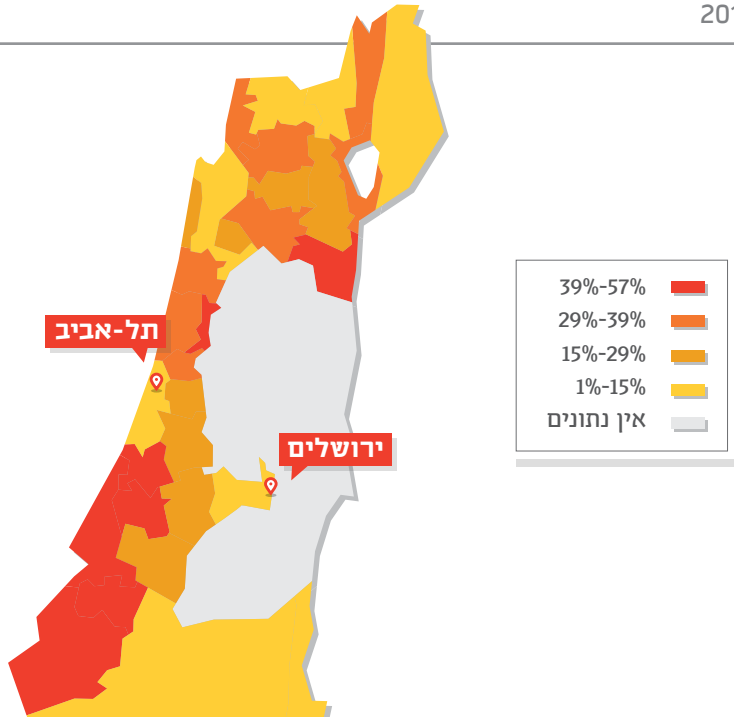
כמות השטח המעובד על-ידי ההתיישבות החקלאית יציבה מאוד לאורך העשורים.

שיעור השינוי השנתי בשטח המעובד נהיה נמוך ויציב בשנים האחרונות, ועמד בממוצע על 0.2% לשנה בלבד.

בפועל, תכסית הקרקע בעיבוד חקלאי לא השתנתה הרבה ב-60 השנים האחרונות ולכן - מבחינת גודל השטח - לא נשחקה החשיבות ההתיישבותית של החקלאות.

7.7

שיעור שטח בעיבוד חקלאי לפי אזור טבעי, 2014

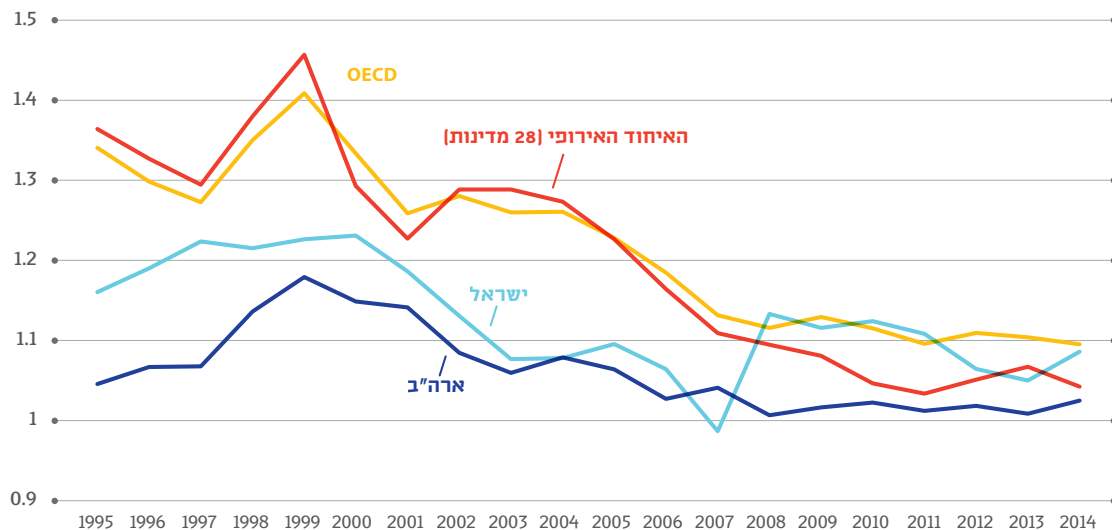
חלק ניכר מהשטחים החקלאיים מצוי באזורי הספך, אך גם באזורים הפנימיים של ישראל קיימת חקלאות בהיקף לא מבוטל.

תרומת החקלאות אינה מתמצה בחלק בתוצר הלאומי ובתעסוקה. החקלאות הישראלית מהווה נדבך חשוב במפת ההתיישבות: לא במקרה אזורים אסטרטגיים מסוימים – דוגמת עוטף עזה – מתאפיינים בחקלאות אינטנסיבית. עם זאת, לא כל העשייה החקלאית ממוקמת באזורי ספר או באזורים בעלי חשיבות התיישבותית מיוחדת. משום כך, שיקולי התיישבות אינם צריכים לשמש הצדקה לתמיכה גורפת בחקלאות באשר היא.

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הלמ"ס

// 7.8

היחס בין מחירי התוצרת החקלאית המקומית לזו העולמית

מחירי התוצרת החקלאית למגדלים בישראל* גבוהים בהשוואה למחירים העולמיים.

המחיר שמגדלים מקבלים עבור תוצר חקלאי בארץ גבוה משמעותית מן המחיר העולמי. פער זה נחשב כמדד מובהק של היקף ההגנה המוענקת מכוח מדיניות לחקלאים מקומיים על חשבון הצרכנים.

בשני העשורים האחרונים ניכרת ירידה חדה במדד זה במדינות האיחוד האירופי וכן ב-OECD. ירידה מתונה יותר התרחשה בישראל, וכך נוצר מצב בו בשנת 2014 מידת ההגנה על חקלאים בישראל דומה ברמתה לרמה הממוצעת ב-OECD אך גבוהה מזו שבאיחוד האירופי ובארצות הברית.

*מדד ה-NPC מודד את היחס בין מחירי התוצרת החקלאית (בשערי היצרנים) המקומיים לאלו העולמיים
מקור: OECD

רשויות מקומיות

והמגמות הכלכליות
בחתך גיאוגרפי מרחבי
// איתמר יקיר

הקדמה

(של אוכלוסיות ותופעות); לבסוף, הוא עשוי להיות אתגר חברתי ראשון במעלה משום שיש בו כדי לחזק מגמות ופערים קיימים. לפיכך, מדיניות מועילה צריכה להביא בחשבון את הממד המרחבי של התופעות הכלכליות.

בפרק זה מוצגות תופעות כלכליות וחברתיות שבהן יש משמעות רבה לממד המרחבי, תוך התמקדות בכמה חלוקות: יהודים וערבים, מזרחים ואשכנזים, מרכז ופריפריה והרשויות החרדיות. נוסף על כך נבחנו הרשויות שהיו המבוקשות ביותר בעשור האחרון במונחי הגירה נטו. בהשוואה לרשויות ששיעור האוכלוסייה שנטשה אותן היה הגבוה ביותר.

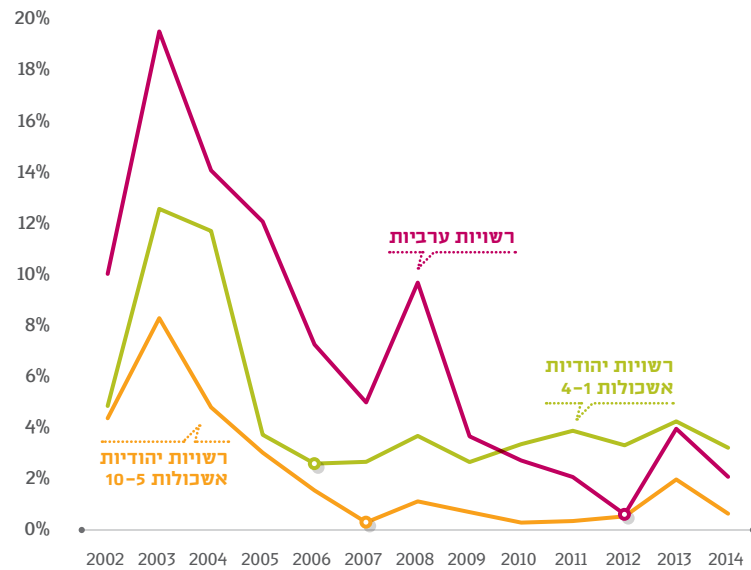
רבות מהמגמות הכלכליות והחברתיות הייחודיות המאפיינות את ישראל משתקפות בממד המרחבי והאזורי, ומשתנות מהותית בין אזורים ובין רשויות מקומיות. דוגמה לכך היא ההבדלים בין רמות השכר הממוצע באזורים שונים במדינה. בדומה לכך, במקרים רבים מגורים באזור מסוים או ברשות מקומית מסוימת הם הסיבה המרכזית להתהוות הייחודית של תופעות כלכליות מסוימות, לדוגמה: הקשר בין רמת השכר לבין הזמינות של מוקדי תעסוקה או הנטייה של בעלי שכר גבוה להתקבץ באזורים מסוימים.

המיקום הוא בראש ובראשונה רכיב חשוב בהתעצבות ההזדמנויות (השכלתיות, חברתיות ותעסוקתיות); מעבר לכך הוא מוקד ההתכנסות

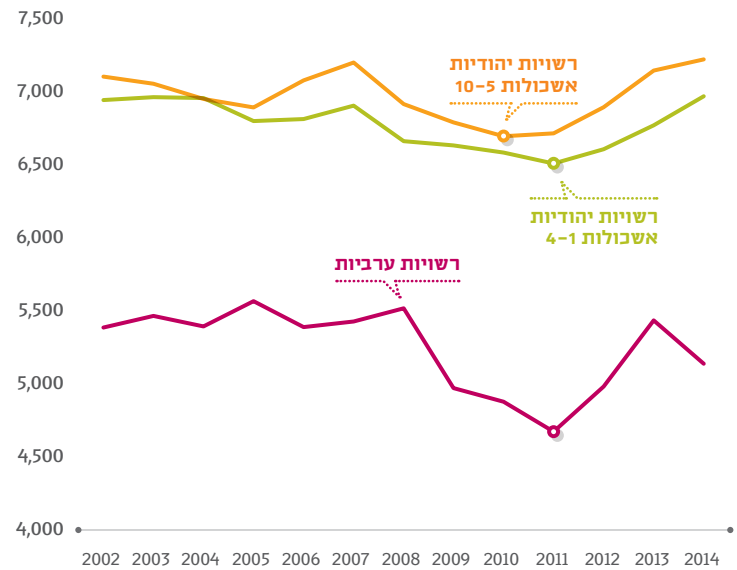
// 8.1

בעשור האחרון חלה ירידה בשיעור הגירעון ברשויות הערביות והתכנסות לרמה הרווחת ברשויות היהודיות. לעומת-זאת, מבחינת רמת ההוצאה לתושב נותר פער משמעותי בין המגזרים.

שיעור הגירעון השנתי בתקציב הרגיל

ההוצאה לתושב בתקציב הרגיל, במחירי 2014

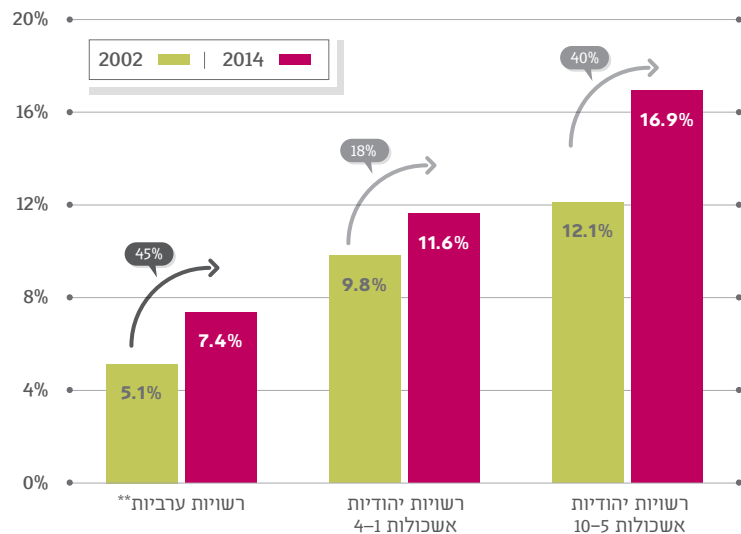

* הנתונים משקפים ממוצע פשוט של כל קבוצה. חושבו נתונים רק עבור התקציב הרגיל, משום שהתקציב הבלתי-רגיל הוא תנודתי מאוד בין שנים ורשויות. מודגשים בעיגול ערכי המינימום.
 ** האשכולות הנזכרים בתרשימים הם האשכולות החברתיים-כלכליים שעל פיהם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מסווגת את הרשויות המקומיות בישראל (אשכול 1 הוא הנמוך ביותר). סיווג זה משמש את משרדי הממשלה לצורך קביעת מדיניות.
 מקור: עיבודי פרום קהלת לכלכלה לנתוני הרשויות המקומיות של הלמ"ס

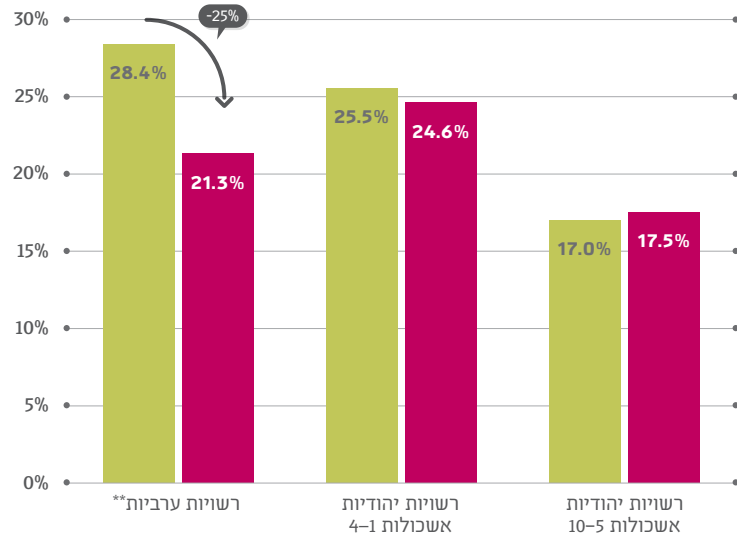
// 8.2

במשך הזמן הרשויות הערביות נעשות דומות יותר לרשויות היהודיות בשיעור האוכלוסייה הצעירה; פערים משמעותיים נותרו בשיעור האוכלוסייה המבוגרת, על-אף הצטמצמותם בעשור האחרון.

שיעור האוכלוסייה ברשות בגילאי 60 ומעלה

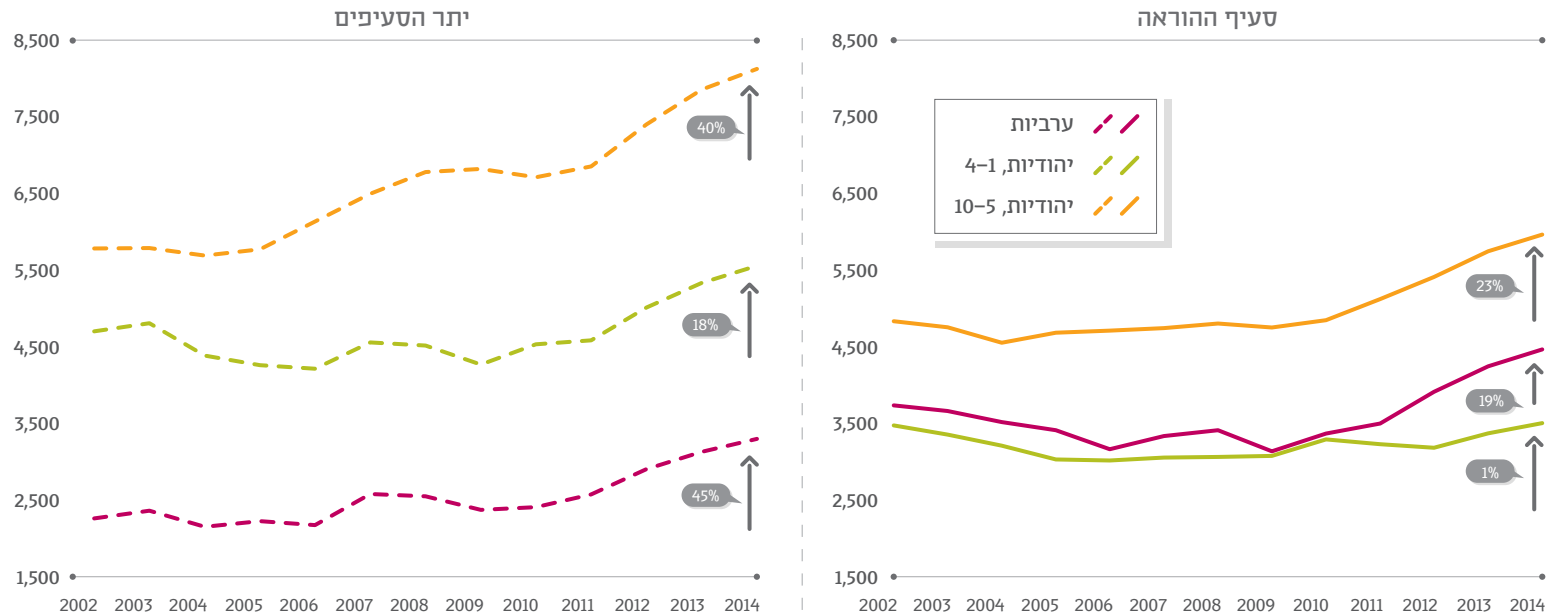
שיעור האוכלוסייה ברשות בגילאי 0-9

בצד התקרבות בין המגזר הערבי למגזר היהודי בהיקף ההוצאה לתלמיד בתחום ההוראה, ניכר גידול יחסי בהוצאות של הרשויות הערביות על סעיפי החינוך האחרים, ובכלל זה סעיף התשתיות. עם זאת, הפער בהוצאה לתלמיד עבור סעיפים אלו עודנו ניכר.

// 8.3

הוצאה לתלמיד ברשות על סעיפי החינוך (במחירי 2014) ושיעור השינוי בין 2002 ל-2014

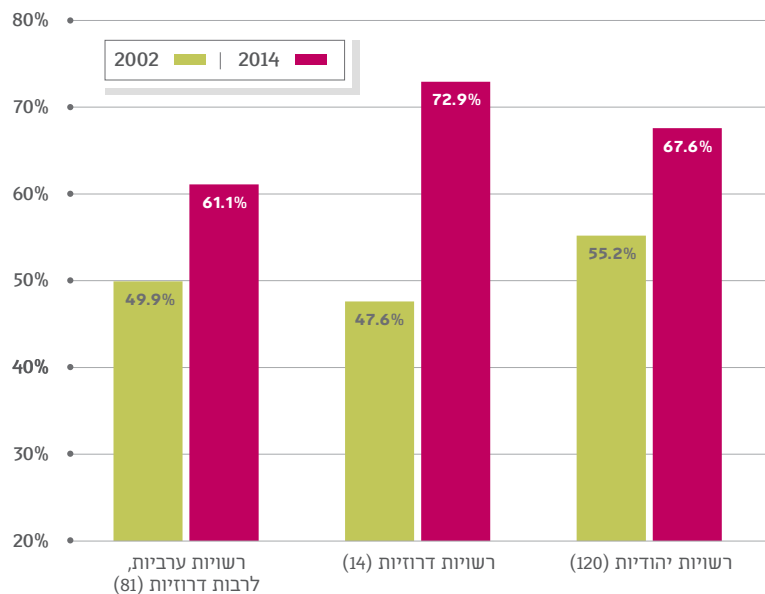

* כל הרשויות הערביות מצויות באשכולות 5-1
 מקור: עיבודי פרום קהלת לכלכלה לנתוני הרשויות המקומיות של הלמ"ס

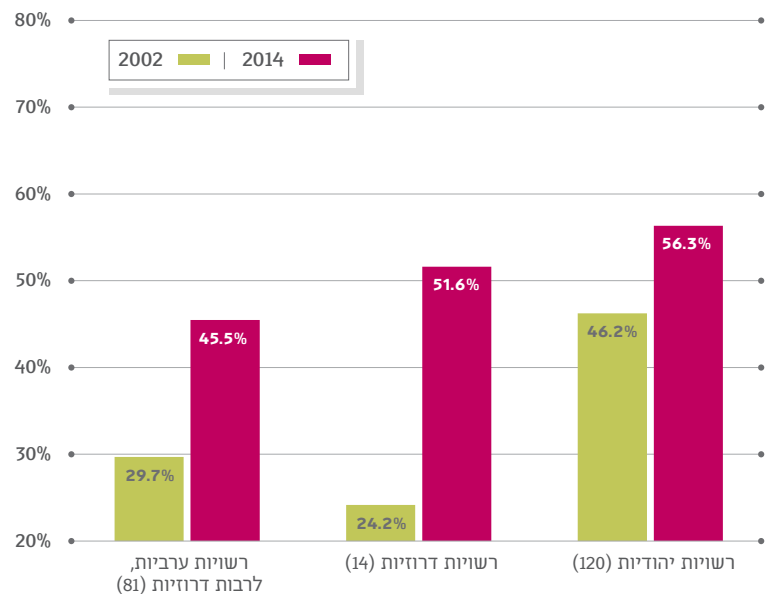
ברשויות הערביות חל שיפור בזכאות לבגרות אך הן עדיין בפיגור בהשוואה לרשויות היהודיות. יוצאות מכלל זה הרשויות הדרוזיות, שבהן שיעור הזכאים לבגרות עלה במידה ניכרת בשנים האחרונות.

// 8.4

שיעור זכאות לבגרות בקרב 201 ערים ומועצות מקומיות

שיעור זכאות לבגרות איכותית* בקרב 201 ערים ומועצות מקומיות

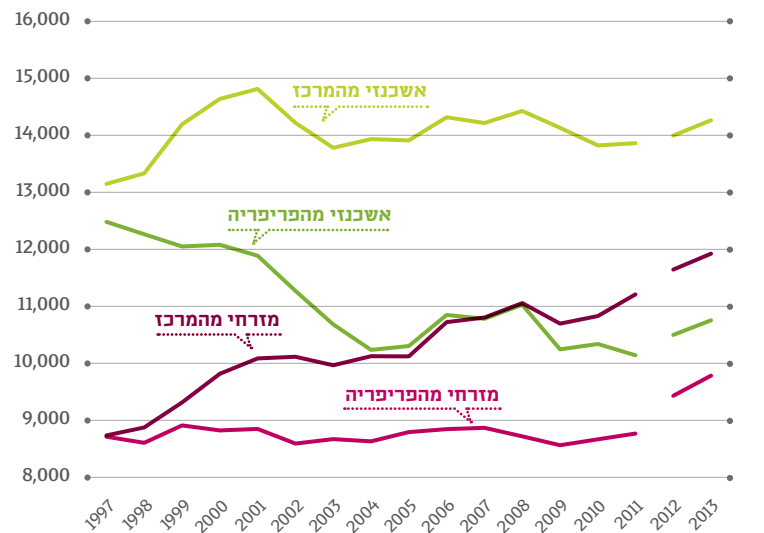

* בגרות איכותית הינה בגרות העומדת בדרישות הסף האוניברסיטאיות מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הרשויות המקומיות של הלמ"ס

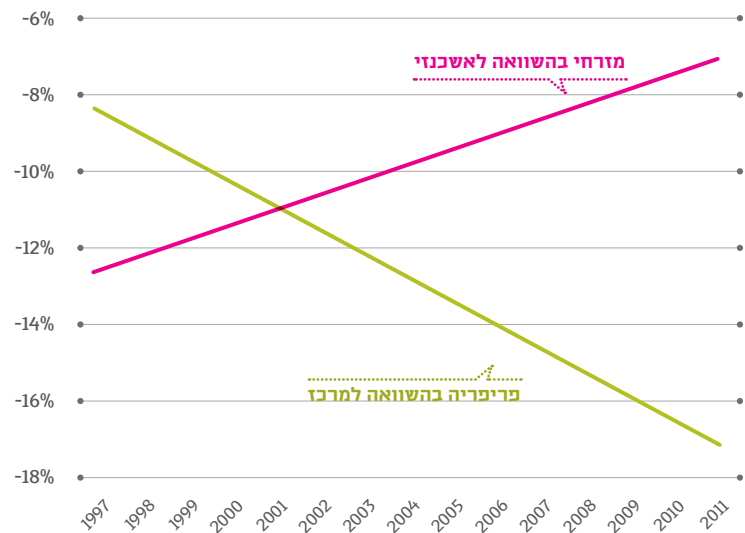
בד בבד עם צמצום פערי השכר בין מזרחים לאשכנזים ניכרת התרחבות בפערים בין תושבי הפריפריה לתושבי המרכז.

// 8.5

שכר מעבודה שכירה בקרב שכירים ילדי ישראל בגילאי 30-49, לפי יבשת לידת האב, במרכז ובפריפריה**, מחירי 2014

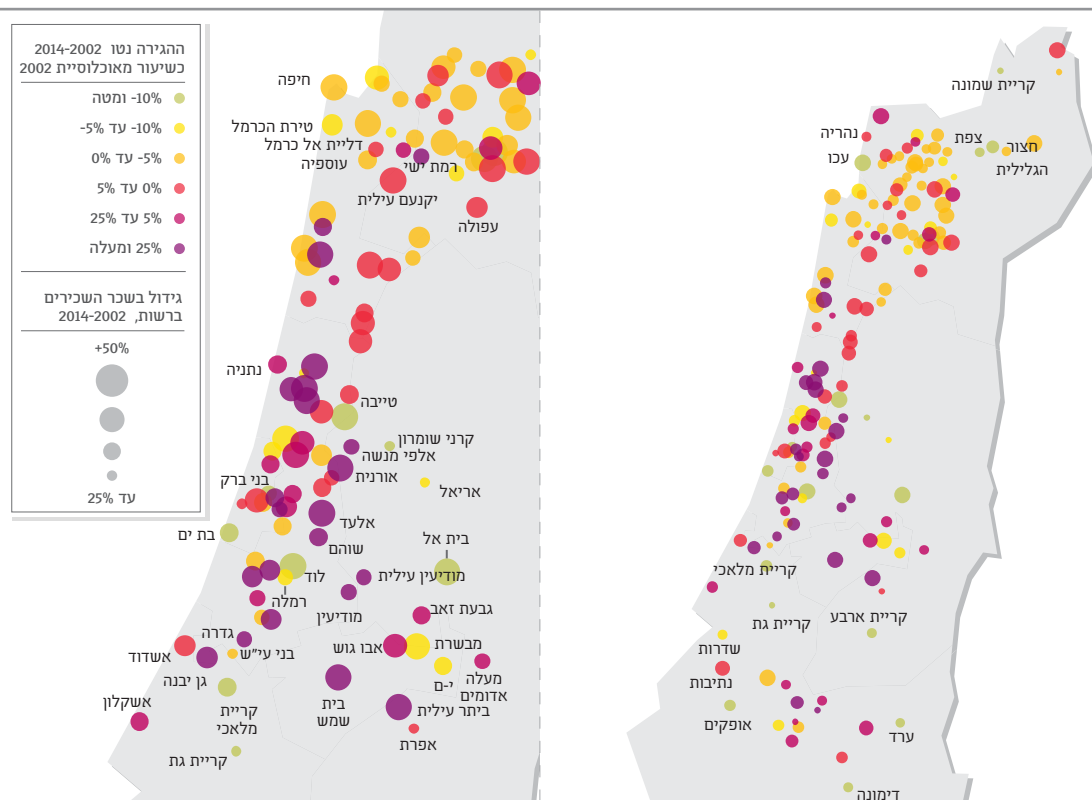
"פרמיית" השכר למוצא עדתי* ולמגורים בפריפריה - על-סמך תוצאות גרסיה אקונומטרית, שכירים ילדי ישראל בגילאי 30-49

* הפרמיה לתכונות הינה הפרשי המקדמים ברגרסיות של לוגריתם שכר עבור קבוצת השכירים הנזכרת כולל משתני אינטראקציה: (מזרחי*שנה) ו-(פריפריה*שנה). התכונות הנוספות שפוקחו ברגרסיה הן: לוגריתם של שנות השכלה, לוגריתם של שעות עבודה, גיל, גיל בריבוע, מין, היות מזרחי, מגורים בפריפריה, ומשתנה דמה לשנים.

** "מרכז" כאן מתייחס למחוז המרכז ומחוז תל-אביב; "פריפריה" מתייחסת למחוזות דרום וצפון. עבור השנים 2012-2013 הקריטריון בסקרי הלמ"ס למחוז הוא מחוז העבודה של הפרט, ולא מחוז המגורים כמו בשנים 1997-2011; "מזרחי" - יבשת לידת האב: אסיה ואפריקה; "אשכנזי" - אמריקה ואירופה (ללא ברית המועצות). מקור: עיבודי פרום קהלת לכלכלה לנתוני סקר הכנסות של הלמ"ס

הרשויות המקומיות בישראל לפי שיעור ההגירה נטו והשינוי בשכר שכירים

// 8.6

ערים בגודל בינוני באזור המרכז משכו בעשור החולף את האוכלוסייה החזקה-כלכלית.

מיפוי הרשויות המקומיות לפי השינויים המצטברים בשכר ובשיעור ההגירה מאפשר לאפיין תהליכי עומק הבאים לידי ביטוי ברמה המרחבית. מיפוי שכזה מאפשר, בין היתר, לאתר את מאפייני האוכלוסייה המהגרת.

כך, למשל, עולה מהנתונים כי בעשור החולף ננטשו ירושלים, צפת וערד על ידי האוכלוסיות החזקות יותר מבחינה כלכלית, וכי אזורי השרון, גוש מודיעין והטבעת השנייה של גוש דן משכו אוכלוסייה חזקה כלכלית.

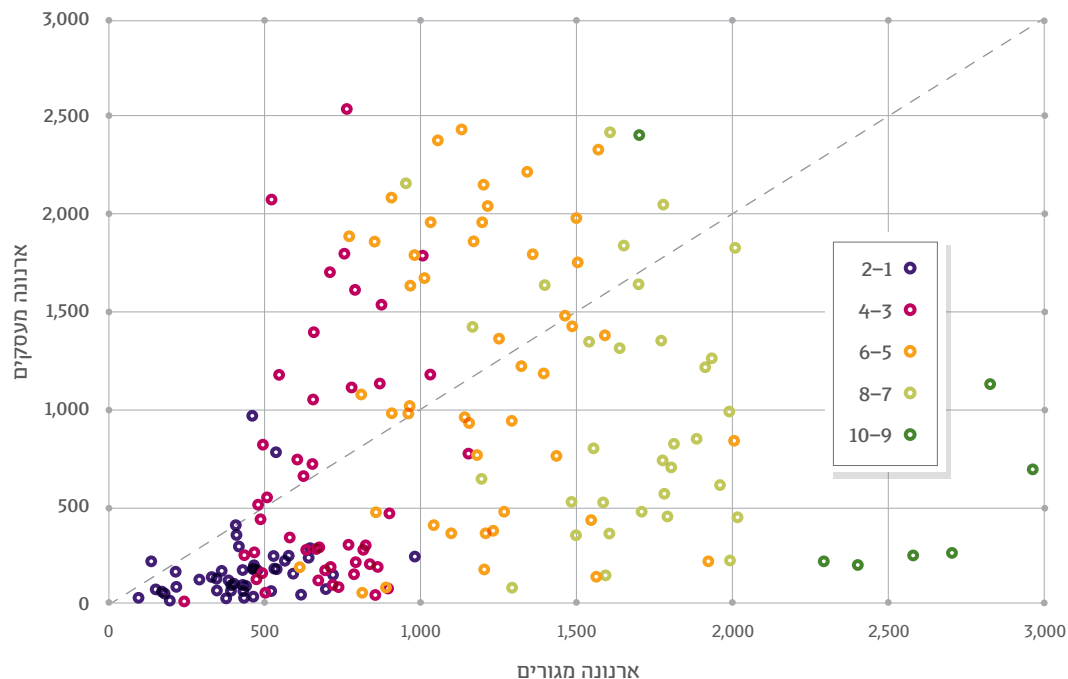
* המגמות בהגירה נטו ובשכר מוצגות במפות כדלהלן: הרשויות שננטשו מוצגות בגווני ירוק, צהוב כתום (ירוק - שיעור הנטישה הגדול ביותר); הרשויות שקלטו אוכלוסייה מוצגות בגוני אדום-סגול (סגול - שיעור הקליטה הגדול ביותר). גודל העיגול משקף את השינוי בשכר (עיגול גדול יותר משמעו שינוי גדול יותר בשכר).

** הנתונים הם עבור רשויות מקומיות שמספר תושביהן בשנת 2002 היה גדול מ-5000.

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הרשויות המקומיות של הלמ"ס

// 8.7

הכנסה משני סוגי הארנונה, שקלים לתושב לפי אשכול חברתי כלכלי, 2014 [195 רשויות]

מקור: עדכון לתרשים המובא במאמר של פיטוסי, יקיר ושראל, 2015

רשויות מקומיות המשתייכות לאשכולות הבינוניים מסתמכות במידה רבה יותר על הכנסות מארנונה עסקית.

רשויות מקומיות המצויות באשכולות החברתיים-כלכליים הנמוכים ביותר (2-1) מארחות בתחומן מעט עסקים יחסית לאוכלוסייה. משום-כך, למרות התקבולים הנמוכים מארנונה למגורים, תקבולי הארנונה מעסקים נמוכים עוד יותר.

בדומה לכך, הרשויות החזקות (10-7) מתבססות במידה רבה יותר על הכנסות מתושבים ובכך חוסכות מעצמן את ההשפעות החיצוניות השליליות של אירוח עסקים.

באמצע מצויות הרשויות באשכולות 6-3 המתבססות על יחס תקבולים מאוזן או כזה המבוסס יותר על עסקים.

למעשה, עצם ההשתייכות של רשויות לאשכולות השונים מוסברת במידת-מה על רקע הרכב ההכנסות שלהן.

// 8.8

שיעור הזכאים לבגרות בתשע"ד (2004) ובתשס"ד (2014)
25 הרשויות המבוקשות ביותר ו-25 הננטשות ביותר*

* הרשויות המוצגות בתרשים הן הרשויות שבשני קצות הדירוג. הדירוג כולל 154 רשויות שמספר תושביהן בשנת 2002 היה גבוה מ-5,000. הדירוג נעשה לפי הגירה מצטברת נטו בשנים 2002-2014, כשיעור מאוכלוסיית הרשות בשנת 2002. מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הרשויות המקומיות של הלמ"ס

משקי-בית מהגרים
אל הרשויות החזקות
המתאפיינות בשיעור
גבוה של זכאים לבגרות.
האוכלוסיות החזקות יחסית
הן ניידות יותר ולכן הרשויות
החזקות יותר מתחזקות
והרשויות החלשות יותר
נחלשות.

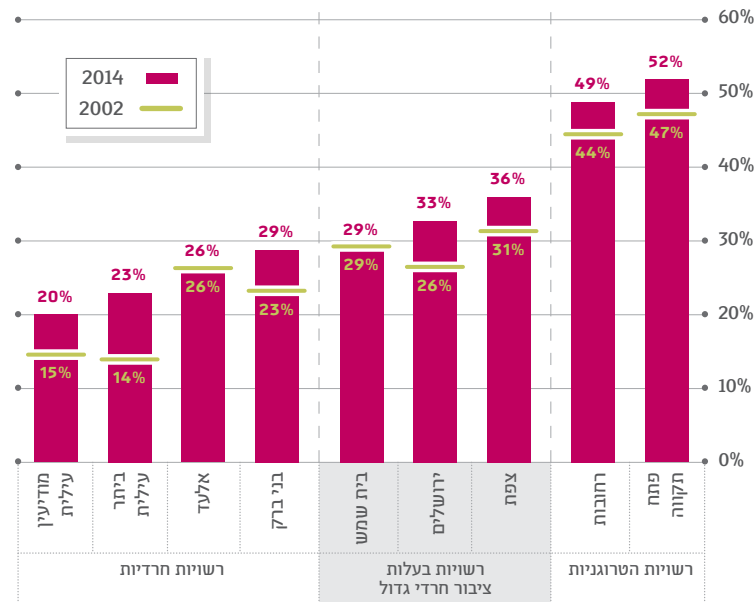
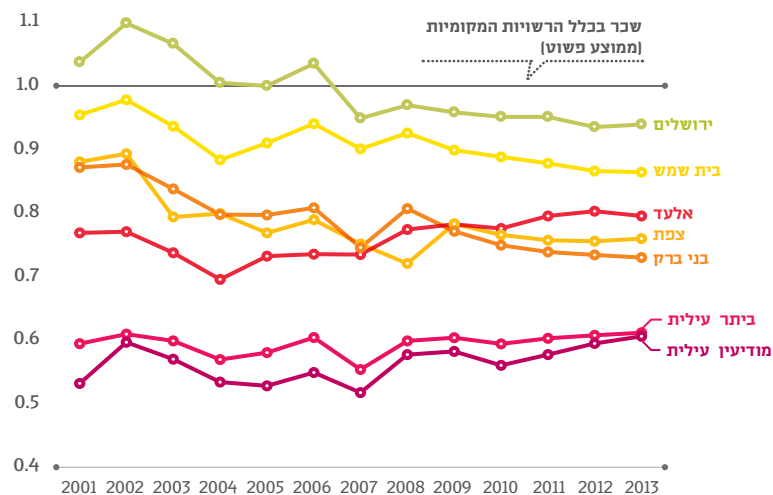
בדומה לרמת השכר ולמבנה הגילים, ההישגים
בבגרות ברשות המקומיות הם רכיב במידת
המשיכה לרשות וגם אמת-מידה לשינויים החלים
בה. מבחינה זו ניכר השוני בין שיעור הזכאים
לבגרות בקבוצת הרשויות המבוקשות לבין
שיעורם בקבוצת הרשויות הננטשות. השוני ניכר
הן בשיעור הזכאות בסוף התקופה והן בתחילתה.
יצאות מן הכלל, גם בממד זה, הן הרשויות
החרדיות.

8.9

השכר הממוצע ברשויות החרדיות נותר נמוך מאוד, יחסית לממוצע של כלל הרשויות. ברשויות שבהן ציבור חרדי גדול השכר היחסי נשחק.

שכר שכירים ברשויות החרדיות יחסית לשכר בכלל הרשויות

שיעור המועסקים מתוך כלל האוכלוסייה ברשות בכל הגילאים, 2014 ו-2002

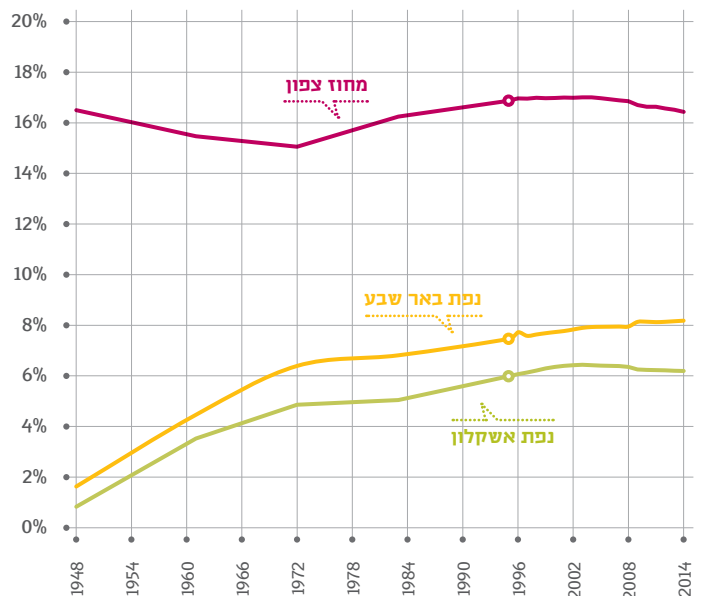

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הרשויות המקומיות של הלמ"ס

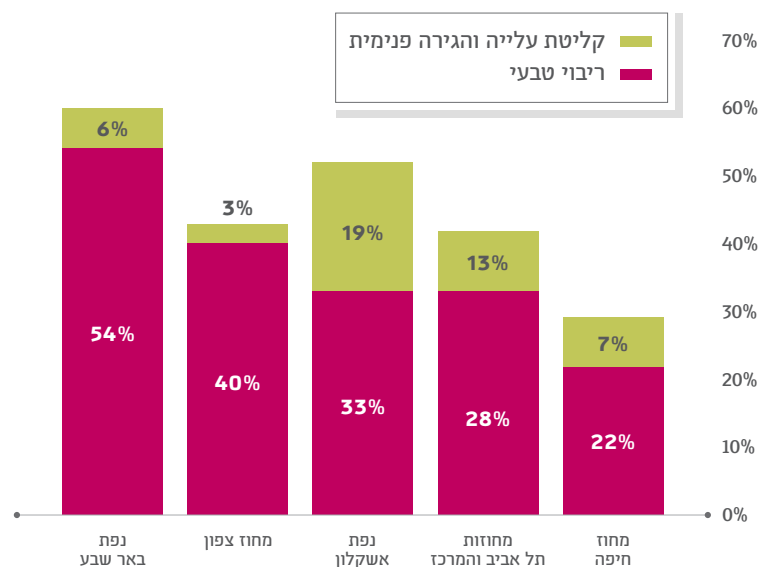
שיעור האוכלוסייה המתגוררת בפריפריה התייצב בעשרים השנים האחרונות על כ-30%. בפריפריה הרחוקה עיקר השינוי מקורו בריבוי טבעי.

// 8.10

שיעור האוכלוסייה המתגוררת בפריפריה

מקורות גידול האוכלוסייה באזורים נבחרים**, 1995-2014

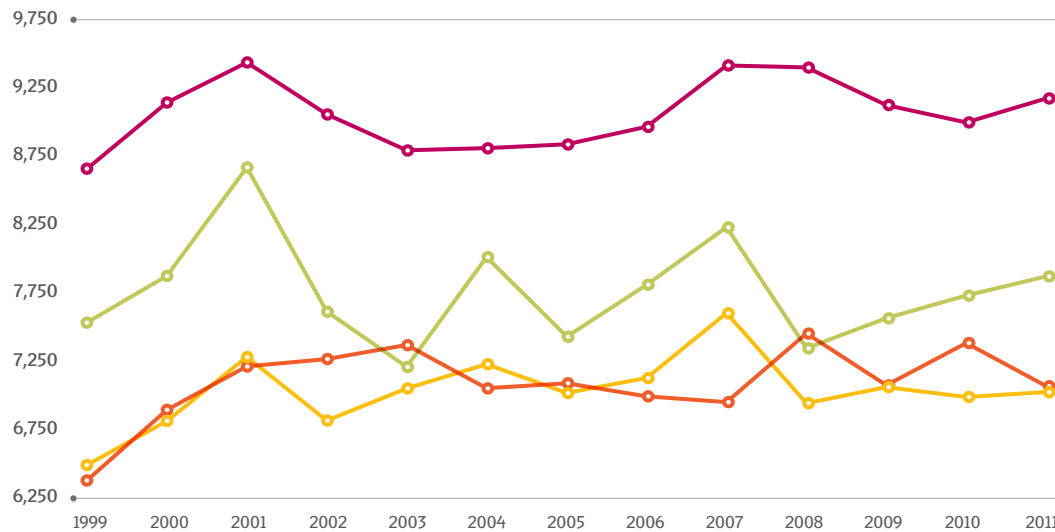

* מסומנת שנת 1995

** לא מוצגים מחוז ירושלים ואזור יהודה ושומרון.
מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הלמ"ס

// 8.11

שכר ממוצע לשכירים, במחירי 2012 (שקלים לחודש)

מחוז צפון* | נפת אשקלון | נפת באר שבע | ארצי, ללא פריפריה

מגמות השכר באזורי פריפריה יכולות ללמד הן על הסיבות לעזיבת האזור והן על מאפייני האוכלוסייה המהגרת למרכז.

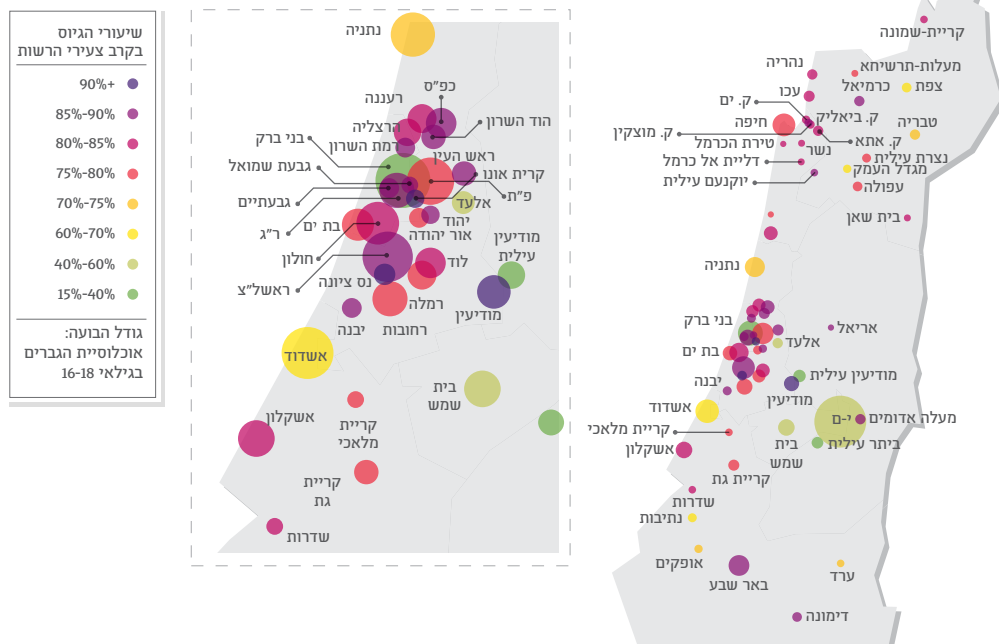
* מחוז צפון - ממוצע פשוט של השכר בשלוש נפות: עכו, יזרעאל וצפת. מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני סקר הכנסות של הלמ"ס

// 8.12

אחוזי הגיוס לצה"ל בקרב גברים (מתגייסי 2012)

יש פערים לא מבוטלים בין הרשויות היהודיות בשיעורי הגיוס של גברים לצה"ל

שיעורי הגיוס הנמוכים ניכרים ברשויות החרדיות (בני ברק, אלעד, מודיעין עילית וביתר עילית), באלו שבהן ציבור חרדי גדול (ירושלים, צפת ובית שמש), בחלק מהרשויות בפריפריה (נתיבות, אופקים, טבריה, מגדל העמק ועפולה), וברשויות באזור המרכז שדירוגן הכלכלי-חברתי בינוני או בינוני-נמוך (אשדוד, נתניה, בת-ים, אור יהודה, רמלה ופתח-תקווה).

* 65 הערים (ללא מועצות מקומיות) שבהן יותר מ-100 מתגייסים מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני דובר צה"ל, 2015; ולנתוני הרשויות המקומיות של הלמ"ס, 2014

היבטים של דמת חיים

בדמת הפרט, משק-הבית והחברה

// יצחק פנחס ואיתמר יקיר

הקדמה

רמת אי-השוויון בהכנסה פנויה בישראל עודנה בין הגבוהות במדינות המפותחות. עם זאת, אי-השוויון מושפע באורח דרמטי מהמבנה הגילאי של החברה, וכשזה נלקח בחשבון, רמת אי-השוויון בהכנסות בישראל נמוכה יותר בהשוואה לנתון המקובל וקרובה יותר למוצע המדינות המפותחות. בנוסף, שיעור העוני היחסי בקרב ילדים עודנו גבוה, אך מרבית הילדים העניים משתייכים למשקי-בית עם ארבעה ילדים ומעלה. בכך, שיעור העוני בקרב ילדים מבטא, לפחות באופן חלקי, העדפות דמוגרפיות.

הן שיעור העוני היחסי והן מדד אי-השוויון הם נמוכים יותר מן הנתון המקובל כאשר הם נבחנים על-פי הכנסה כוללת, המביאה בחשבון את ההכנסה הכלכלית מדירה בבעלות. השיעור הגבוה יחסית של בעלות על דירות הן בקרב ערבים וחרדים, והן בקרב האוכלוסייה המבוגרת, גורם לכך שמבחינה כלכלית העוני היחסי בקרבם הוא בפועל נמוך מהנתון המקובל.

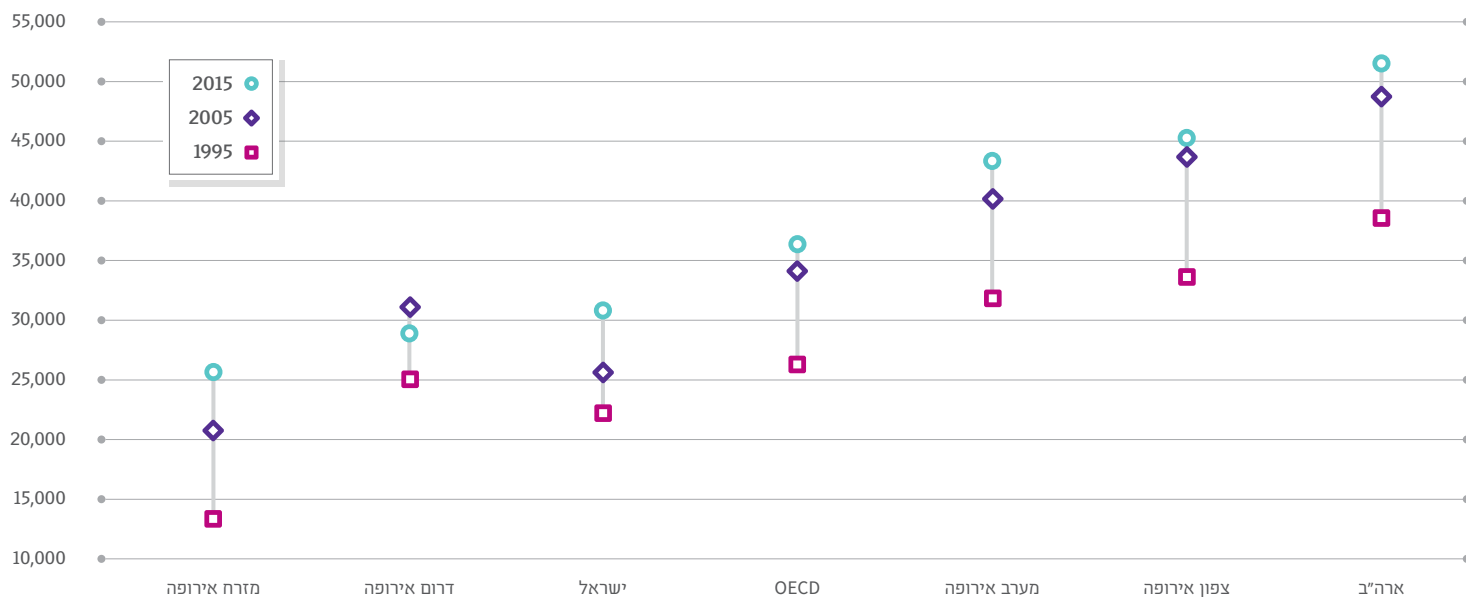
בחינת השינויים ברמת החיים בישראל בשני העשורים האחרונים מעלה תמונה מורכבת. התוצר לנפש בישראל גדל מאוד בין השנים 1995-2015, ובמיוחד במחצית השנייה של התקופה, אולם מיקומה היחסי של ישראל בהשוואה לקבוצות של מדינות אחרות ב-OECD נותר כמעט ללא שינוי. בנוסף לכך, הישראלים נהנים במוצע ממעט פנאי, והם עובדים שעות מרובות בהשוואה למדינות מפותחות אחרות.

השינויים שחלו בשנים 2002-2011 בשוק העבודה, ובפרט העובדה שבקרב המצטרפים החדשים בלט שיעורם של נשים, ערבים, חרדים ומבוגרים, תרמו לשיפור בהכנסה הממוצעת למשק-בית ולהקטנת אי-השוויון; אולם גם גרמו לכך שעליית השכר הממוצע ברוטו בתקופה זו הייתה מתונה למדי. ההכנסה נטו של משקי-הבית עלתה בתקופה זו בשיעור גבוה יותר בשל מספר תהליכים שחלו במקביל: הפחתות המסים על עבודה, הגידול בהכנסה שלא מעבודה, העלייה במספר המפרנסים והקיטון במספר הנפשות במשק-בית.

// 9.1

התוצר לנפש בישראל (מותאם לרמת המחירים) גדל מאוד בין השנים 1995-2015, אך מיקומה היחסי בהשוואה לקבוצות של מדינות אחרות ב-OECD נותר כמעט ללא שינוי.

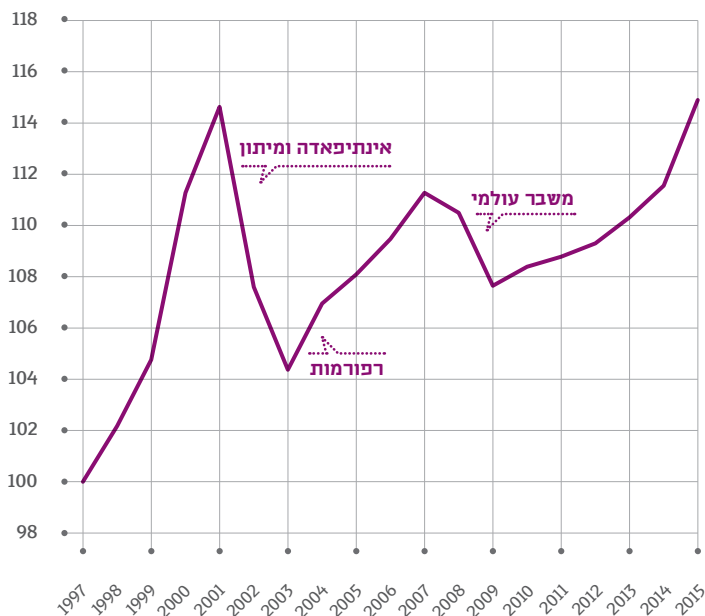
התוצר לנפש, ישראל ומדינות ה-OECD
 בדולרים, מתוקני כוח קנייה (PPP), מחירי 2010

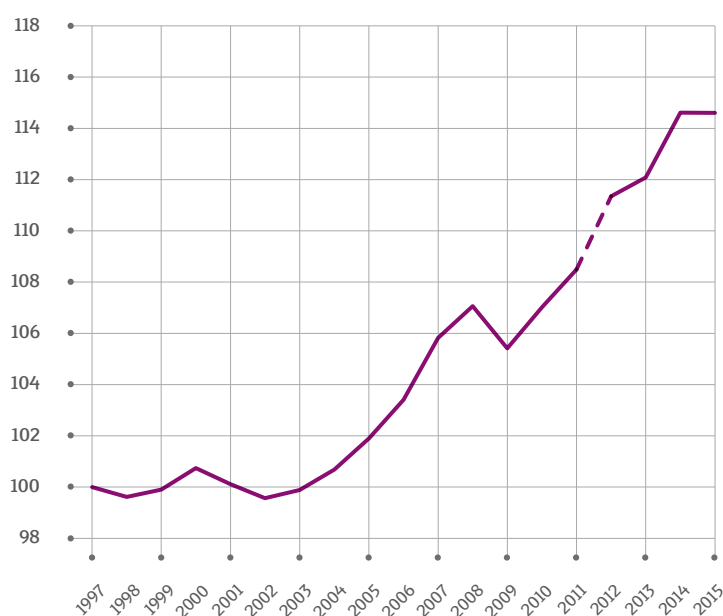
השכר הריאלי ברוטו עלה בחדות בשנים האחרונות, וב-2015 עבר אף את הרמה החריגה של 2001. בתקופה שבין 1997 ל-2015 עלו גם השכר וגם שיעור התעסוקה בכ-15%.

// 9.2

השכר הריאלי הממוצע (ברוטו) למשרת שכיר, (מדד, 1997=100)

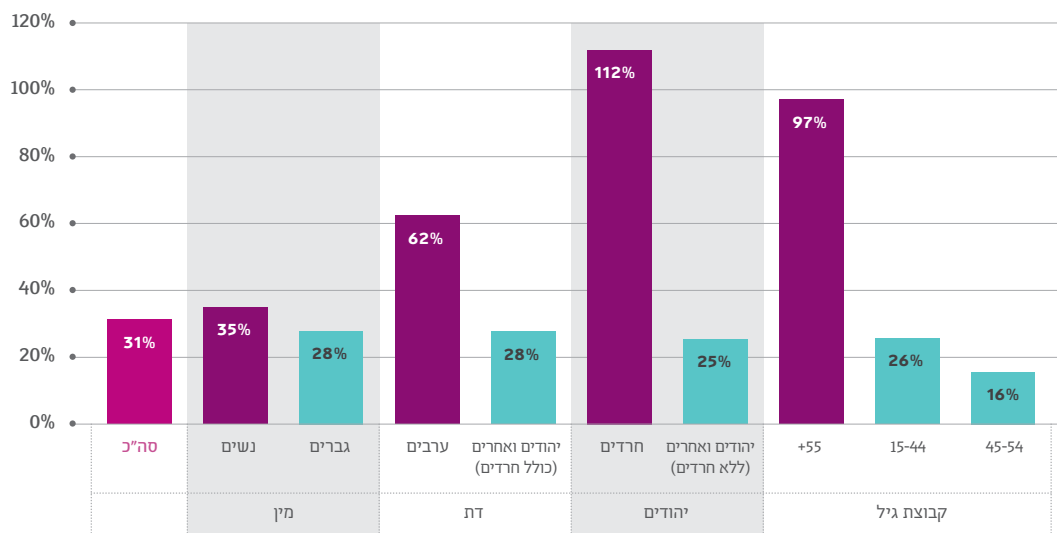
שיעור התעסוקה בגילאי 25-64 (מדד, 1997=100)

*הבחירה בשנת 1997 כשנת הבסיס מבוססת על הדמיון בפערי התוצר (המרחק של התוצר בפועל מהתוצר בתעסוקה מלאה) שבין המחצית השנייה של שנות ה-90 ובין השנים האחרונות. מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני בנק ישראל (תרשים שמאלי) ולנתוני הלמ"ס (תרשים ימני)

// 9.3

שיעור השינוי במספר השכירים בקרב קבוצות אוכלוסייה שונות בין השנים 2002-2011

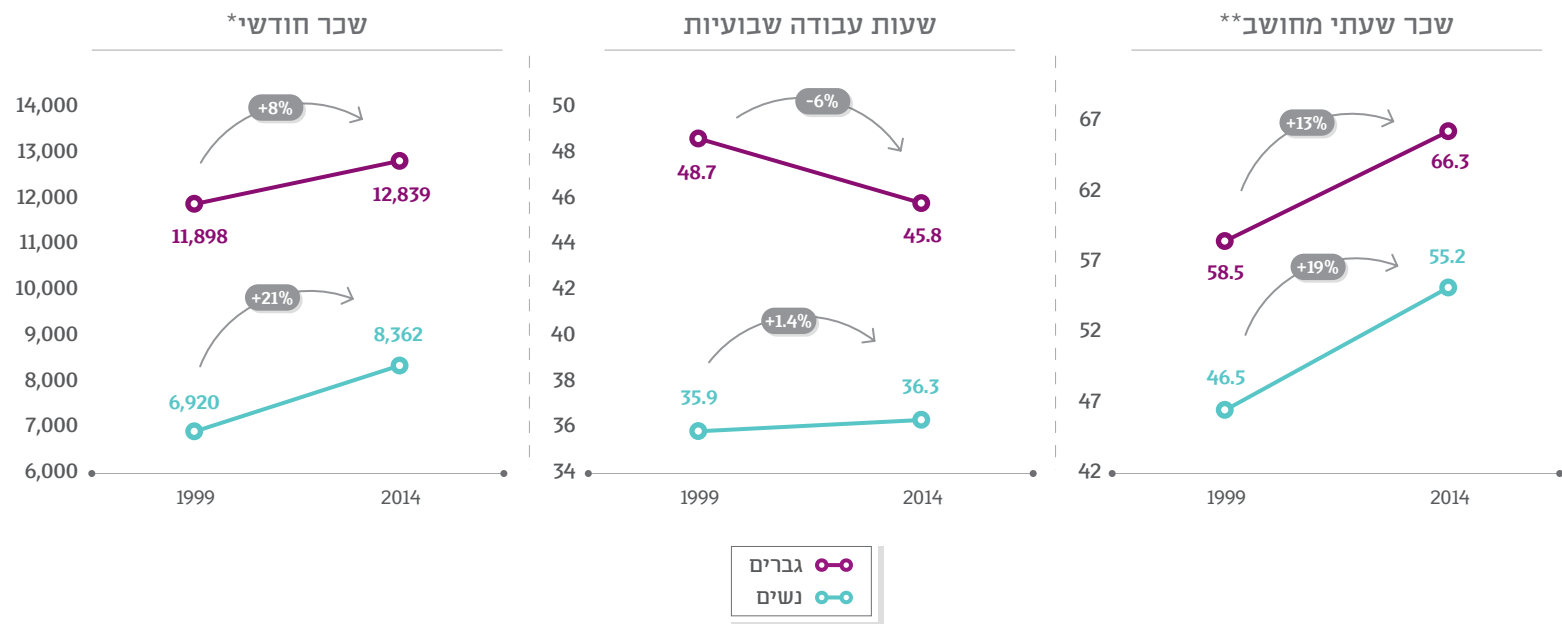
בעשור האחרון בלט שיעורם של נשים, ערבים, חרדים ומבוגרים בקרב המצטרפים החדשים לשוק העבודה.

האוכלוסיות שנכנסו בשיעורים גבוהים לשוק העבודה מאופיינות בשכר נמוך, על רקע הניסיון המועט בעבודה ורמת הכישורים הנמוכה יחסית לאוכלוסיות הוותיקות.

עובדה זו גרמה לכך שהגידול בשכר הממוצע במשק היה נמוך בהשוואה למצב זה שבו לא היה חל שינוי דרמטי כל כך בהרכב העובדים.

הגידול בשכר החודשי ובשכר השעתי היה משמעותי יותר בקרב נשים.

// 9.4

* שכר ברוטו מעבודה של שכירים בגילאי 25-64, במחירי 2014.

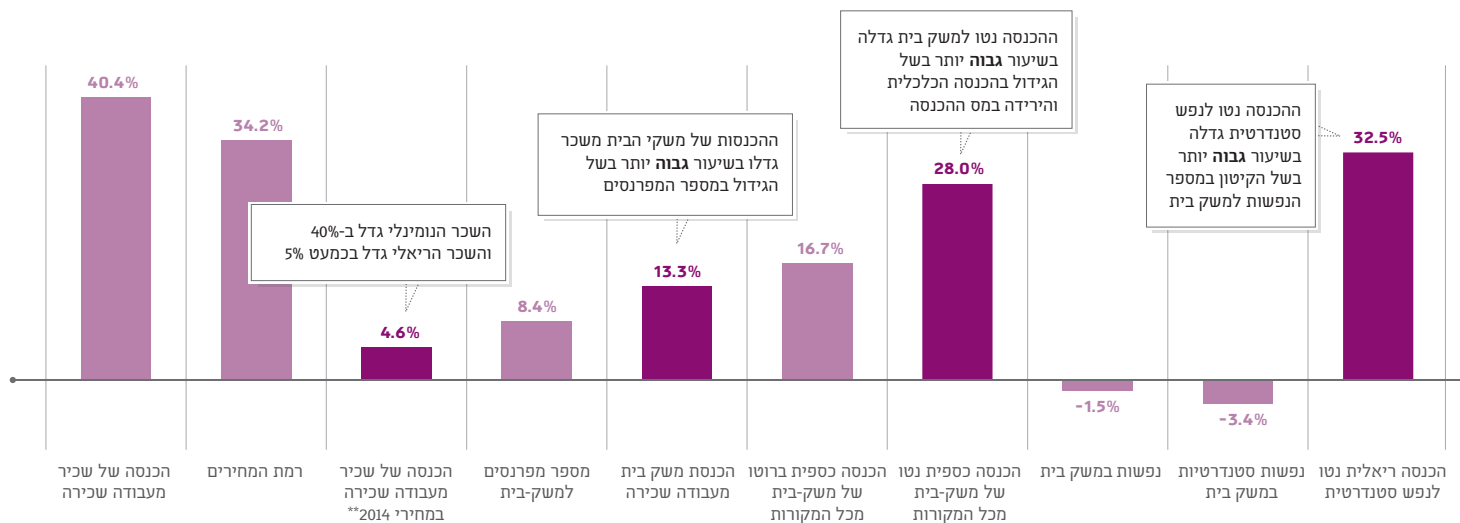
** שכר שעתי ברוטו במחירי 2014.

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני סקר הוצאות של הלמ"ס

רמת החיים הממוצעת של משק-הבית עלתה במידה ניכרת ב-15 השנים האחרונות. שינוי זה הושפע מכמה תהליכים שחלו בו-זמנית.

// 9.5

השינוי במאפיינים כלכליים וסוציו-דמוגרפיים של משק-בית שבראשו שכיר, בין 1999 ל-2014*

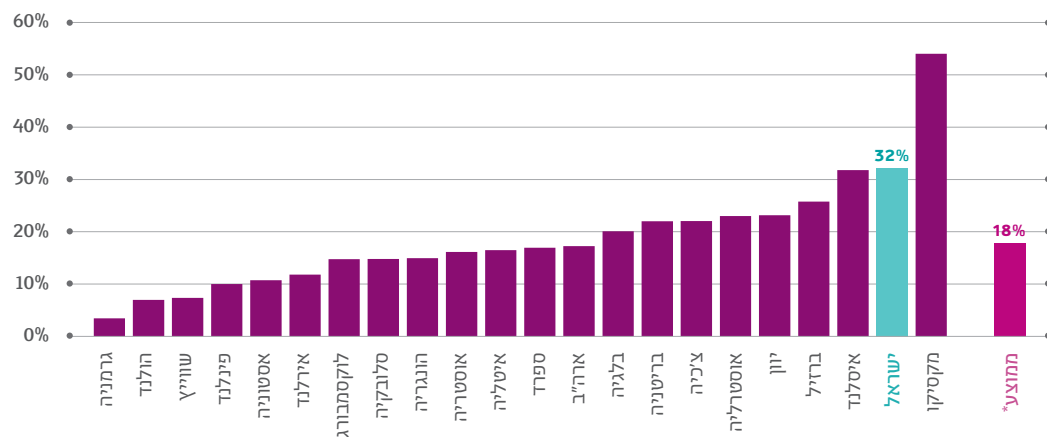
* נבחרה שנת 1999 בשל החריגות של שנת 2000 בנתוני ההכנסות במשק.

** השכר הריאלי לשכיר גדל בשיעור נמוך יותר בהשוואה לשכר למשרת שכיר שבתקופה זו גדל בכ-6%.

מקור: עיבודי פרום קהלת לכלכלה לנתוני סקר הוצאות של הלמ"ס

// 9.6

שיעור המועסקים מעל 45 שעות עבודה בשבוע*

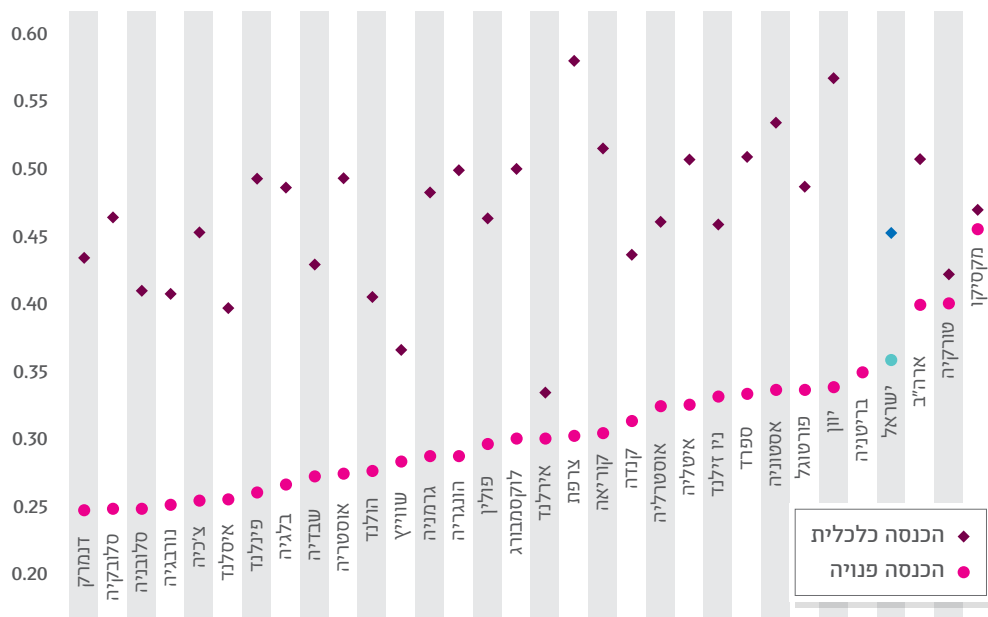
שליש מהעובדים בישראל עובדים שעות מרובות - שיעור גבוה מאוד בהשוואה למדינות מפותחות אחרות.

שעות העבודה המרובות של העובדים בישראל קשורות ברמת החיים במדינה בשני אופנים: ראשית, ריבוי שעות עבודה משמעו היקף מועט של פנאי, שהוא עצמו מאפיין של איכות חיים; שנית, שעות העבודה המרובות קשורות ברמה הנמוכה של פריון העבודה בישראל, שבתורו קשור ברמת התוצר לנפש.

* 21 מדינות OECD. נתונים לשנת 2013 או השנה האחרונה הזמינה. מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני LIS

// 9.7

מדדי ג'יני, 2013 או השנה האחרונה הזמינה

רמת אי-השוויון בישראל עודנה בין הגבוהות במדינות המפותחות.

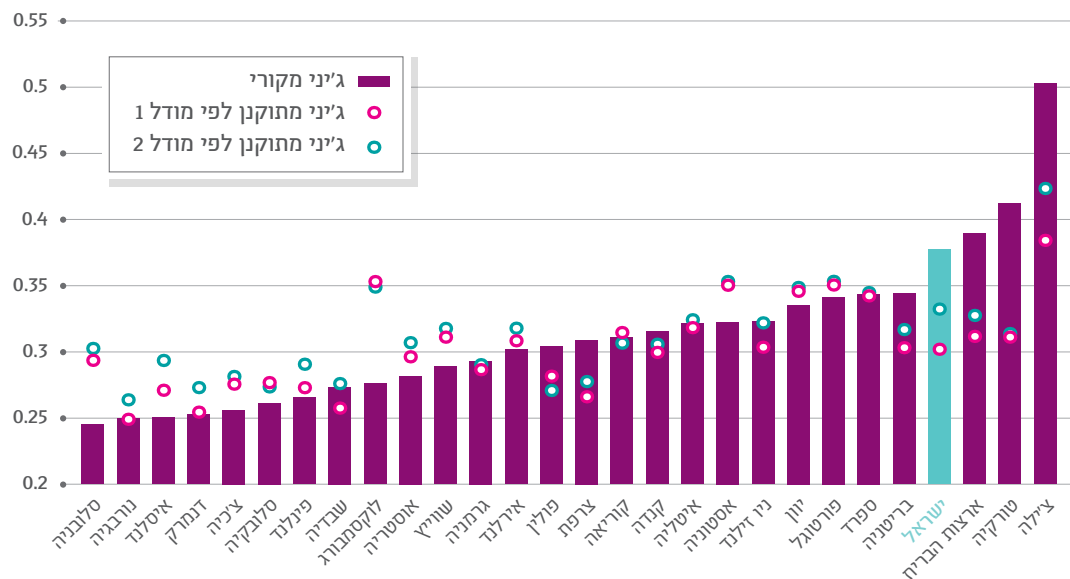
במדד אי-השוויון בהכנסה פנויה, שהוא המדד העיקרי המובא בחשבון כאשר נדונה סוגיה זו, ישראל מדורגת במקום הרביעי בקרב 32 מדינות OECD שעבורן זמינים נתונים.

במדד אי-השוויון בהכנסה כלכלית ישראל מדורגת במקום ה-21 מתוך 31 חברות הארגון עבורן קיימים נתונים.

מקור: OECD

// 9.8

מדד ג'יני לאי-שוויון בהכנסות: מדד מקורי ומדדים מתוקננים (2011)

כאשר מתחשבים במבנה הגילי של החברה בישראל, רמת אי-השוויון בהכנסות בישראל נמוכה יותר.

המתאם הגבוה בין הכנסה לנפש ומבנה גילי לבין מדד ג'יני לאי-שוויון משתקף במדדים המתוקננים, שהם תוצאת אמידה של שני מודלים שונים.*

לפי המדדים המתוקננים, אי-השוויון בישראל נמוך יותר בהשוואה למדינות OECD אחרות (28 מדינות שיש נתונים זמינים עבורן לשנת 2011): ישראל יורדת בדירוג אי-השוויון בהכנסות מהמקום הרביעי למקום ה-15 לפי המודל הראשון, ולמקום השביעי לפי המודל השני.

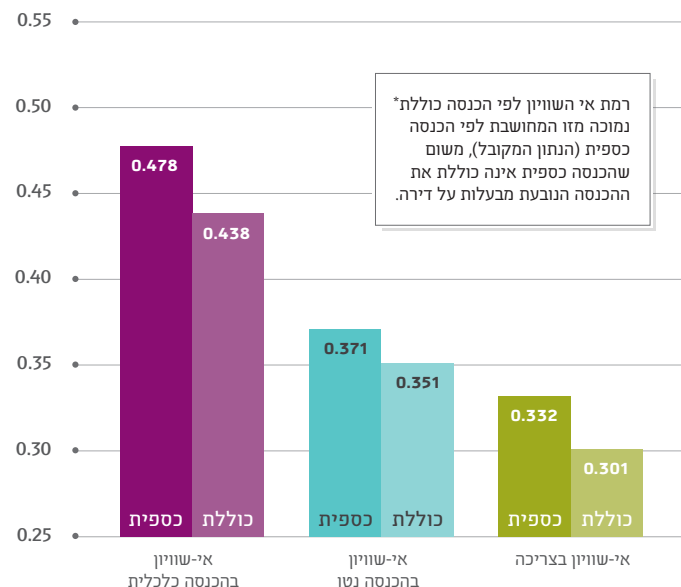
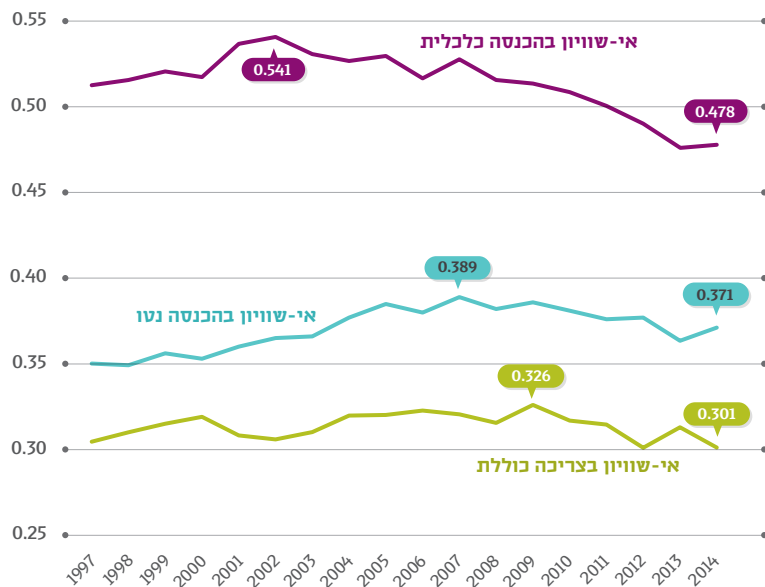
* המשתנה המוסבר במודל 1 הוא לוגריתם של מדד ג'יני, ובמודל 2 הוא מדד ג'יני. המשתנים המסבירים כוללים את קבוצות הגיל (החמש-שנתיות) ואת הלוגריתם של התוצר לנפש. מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני ה-OECD

אי-השוויון בהכנסה כלכלית קטן בעשור החולף במידה ניכרת: אי-השוויון בהכנסה פנויה ובצריכה ירד במתינות.

// 9.9

מדדי ג'יני לאי-שוויון
לפי סוג הכנסה, 2014

מדדי ג'יני לאי-שוויון

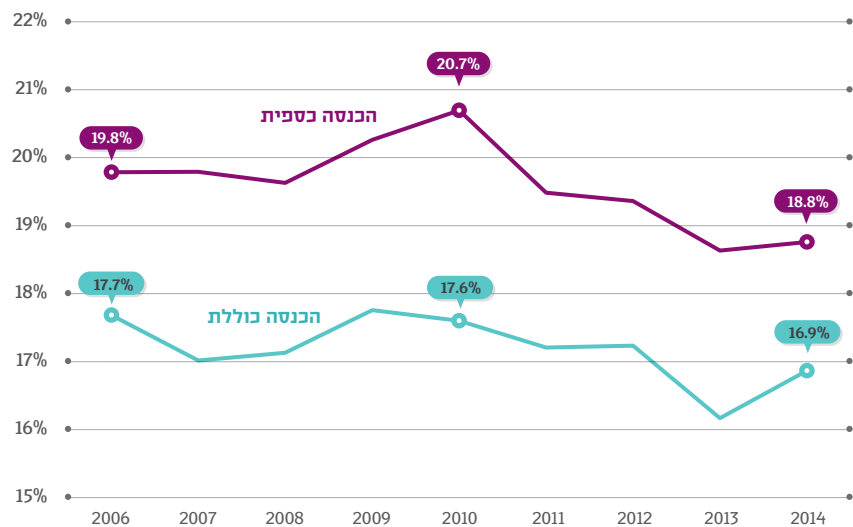
* רמת אי השוויון לפי הכנסה כוללת נמוכה מזו המחושבת לפי הכנסה כספית (הנתון המקובל), משום שהכנסה כספית אינה כוללת את ההכנסה הנובעת מבעלות על דירה.

* "הכנסה כוללת" - הכנסה כספית ושאינה כספית (הכנסה בעין), לרבות זקיפות עבור הכנסות הנובעות משימוש בדיור עצמי. מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני הלמ"ס והמוסד לביטוח לאומי

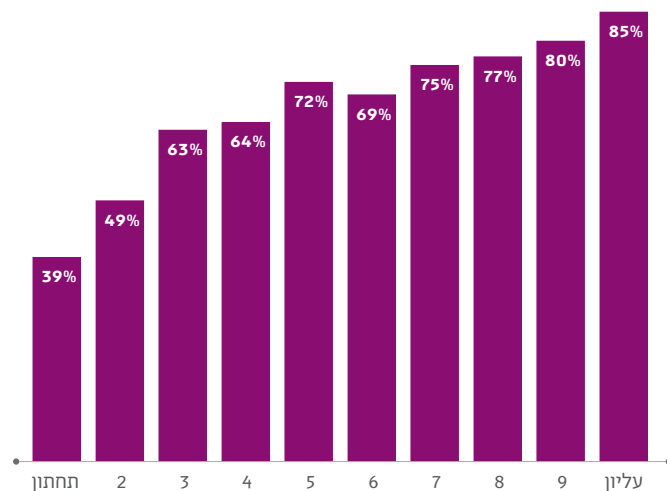
שיעורי העוני היחסי לפי הכנסה כוללת* נמוכים מאלו המחושבים לפי הכנסה כספית (המדווחים בפרסומים רשמיים). הסיבה לכך היא שהכנסה כספית אינה כוללת את ההכנסה הנובעת מבעלות על דירה, שהיא משמעותית גם בקרב משקי-בית בעשירוני ההכנסה התחתונים.

// 9.10

שיעור העוני היחסי בקרב משקי-בית**
לפי סוג הכנסה

שיעור הבעלות על דירה
לפי עשירוני הכנסה, 2014

* הכנסה כוללת: הכנסה כספית ושאינה כספית (הכנסה בעין), לרבות זקיפות עבור הכנסות הנובעות משימוש בדיר עצמי.
** קו העוני חושב לפי ההכנסה נטו למשק-בית, מתוקנת לפי סולם השקילות של הלמ"ס.
מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לסקרי הוצאות של הלמ"ס (לשני התרשימים)

// 9.11

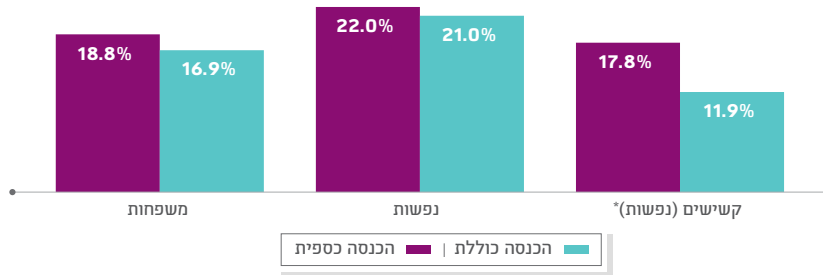
שיעורי העוני היחסי בקרב הערבים, החרדים והקשישים הם נמוכים יותר כשמביאים בחשבון הכנסות הנובעות מבעלות על דירות.

החרדים והערבים בישראל מאופיינים בשיעורי עוני יחסי גבוהים בהשוואה לשאר הקבוצות בישראל. עם זאת, חלק ניכר מהכנסתם אינו מובא בחשבון בחישוב שיעור העוני לפי הכנסה כספית בלבד – בעיקר הכנסה הנובעת מבעלות על דירה (לשימוש עצמי).

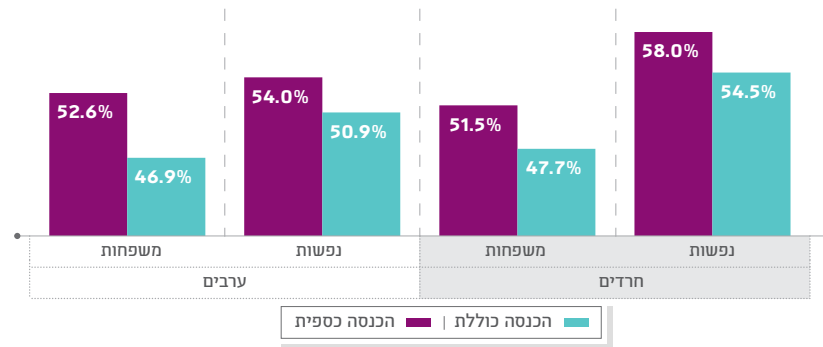
מאחר שקבוצות אלה מאופיינות בשיעור גבוה של בעלות על דירות, שיעורי העוני נמוכים יותר בהשוואה לאלה המחושבים לפי הכנסה כספית.

פער ניכר יותר מתגלה בקרב אוכלוסיית הקשישים בישראל, המאופיינת בהכנסות כספיות נמוכות יחסית ושיעור גבוה מאוד של בעלות על דירות.

שיעור העוני היחסי בקרב משפחות, נפשות וקשישים - לפי סוג הכנסה (2014)

שיעור העוני היחסי בקרב חרדים וערבים - לפי סוג הכנסה (2014)

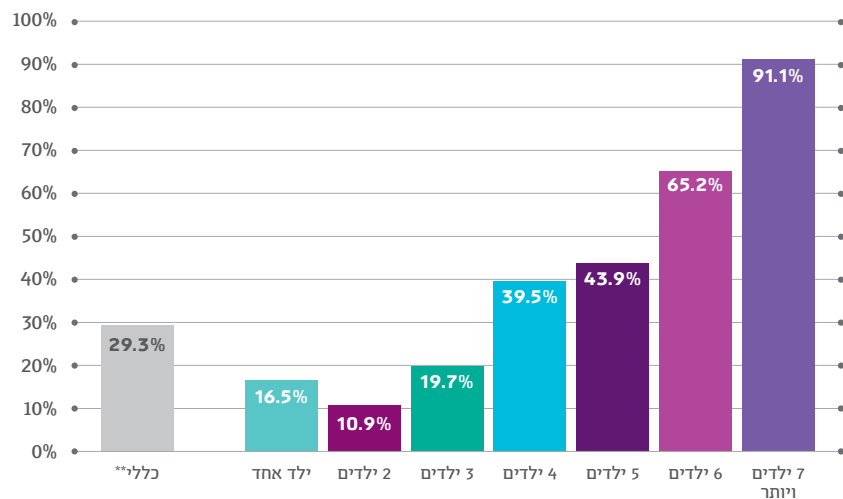
* גברים בגילאי 65 ויותר ונשים בגילאי 60 ויותר.

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני סקר ההוצאות של הלמ"ס

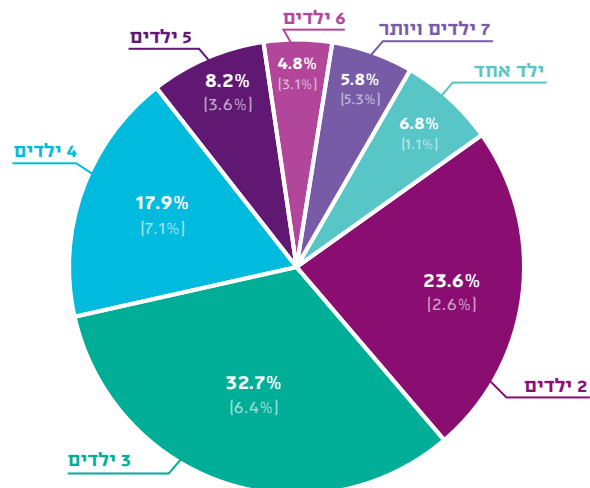
שיעור הילדים העניים גבוה מאוד במשקי-בית עם מספר רב של ילדים. 65% מהילדים העניים משתייכים למשקי-בית עם 4 ילדים ויותר.

// 9.12

שיעור העוני בקרב ילדים** לפי מספר הילדים במשק-הבית, 2014 ראש משק-
הבית בגילאי 49-35***

התפלגות הילדים והתפלגות הילדים העניים* לפי מספר הילדים
במשק-בית, 2014 ראש משק-הבית בגילאי 49-35***

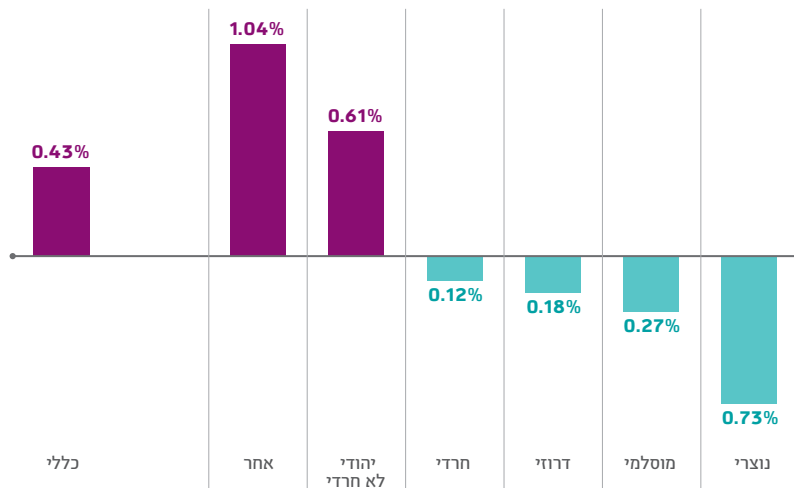
*"התפלגות הילדים" - משלימה ל-100%, כלומר כלל הילדים המשתייכים למשקי-בית שהעומד בראשם בגילאי 49-35; "התפלגות הילדים העניים" (בסוגריים) - משלימה ל-29.3%, כלומר כלל הילדים העניים בקבוצה.

** ילד עני הוא מי שגילו נמוך מ-18 והוא משתייך למשק-בית עני לפי ההגדרה המקובלת: משק-בית שהכנסתו לנפש סטנדרטית נמוכה ממחצית ההכנסה החציונית.
*** נבחנו משקי-בית הומוגניים יחסית שבהם ראש משק-הבית בגילאי 49-35; מספר הילדים הכולל במשקי-בית אלה מהווה 62% מכלל הילדים באוכלוסייה.

מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני סקר ההוצאות של הלמ"ס

// 9.13

שינוי שנתי ממוצע במספר החדרים למגורים למשק-בית, לפי מגזר, 2013-2006

ירידה בצפיפות הדיור: מספר החדרים הממוצע של משקי-בית בישראל גדל בשנים האחרונות.

בניתוח באמצעות רגרסיה נבחנה המגמה של מספר החדרים הממוצע למשק-בית בשנים 2013-2006, בכלל האוכלוסייה ובמגזרים שונים, תוך התחשבות בשינוי במבנה משקי-הבית (על רקע מגמת הירידה במספר המבוגרים ובמספר הילדים במשקי-הבית).

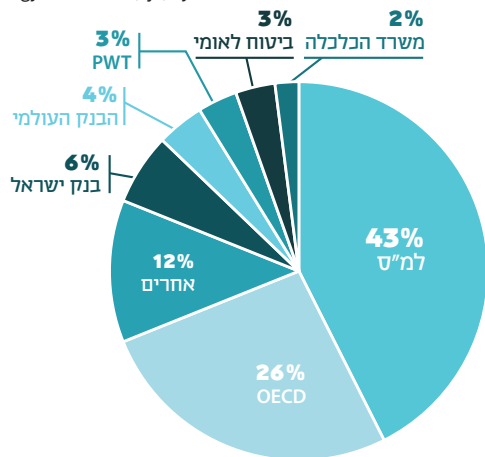
בתקופה זו חלה ירידה בצפיפות המגורים: מספר החדרים למגורים למשק-בית גדל ב-0.43% בממוצע בשנה. בקרב המגזר היהודי הלא-חרדי הגידול השנתי הממוצע היה ניכר יותר (0.61%). עם זאת, בקרב המגזרים האחרים (החרדי* והערבי) חלה עלייה בצפיפות המגורים.

* חרדי - לפי מוסד לימודים אחרון.
מקור: עיבודי פורום קהלת לכלכלה לנתוני סקר ההוצאות של הלמ"ס

הערות מתודולוגיות

SHARELIFE: CIT4-CT-2006-028812) and FP7 (SHARE-PREP: N°211909, SHARE-LEAP: N°227822, SHARE M4: N°261982). Additional funding from the German Ministry of Education and Research, the U.S. National Institute on Aging (U01_AG09740-13S2, P01_AG005842, P01_AG08291, P30_AG12815, R21_AG025169, Y1-AG-4553-01, IAG_BSR06-11, OGHA_04-064) and from various national funding sources is gratefully acknowledged (see www.share-project.org)

* Börsch-Supan, A, Brandt, M, Hunkler, C, Kneip, T, Korbma-cher, J, Malter, F, Schaaf, B, Stuck, S, Zuber, S. (2013). [Data Resource Profile: The Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe \(SHARE\)](#). International Journal of Epidemiology DOI: 10.1093/ije/dyt088.

מדינות הייחוס: במרבית המקרים ישראל הושוותה למדינות מפותחות אחרות, בעיקר למדינות החברות בארגון ה-OECD. בחלק מן המקרים קובצו מדינות לפי מפתח גיאוגרפי, אך רק במידה והשונוות שנמצאה בתוך כל אזור הייתה נמוכה יחסית. בחלק מהתרחישים מודגש הן הממוצע הפשוט של מדינות ה-OECD והן הנתון של ארצות-הברית, שמשקלה היחסי בקרב מדינות הארגון הוא משמעותי. הנתונים מוצגים עבור כל אותן מדינות OECD שהיו עבורן נתונים זמינים בכל מקרה ומקרה. ממוצע ה-OECD מתייחס לממוצע פשוט של נתוני המדינות, אלא אם כן נאמר אחרת.

סיווג רמת דתיות: זיהוי האוכלוסייה החרדית בישראל נעשה בדרכים שונות, בהתאם לנתונים הקיימים ולשיטות המקובלות. במרבית המקרים, הזיהוי נעשה לפי מוסד לימודים אחרון ומקום מגורים. בחלק מהסקרים ישנו זיהוי המתבסס על הגדרה עצמית של רמת דתיות (חרדי, דתי, מסורתי, חילוני וכדומה).

עיבוד נתונים: המידע המוצג בפרסום זה כולל נתונים אשר עובדו על-ידי פורום קהלת לכלכלה.

שימוש בנתוני סקרים מפרוייקט SHARE:

This paper uses data from SHARE Waves 1, 2, 3 (SHARELIFE), 4 and 5 (DOIs: 10.6103/SHARE.w1.500, 10.6103/SHARE.w2.500, 10.6103/SHARE.w3.500, 10.6103/SHARE.w4.500, 10.6103/SHARE.w5.500), see Börsch-Supan et al. (2013) for methodological details.*

The SHARE data collection has been primarily funded by the European Commission through FP5 (QLK6-CT-2001-00360), FP6 (SHARE-I3: RII-CT-2006-062193, COMPARE: CIT5-CT-2005-028857,

מקורות המידע: הגופים העיקריים מהם נלקחו הנתונים המופיעים בפרסום זה הם:

- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס)
- בנק ישראל
- משרד האוצר
- המוסד לביטוח לאומי
- הארגון לשיתוף פעולה ולפיתוח כלכלי (OECD)
- Luxembourg Income Study Database
- The Heritage Foundation
- הבנק העולמי (World Bank)
- קרן המטבע הבינלאומית (IMF)
- מסד הנתונים של הנציבות האירופית (EuroStat)
- Penn World Tables
- The World Economic Forum
- ארגון האומות המאוחדות (UN)
- ארגון העבודה הבינלאומי (ILO)
- פרוייקט SHARE

השנים הנבחרות: בהשוואות שנעשו לאורך זמן, טווח השנים הנסקר נבחר כך שהשנה המאוחרת היא השנה האחרונה לגביה קיימים נתונים; והשנה הראשונה היא שנת 2000, השנה הראשונה לגביה קיימים נתונים, השנה שבה החל שימוש במתודולוגיה חדשה או שנה המשקפת את המצב לפני שינוי מגמה משמעותי.

פורום קהלת לכלכלה

פורום קהלת לכלכלה מקדם מדיניות תומכת צמיחה, תחרות וחירות, באמצעות מחקר כלכלי וחברתי. הפורום נוסד בירושלים בספטמבר 2014, בתמיכת פורום קהלת וקרן תקוה. הפורום מתמחה בניתוח סוגיות כלכליות וחברתיות ובהכנת הצעות מדיניות על בסיס מחקר, תיאורטי ואמפירי. פעילות הפורום ופרסומיו מכוונים למקבלי ההחלטות ולקהל הרחב, ומטרתם לגבש תמונה מדויקת של המציאות הכלכלית והחברתית בישראל, לאתגר תפיסות מקובלות, ולהציע פתרונות מדיניות שיאפשרו לקדם שגשוג כלכלי וחברתי.

פורום קהלת

פורום קהלת הוא מכון מחקר השוכן בירושלים ופועל לעיגון מעמד הקבע של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, לחיזוק הדמוקרטיה הישראלית, קידום חירות הפרט ועידוד יישום עקרונות השוק החופשי בישראל. הפורום איננו מפלגתי ונשען על מקורות עצמאיים פרטיים ללא מימון ישיר או עקיף ממדינת ישראל או מכל ישות מדינית אחרת. כל תוצרי הפורום מוגשים למקבלי ההחלטות ולציבור ללא תמורה.

קרן תקוה

קרן תקוה היא מוסד פילנתרופי ומכון חשיבה אמריקני, ששם לו למטרה לטפח מצוינות אינטלקטואלית ואזרחית בעם ישראל ובמדינת ישראל. הקרן עושה זאת באמצעות מפעלים חינוכיים ואינטלקטואליים, בהם באים לידי ביטוי מיטב ההוגים והתורות המדיניות, המוסריות, הכלכליות שהתפתחו במהלך ההיסטוריה.

תפיסת העולם של הקרן: בהכרתה הפוליטית הקרן היא ציונית; בהשקפתה הכלכלית היא מצדדת בשוק חופשי; בתפיסתה התרבותית היא בעלת נטייה מסורתית; ומבחינה אזרחית ודתית היא דוגלת בחירות הפרט. הקרן מעודדת דיון וויכוח ערים ופתוחים בין חלקי החברה הישראלית, בין ישראל לתפוצות, ובין ההגות היהודית לעולמית.

הקרן משקיעה במגוון רחב של יוזמות בישראל, בארצות הברית וברחבי העולם, ובכלל זה תכניות אקדמיות וחינוכיות, מענקי מחקר ופרסומים.

פורום קהלת

פורום קהלת הוא מכון מחקר השוכן בירושלים ופועל לעיגון מעמד הקבע של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, לחיזוק הדמוקרטיה הישראלית, קידום חירות הפרט ועידוד יישום עקרונות השוק החופשי בישראל. הפורום איננו מפלגתי ונשען על מקורות עצמאיים פרטיים ללא מימון ישיר או עקיף ממדינת ישראל או מכל ישות מדינית אחרת. כל תוצרי הפורום מוגשים למקבלי ההחלטות ולציבור ללא תמורה.

פורום קהלת (ע"ר)

רח' עם ועולמו 8, ירושלים 9546306

טל': 02-6312720 | פקס: 02-6312724

office@kohelet.org.il | www.kohelet.co.il

ISBN 978-965-7674-32-1

9 789657 674321